

Banku likumdošana Latvijā

97-6
L 138

L
34

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0300101070
044444

SATURS

1. Ievads 3

2. Likuma TIESĪBU AVOTS 17

3. Likuma LIETU TIESĪBAS 15

4. Likuma BANKU LIKUMDOŠANA LATVIJĀ 58

BANKU LIKUMDOŠANA LATVIJĀ

This text is published by MANSAT with the support of funds from the Phare Programme of the European Commission.
© Phare Programme, 1997.
Drošības izdevums MANSAT ar EC-Phare programmas atbalstu.
© Phare Programme, 1997.

1997.gads

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

97-14316

0304010170

BANKU LIKUMDOŠANA
LATVIJĀ

© Phare Programme, 1997.

Grāmatu ir izdevusi MANCAT ar EC-Phare programmas atbalstu.

© Phare Programme, 1997.

This text is published by MANCAT with the support of funds from the Phare Programme of the European Commission.

1997.gads

SATURS

Priekšvārds.....	5
1.nodaļa TIESĪBU AVOTI.....	7
2.nodaļa LIETU TIESĪBAS.....	15
3.nodaļa SAISTĪBU TIESĪBAS.....	35
4.nodaļa VEKSEĻI, ČEKI, MAKSĀJUMU KARTES.....	58

Priekšvārds.....

1.nodaļa TIESĪBU AVOTS.....

2.nodaļa LIETU TIESĪBAS.....

3.nodaļa SAISTĪBU TIESĪBAS.....

4.nodaļa VEKSELĪ, ČEKĻI UN MAKSĀJUMU KARTES.....

Informācija par autoriem

Tiesību avotu

Ināra Endziņa - zvērināta advokāte, pirms privātas prakses uzsākšanas ilgus gadus strādājusi Latvijas Bankā par Juridiskās pārvaldes vadītāja vietnieci.

Guna Varoslavāne - zvērināta advokāte, pirms privātas prakses uzsākšanas ilgus gadus strādājusi Latvijas Bankā par Juridiskās pārvaldes vadītāju.

Lietu tiesības

Dr. Jānis Rozenfelds - zvērināts advokāts, Latvijas Universitātes pasniedzējs. Vairāku grāmatu autors.

Saistību tiesības

Valdis Cielava - Latvijas Universitātes docents, strādājis DOMA bankā, pašlaik ir Latīntrādes bankas likvidators

Vekseli, čeki un maksājumu kartes

Natālija Vecgaile - zvērināte advokāte, pirms tam strādājusi Latvijas Depozītu bankā un bankā LAND.

PRIEKŠVārds

Grāmata *Banku likumdošana Latvijā* ietilpst astoņu grāmatu sērijā, kas ir izdotas, lai palīdzētu tiem studentiem un banku darbiniekiem, kas apgūst banku zinības Latvijā. Grāmatu ir izdevusi Mančesteras Humanitāro Zinātņu un Tehnoloģijas koledža (*Manchester College of Arts and Technology - MANCAT*) ar *EC-Phare* programmas atbalstu.

Šis materiāls nav mācību grāmata, kas aizvietotu kursa *Banku likumdošana Latvijā* noklausīšanos, bet ir tikai palīgīdzeklis kursam. Tā mērķis ir palīdzēt klausītājiem veiksmīgi apgūt zināšanas banku likumdošanā.

Šā kursa ietvaros no juridiskā viedokļa tiks apskatītas tikai bankas un klienta attiecības, un netiks skarta bankas kā juridiskās personas dibināšana, licencēšana un funkcionēšana.

Latvijas likumdošana nav koncentrēta, vienkārša un skaidra, tāpēc, pirms runāt par normām, kas skar tieši banku darbību, ir nepieciešams iepazīties ar vispārējiem likumdošanas principiem un Latvijas tiesību sistēmas uzbūvi. Šāda informācija meklējama pirmajā nodaļā - *Tiesību avoti*.

Kaut gan Latvijā ir pieņemts *Kreditīestāžu likums*, šis likums nekādā ziņā neaptver visas tās normas, kuras reglamentē banku darbību. Pamatdokuments, kas reglamentē bankas un klienta attiecības, ir *Civillikums*. Citi likumi, t.sk. *Kreditīestāžu likums*, tikai precīzē *Civillikuma* normu piemērošanu šīm attiecībām. Tāpēc materiāla otrajā un trešajā nodaļā aplūkotas *Civillikuma Lietu tiesību un Saistību tiesību* daļas.

Noteikti visi ir mēģinājuši lasīt *Civillikumu* un, domāju, ir pamanījuši, ka tā teksts ir arhaisks un grūti uztverams. Gatavojot šo materiālu, autori mēģinājuši atstāstīt likumu normas pēc iespējas vienkāršākā valodā, diemžēl, ne vienmēr tas izdevies.

Autori būtu pateicīgi uzzināt Jūsu domas par sagatavoto materiālu, kā arī saņemt priekšlikumus materiāla pilnveidošanai.

Autoru kolektīva vārdā novēlu Jums panākumus grūtajā mācību procesā.

Latvijas komercbanku asociācijas jurists,
Latvijas Juristu biedrības prezidija loceklis

V. Beļajevs

PRIEKŠVĀRDS

Grāmata ir izveidota, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību. Grāmata ir izveidota, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību. Grāmata ir izveidota, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

Šis materiāls nav jālieto kā likuma daļa. Tas ir izveidots, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību. Grāmata ir izveidota, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

Šis materiāls nav jālieto kā likuma daļa. Tas ir izveidots, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību. Grāmata ir izveidota, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

Lasītājiem jābūt uzmanīgiem, jo šis materiāls nav jālieto kā likuma daļa. Tas ir izveidots, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību. Grāmata ir izveidota, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

Kaut arī šis materiāls ir izveidots, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību, tas neattiecas uz banku darbību. Grāmata ir izveidota, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

Notiekot šīs grāmatas izveidošanai, autori ir pateikti parādības, ka šis materiāls nav jālieto kā likuma daļa. Tas ir izveidots, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

Autori būs pateikti parādības, ka šis materiāls nav jālieto kā likuma daļa. Tas ir izveidots, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

Autori būs pateikti parādības, ka šis materiāls nav jālieto kā likuma daļa. Tas ir izveidots, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

Autori būs pateikti parādības, ka šis materiāls nav jālieto kā likuma daļa. Tas ir izveidots, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

Autori būs pateikti parādības, ka šis materiāls nav jālieto kā likuma daļa. Tas ir izveidots, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

Autori būs pateikti parādības, ka šis materiāls nav jālieto kā likuma daļa. Tas ir izveidots, lai palīdzētu lasītājiem iepazīties ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, kas attiecas uz banku darbību.

1. nodaļa

TIESĪBU AVOTI

Sajā nodaļā ir aplūkotas šādas tēmas:

1. Tiesību normas un tiesību sistēma
2. Tiesību aktu pieņemšana, piemērošana, spēkā stāšanās un pretrunu novēršana
3. Tiesību akti, kas reglamentē banku darbību Latvijas Republikā

1. TIESĪBU NORMAS UN TIESĪBU SISTĒMA

Tiesību normas jēdziens un tiesību sistēmas jēdziens

1.1. Vārda **norma** skaidrojums:

Svešvārdu vārdnīcā (*Liesma*, Rīga, 1978) - kārtula, noteikums, paraugs, mēraukla, noteikts mērs, daudzums, noteikts lielums.

Latviešu valodas vārdnīcā (*Avots*, Rīga, 1987) - sabiedrībā, praksē izveidojušies un nostiprinājušies likumi, pieņēmumi, noteikumi. Sadzīves, uzvedības, pieklājības, morāles normas, tiesību normas, sociālās normas.

1.2. **Sociālās normas** nosaka sociālā un ekonomiskā iekārta, tās raksturo cilvēku uzvedību sabiedrībā. Sociālās normas izpaužas kā noteikti paraugi, kā cilvēku uzvedības kritēriji konkrētās dzīves situācijās. Sociālo normu prasības attiecas nevis uz kādu noteiktu gadījumu un nevis uz kādu noteiktu personu, bet gan uz katru, kas veic kādu darbību, kas ir paredzēta attiecīgajā normā.

Sociālo normu būtību nosaka sabiedrības ekonomiskā bāze. Cilvēki apzinās sociāli ekonomiskos noteikumus, un šie noteikumi rod atspoguļojumu cilvēku apziņā sociālo normu formā. Sociālo normu saturs izpaužas cilvēku vēlmē regulēt sabiedriskās attiecības, virzīt to attīstību saskaņā ar kādas sabiedrības šķiras vajadzībām un vēlēšanos, tāpēc šķiru sabiedrībā sociālajām normām ir politisks virziens, kas visupirms izpaužas šķiras interešu aizsardzībā. Tātad *sociālās normas* ir vienots sadzīves, uzvedības, pieklājības, morāles un tiesību normu kopums.

1.3. **Tiesību normas** ir normas, ko nosaka un aizsargā valsts. Tiesību norma ir tiesību akts, kas attiecas uz abstraktu tiesību subjektu loku un kas vispārīgi reglamentē šo subjektu tiesiskās attiecības. **Vispārējā tiesību norma** ir norma, kas ir saistoša visiem (Satversme, likums, Ministru kabineta noteikumi un pašvaldību saistošie noteikumi). **Iekšējā tiesību norma** (norādījumi, instrukcija, ieteikumi u. tml.) ir norma, kas saistoša tikai tam publisko tiesību subjektam (piem., ministrijai), kas to izdevis, kā arī tā pakļautībā esošajām institūcijām, struktūrvienībām un to darbiniekiem.

1.4. Tiesību normas no pārējām sociālajām normām atšķiras :

- a) ar izcelšanos - tiesību normas nosaka valsts, un pēc to stāšanās spēkā tās kļūst obligātas visām personām;
- b) ar darbības jomu - tiesību normas regulē vissvarīgākās sabiedriskās attiecības, tās reglamentē tikai tās attiecības, kam ir valstiska nozīme un kas ir iekšēji kontrolējamas;
- c) ar detalizācijas pakāpi - tiesību normas ir samērā precīzi, detalizēti uzvedības noteikumi;
- d) ar izpaušmes formu - tiesību normas tiek nostiprinātas speciālos valsts aktos (aktīs) un veido vienotu tiesību sistēmu;
- e) ar izpildes nodrošināšanas veidu - tiesību normu izpildi un ievērošanu nodrošina valsts institūcijas.

1.5. Tiesību normu nepieciešams atšķirt no konkrēta kompetentas institūcijas izdota tiesiska priekšraksta - tiesību normas piemērošanas akta. Individuālam un konkrētam priekšrakstam ir obligātuma nozīme, tas tiek pieņemts, lai izpildītu tiesību normas, tas attiecas uz konkrētām sabiedriskām attiecībām, skar individuālas personas un tam ir vienreizēja nozīme (piem., soda uzlikšana par ceļu satiksmes noteikumu neievērošanu).

Visas tiesību normas to kopumā un savstarpējā iedarbībā veido tiesību sistēmu.

Tiesību normu veidi

1.6. Atkarībā no klasifikācijas, tiesību normas var tikt sadalītas divās daļās: **publiskās un privātās tiesības**. *Publiskās tiesības* regulē attiecības, kurās persona figurē kā sociālā organisma sastāvdaļa un kurās valsts izmanto savu varu attiecībā pret citām personām (piem., nodokļu likumdošana, likumdošana par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru, Kriminālprocess). *Privātās tiesības* regulē attiecības, kurās personas darbojas kā līdzvērtīgi partneri (piem., *Civillikums*).

1.7. Gan publiskās, gan privātās tiesības var sadalīt **tiesību nozarēs**:

- a) *Publiskās* - valststiesības, krimināltiesības, administratīvās tiesības u.c.
- b) *Privātās* - ģimenes tiesības, mantojuma tiesības, lietu tiesības, saistību tiesības.

Šis iedalījums var būt vēl detalizētāks: tiesību normas veselības aizsardzības jomā, tiesību normas vides aizsardzības jomā, tiesību normas sociālās aizsardzības un labklājības jomā, kredītiestāžu darbību reglamentējošas tiesību normas u.c.

1.8. Tiesību normas var iedalīt:

- a) *pēc to juridiskā spēka*, t.i., atkarībā no valsts institūcijas, kas tiesību normu izdevusi, piem., likuma norma un uz likumu pamatots tiesību akts (piem., Latvijas Bankas norādījumi);
- b) *pēc darbības sfēras*: vispārējās (tādas, kas darbojas visā tās institūcijas kompetencē esošajā teritorijā, kura izdevusi šo normu) un vietējās (tādas, kas darbojas tikai noteiktās robežās, kuras norādītas tiesību aktā, piem., pašvaldību lēmumi);
- c) *atkarībā no personu loka* - attiecību subjektiem, - tiesību normas var iedalīt :
 - i) *vispārējās* (kas attiecas uz visām personām visā teritorijā), speciālās (kas attiecas uz noteiktu personu loku, piem., *Kredītiestāžu likums*) un
 - ii) *sevišķās* (kas attiecas uz atsevišķu personu kategorijām no vispārējo un speciālo normu darbības jomām).

1.9. No visa tiesību normu kopuma var izdalīt atsevišķas grupas, kam piemīt sevišķas, specifiskas pazīmes. Tādas tiesību normas ir konstitucionālās normas, kas neregulē noteiktu sabiedrisko attiecību veidus tieši, nerada to dalībniekiem tiesības un pienākumus, bet gan iedarbojas uz sabiedriskajām attiecībām tā, ka norāda regulēšanas tiesiski normatīvo virzienu; tādējādi šīs normas ir pamatnormas attiecībā pret citām normām, kas konkretizē konstitucionālo normu noteikumu īstenošanu, atsevišķo sabiedrisko attiecību personu loku, šo personu tiesības un pienākumus dažādu veidu tiesiskajās attiecībās, tiesisko atbildību par šo normu pārkāpumiem.

Tiesību normu struktūra un to izpausmes forma

1.10. Jebkurā tiesību normā pēc tās satura un būtības ir paredzētas atbildes uz trim jautājumiem :

- a) kad konkrēti, t.i., kādos apstākļos nepieciešams ievērot šo tiesību normu;
- b) kādas personas iepriekš norādītajos apstākļos tiek uzskatītas par šās normas regulējošo attiecību dalībniekiem un kāds ir šo personu uzvedības modelis;
- c) kādas nelabvēlīgas sekas rodas, ja personas neievēro vai pārkāpj šās tiesību normas priekšrakstus.

1.11. Tiesību normas sastāvdaļas:

- a) *hipotēze* - to faktisko apstākļu norādījums, kaiem iestājoties nepieciešams ievērot šo tiesību normu. Hipotēze norāda, kādos apstākļos regulējamo sabiedrisko attiecību dalībniekiem rodas tiesības un pienākumi, kurus paredz šī tiesību norma;
- b) *dispozīcija* - nepieciešamā un pieļaujamā regulējamo attiecību dalībnieku uzvedība, iestājoties apstākļiem, kuri paredzēti tiesību normas hipotēzē. Dispozīcija nosaka savstarpējās regulējamo attiecību dalībnieku pilnvaras un pienākumus, tādējādi norādot valsts attieksmi pret tiem. Atkarībā no dispozīcijas rakstura tiesību normas iedala imperatīvajās un dispozitīvajās. Imperatīvā norma satur dispozīciju, kas no regulējamo attiecību dalībniekiem prasa noteiktas uzvedības ievērošanu un nepieļauj novirzes no šā priekšraksta pēc pušu gribas. Dispozitīvās normas sniedz regulējamo attiecību pusēm zināmu patstāvību, nosakot to savstarpējās tiesības un pienākumus:
 - i) norādot šīs tiesības un pienākumus vispārējā formā un dodot iespēju pusēm to konkretizēt pēc pušu savstarpējās vienošanās, vai
 - ii) norādot divus vai vairākus tiesību un pienākumu iespējamus variantus un dodot pusēm šo variantu izvēles tiesības, vai
 - iii) norādot pusēm iespēju noteikt tiesības un pienākumus, saskaņot tos pušu vienošanās ceļā, un paredzot noteiktu tiesību un pienākumu variantu, kas jāievēro abām pusēm, ja puses nepadara savstarpēju vienošanos;
- c) *sankcija* - ietekmes veids (mērs), ko attiecīga valsts institūcija pielieto pret personām, kas neizpilda vai atsakās izpildīt tiesību normas prasības. Parasti šāda ietekme rada tiesību normas pārkāpējam neizdevīgas sekas. Šāds tiesību normas izpildījuma nodrošinājums, kuru iepriekš norādījusi valsts, ir tiesību normas specifiska pazīme, kas to atšķir no citām sociālajām normām.

1.12. Piemēram, Latvijas Republikas *Kredītiestāžu likums*. Par hipotēzi šai likumā varētu nosaukt I nodaļu *Vispārīgie noteikumi*. Dispozīcija šai likumā ir II nodaļa *Kredītiestāžu licenzēšana*, III nodaļa *Būtiska līdzdalība*, IV nodaļa *Kredītiestāžu darbību regulējošās prasības* un pārejas likuma nodaļas līdz X nodaļai *Atbildība*, kas ir uzskatāma par šā likuma sankciju.

Jāatzīmē, ka tiesību normas struktūra parasti tik skaidri nav izveidota, un bieži vien ir grūti izdalīt visas sastāvdaļas

Likumība, tiesību un sabiedrisko attiecību mijiedarbība

1.13. **Likumība** - viena taisnība, viens likums - visiem. Likumības pamatprasība ir likuma augstākā vara attiecībā pret visiem citiem tiesību aktiem.

Tiesiski regulētas, nostiprinātas un noformētas ir gan ekonomiskās attiecības sabiedrībā, gan politiskās, kultūras, sadzīves attiecības utt. Tiesību normas ietekmē sabiedriskās attiecības un veicina šo attiecību attīstību, gan nostiprinot sabiedrisko iekārtu, gan risinot uzdevumu par tādu attiecību atklāšanu un novēršanu, kas traucē un ir pretrunā ar sabiedrisko iekārtu.

1.14. Kas attiecas uz tiesību un sabiedrisko attiecību mijiedarbību, tad valsts tiesību normu veidā sniedz uzvedības variantu konkrētās dzīves situācijās, pašam sabiedrisko attiecību dalībniekam dodot iespēju rīkoties noteiktā veidā, vai tieši uzliek par pienākumu atturēties no norādīto darbību veikšanas, t.i., - aizliedz izdarīt kādu darbību, vēl citā gadījumā pilnvaro attiecīgu institūciju individualizēt tiesību normas priekšrakstu. Tiesību normu iedarbība uz sabiedriskajām attiecībām izpaužas personu tiesībās veikt darbības, kam ir juridiska nozīme, un valsts institūciju kompetences apjomā, kas ietver kā pienākumus, tā tiesības veikt varas darbības, kuru sekas ir konkrētu personu uzvedības reglamentācija. Tiesību normas spēj ietekmēt cilvēku gribu, ja tiek lietots tiesību normu piespiedu aspekts nolūkā aizsargāt citu personu tiesības. Likumības, tiesību un sabiedrisko attiecību mijiedarbība ir aizliegumu ievērošana, tiesību normu atļauto un piedāvāto iespēju izmantošana, un valsts institūciju tiesību normu pielietošana savas kompetences ietvaros.

2. TIESĪBU AKTU PIENĒMŠANA, PIEMĒROŠANA, SPĒKĀ STĀŠANĀS UN PRETRUNU NOVĒRŠANA

Tiesību aktu pieņemšana un spēkā stāšanās

2.1. Tiesību aktu pieņemšanu un spēkā stāšanos reglamentē Satversme, likumi un Ministru kabineta noteikumi.

Izdodot un piemērojot tiesību aktu, jāievēro šāda vispārējo Latvijas tiesību normu hierarhija, ņemot vērā to juridisko spēku:

- a) Satversme;
- b) likumi, Ministru kabineta noteikumi ar likuma spēku;
- c) Ministru kabineta noteikumi;
- d) Pašvaldību saistošie noteikumi*.

* Šai normatīvo aktu hierarhijā nav norādīti Latvijas Bankas normatīvie dokumenti un resoru instrukcijas. Resoru instrukcijām, kā norādīts zemāk, nav patstāvīga normatīva akta nozīmes, izņemot likumā īpaši atrunātus gadījumus. Latvijas Bankas dokumentu vieta hierarhijā nav vēl noteikta: viennozīmīgi ir skaidrs, ka tie ierindojas aiz likumiem un 81.panta kārtībā izdotajiem Ministru kabineta noteikumiem. Latvijas Banka nedrīkst pieņemt lēmumus, kas ir pretrunā ar Ministru kabineta noteikumiem, bet arī Latvijas Banka savu lēmumu pieņemšanā nav pakļauta Ministru kabineta un tā institūteju lēmumiem un rīkojumiem (*Redaktora komentārs*).

- 2.2. Ministru kabinets var izdot normatīvos aktus - noteikumus tikai šādos gadījumos: Satversmes 81. pantā noteiktajā kārtībā; ja likums Ministru kabinetu tam īpaši pilnvaro; ja attiecīgais jautājums ar likumu nav noregulēts.

Ministru kabinets un atsevišķs ministrs var izdot sev padotajām institūcijām saistošas instrukcijas vai ieteikumus. Instrukcijās un ieteikumos jābūt norādei, uz kāda likuma vai noteikumu pamata tie ir izdoti. Instrukcijas ir obligātas tām institūcijām, kurām tās adresētas. Taču institūcijas, izdodot administratīvo aktu, savu rīcību var pamatot vienīgi, atsaucoties uz Satversmi, likumu vai noteikumiem, nevis uz instrukciju vai ieteikumiem.

Ministru prezidents, Ministru prezidenta biedri un ministri ir tiesīgi izdot rīkojumus. Rīkojums ir individuāla rakstura administratīvs akts, kas attiecas uz atsevišķām valsts institūcijām un amatpersonām.

- 2.3. Ministru kabineta noteikumi nedrīkst būt pretrunā ar Satversmi un likumiem.

Ja konstatēta pretruna starp dažāda juridiska spēka vispārējām tiesību normām, ir jāpiemēro tā norma, kurai ir augstāks juridisks spēks. Ja konstatēta pretruna starp vispārējo tiesību normu un speciālo tiesību normu, tad vispārējā tiesību norma jāpiemēro tiktāl, ciktāl to neierobežo speciālā tiesību norma. Ja konstatēta pretruna starp vienāda juridiska spēka vispārējām tiesību normām, jāpiemēro jaunākā tiesību norma.

Izdodot un piemērojot tiesību aktus, jāievēro arī vispārējie starptautisko tiesību principi un Latvijai saistošie starptautiskie līgumi un citi starptautisko tiesību dokumenti.

- 2.4. Vispārējie tiesību akti tiek izsludināti, tos publicējot valsts valodā oficiālajā preses izdevumā *Latvijas Vēstnesis*. Vienīgi publikācija *Latvijas Vēstnesī* un *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājā* ir oficiāla. Likumi stājas spēkā četrpadsmit dienas pēc to izsludināšanas, ieskaitot izsludināšanas dienu, ja tajos nav noteikts cits termiņš. Ministru kabineta lēmumi, kuri pieņemti noteikumu, instrukciju vai ieteikumu veidā, stājas spēkā nākamajā dienā pēc to publicēšanas *Latvijas Vēstnesī*, ja tajos nav noteikts cits termiņš. Ministru prezidenta un Ministru kabineta rīkojumi stājas spēkā ar to parakstīšanas brīdi. Spēkā esošie likumi un Ministru kabineta noteikumi ir saistoši visā Latvijas teritorijā, un neviens nevar aizbildināties ar to nezināšanu. Likumu un Ministru kabineta noteikumu nezināšana neatbrīvo no atbildības. Tiesību aktiem nav atpakaļejoša spēka, izņemot likumā īpaši paredzētus gadījumus.

Tiesību akts ir spēkā līdz tā atcelšanas brīdim.

Tiesību normu tulkošana

- 2.5. Jebkura tiesību norma ir likumdevēja vai cita normas izdevēja apdomātas, mērķtiecīgas darbības rezultāts. Normu radītājam, tāpat kā ikvienam runātājam vai rakstītājam, vārdi un pats teksts ir tikai līdzeklis, lai izteiktu savu domu, kurā ietverts konkrēts saturs, konkrēta griba. Likuma teksts ir tās satura vārdiskais ietvars. No tā, cik adekvāti likumdevējam izdodas ietvert vārdos savu gribu, lielā mērā ir atkarīgs tas, cik precīzi būs iespējams likuma pielietotājam vai piemērotājam reproducēt normu teksta saturu.

Tiesību normu teksta un tā satura izziņāšanu un izvērtēšanu veic ar darbību kopumu, kas tiek apzīmēts ar terminu *tulkošana (interpretācija)*. Termins ir cēlies no latīņu vārda - *interpretation* - skaidrošana, jēgas atklāšana.

- 2.6. Tulkojot tiesību normas, tiek izmantotas dažādas tulkošanas metodes, piemēram:
- gramatiskā (filoloģiskā) tulkošanas metode - noskaidrojot tiesību normas vārdisko jēgu no valodas viedokļa;
 - vēsturiskā tulkošanas metode - noskaidrojot tiesību normas jēgu, ņemot vērā apstākļus, kas bijuši tiesību normas rašanās pamatā;
 - sistemātiskā tulkošanas metode - noskaidrojot tiesību normas jēgu no tiesību normu savstarpējā sakara viedokļa;
 - teleoloģiskā (jēgas un mērķa) tulkošanas metode - noskaidrojot tiesību normas jēgu, lai ar attiecīgo tiesību normu sasniegtu lietderīgu un taisnīgu mērķi.
- 2.7. Ja tiesību normu sistēmā konstatēta nepilnība, to var novērst arī ar analogisko metodi - sistemātiski analizējot līdzīgu gadījumu tiesisko reglamentāciju un šās analīzes rezultātā konstatētos tiesību principus attiecinot arī uz konkrēto gadījumu.
- 2.8. Ja, tulkojot tiesību normu ar dažādām metodēm, iespējams sasniegt gan rezultātu, kas saskan ar spēkā esošo tiesību normu sistēmu, gan arī rezultātu, kas ir pretrunā ar kādu no tiesību normām, tad jāpiemēro tā tulkošanas metode, kuras rezultāts konkrētajā gadījumā saskan ar spēkā esošo tiesību normu sistēmu.
- Ja, tulkojot tiesību normu ar dažādām metodēm, iespējams sasniegt dažādus rezultātus, kuri visi atbilst spēkā esošajai tiesību normu sistēmai, tad jāpiemēro tā tulkošanas metode, ar ko konkrētajā gadījumā iespējams sasniegt lietderīgāko un taisnīgāko rezultātu.
- 2.9. Ja Satversmes tiesa kādā publicētā spriedumā ir attiecīgo tiesību normu iztulkojusi, tad jāpiemēro tas pats tulkojums.

3. TIESĪBU AKTI, KAS REGLAMENTĒ BANKU DARBĪBU LATVIJAS REPUBLIKĀ

leskats banku darbību regulējošo tiesību aktu vēsturē

- 3.1. Latvijas Republikas centrālās bankas darbības laiks rēķināms no 1922. gada 7.septembra, kad Satversmes sapulce pieņēma likumu par Latvijas Bankas dibināšanu. Latvijas Bankai tika piešķirtas emisijas tiesības, un jau tā paša gada novembrī uz Valsts Krājbankas un Kredītbankas bāzes radītā Latvijas Banka laida apgrozībā 10 latu pagaidu banknotes - Latvijas 500 rubļu naudas zīmes ar uzdruku, īstenojot Ministru kabineta *Noteikumus par naudu* un aizstājot I.pasaules kara laikā Latvijā apgrozībā nonākušos dažādos maksāšanas līdzekļus, jo saimnieciskās dzīves atjaunošanai un normālai attīstībai bija nepieciešama stabila nacionālā valūta.
- 3.2. Latvijas Banka veica tiešo valsts centrālās bankas uzdevumu - naudas zīmju emisiju, to nodrošinājuma un apgrozības kontroli, - gan komercdarbību, finansējot un kreditējot valsts un privātos uzņēmumus, iestādes un pilsoņus.

Saskaņā ar 1923. gadā Saeimas apstiprinātajiem Latvijas Bankas statūtiem banku vadīja padome un valde.

- 3.3. 1924. gadā Latvijas Bankai bija 8 nodaļas, kas veica visas operācijas, un 14 nodaļas, kas veica tikai valsts kases funkcijas, kā arī dažas pasīva (noguldījumu) operācijas. Šāda struktūra saglabājās līdz 1940. gadam.

Pēc 1940.gada 17.jūnija, kad Latviju okupēja Sarkanā armija, Latvijas Bankas vietā stājās PSRS Valsts bankas Latvijas Republikāniskais kantoris. Pēc 1941. gada jūnija, kad Latviju okupēja Vācijas karaspēks, centrālās bankas funkcijas veica Rīgas valsts kredītkase. Pēc Otrā pasaules kara Latvija atkal tika iekļauta PSRS finansu sistēmā.

- 3.4. 1990.gada 2.martā ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmumu *Par Latvijas Banku* tiek nolemts atzīt par nepieciešamu nodibināt Latvijas PSR centrālo banku un piešķirt tai oficiālo nosaukumu **Latvijas Banka**. Ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1990.gada 31.jūlija lēmumu *Par Latvijas bankas izveidošanu* tiek apstiprināts nolikums *Par Latvijas Banku*, kas darbojās līdz likuma *Par Latvijas Banku* pieņemšanai.

1990.gada 2.martā Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma likumu *Par bankām*, kas nosaka banku tiesisko statusu un reglamentē to darbību Latvijas kā suverēnas valsts teritorijā.

Ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 3.septembra lēmumu *Par Latvijas Republikas teritorijā esošo banku iestāžu reorganizāciju*, Latvijas Banka pārņēma savā īpašumā un struktūrā bijušās PSRS Valsts bankas Latvijas republikānisko banku, Latvijas republikānisko inkasācijas pārvaldi, Agrorūpniecības bankas Latvijas republikānisko banku, Rūpniecības un celtniecības bankas Latvijas republikānisko valsts komercbanku, Latvijas valsts sociālās attīstības banku, Latvijas Ārekonomiskās darbības republikānisko komercbanku, kā arī tām pakļautās banku iestādes. Tā Latvijas Banka kļuva par reālu centrālo un emisijas banku. Par Latvijas Bankas prezidentu šai pašā dienā Latvijas Republikas Augstākā Padome ievēlēja Latvijas Republikas Augstākās Padomes Ekonomikas komisijas Banku un finansu apakškomisijas vadītāju Eināru Repši.

1992.gada 19.maijā pieņemti likumi *Par Latvijas Banku* un *Par bankām*. 1992.gada 4.martā Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma lēmumu *Par 1922. gadā nodibinātās Latvijas Bankas tiesību pārņemšanu*.

1995.gada 5.oktobrī Saeima pieņēma *Kredītiestāžu likumu*, kas nomainīja 1992. gadā pieņemto likumu *Par bankām*.

Jau 1990.gadā Latvijas Republikas Augstākā Padome bija pieņēmusi lēmumu *Par Latvijas Republikas naudas sistēmas izveidošanas programmu*. Latvijas nacionālās valūtas atjaunošanu sagatavoja Latvijas Bankas padome sadarbībā ar Latvijas un ārvalstu konsultantiem. Tika izveidota Latvijas Republikas Naudas reformas komiteja.

- 3.5. 1992.gada maijā Latvijas Banka laida apgrozībā pagaidu naudas zīmes - Latvijas rubļus, bet 1993.gada martā apgrozībā atgriezās Latvijas Republikas nacionālā valūta - lats. Nauda atguva agrākajos gados zaudētās funkcijas. Naudas reformas sekmīga norise un lata ieviešana radīja priekšnoteikumus pārejai uz tirgus ekonomiku.

Banka un nauda nav šķirami jēdzieni. Nauda saglabā un iznes cauri gadsimtiem arī katras zemes un tautas pagātnes un kultūras liecības. Latvijas naudas vēsture apkopota unikālā, bagātīgi ilustrētā Latvijas Bankas izdotā grāmatā *Nauda Latvijā*. Latvijas vārdu pasaulē nes arī Latvijas Bankas izlaistās jubilejas un piemiņas monētas. Monētās iemūžinātas aktualitātes, kas Latviju ievij pasaules vēstures rakstā.

- 3.6. Latvijas Banka pārtrauca pildīt komercbankas funkcijas un nodeva 49 nodaļas Latvijas banku privatizācijas fondam.

Saskaņā ar likumu *Par bankām* un pēc Latvijas Bankas nodaļu privatizācijas un reorganizācijas Latvijā tika izveidota divu līmeņu banku sistēma (Latvijas Banka un komercbankas).

- 3.7. Latvijas komercbanku sistēma, kas sāka attīstīties 1988.gadā, kad nodibinājās pirmās komercbankas, ir pārvarējusi neskaitāmas grūtības: likumdošanas nepilnības, nesakārtotu saimniecisko vidi Latvijā, starptautisko grāmatvedības, uzraudzības un auditēšanas standartu strauju ieviešanu, kam ne visas bankas uzreiz spēja pielāgoties, banku darbinieku nepietiekamās zināšanas un pieredzi. Tomēr tā nostabilizējās un saglabāja ekonomiskās izaugsmes iespēju.

Latvijas Bankas loma un pilnvaras banku darbību regulējošo tiesību aktu pieņemšanā

- 3.8. Latvijas Bankas galvenais mērķis ir īstenot naudas politiku un regulēt naudas daudzumu apgrozībā, lai saglabātu cenu stabilitāti valstī. Latvijas Banka ir Latvijas Republikas valdības konsultante naudas un banku darbības politikā.

- 3.9. Kredītiestādes, to nodaļas (filiāles) un pārstāvniecības darbību Latvijā var uzsākt tikai pēc Latvijas Bankas izsniegtās licences (atļaujas) saņemšanas. Latvijas Banka ir tiesīga atsaukt izdotās licences, ja tiek pārkāpta Latvijā noteiktā banku darbības kārtība. Latvijas Republikas bankām ir jāsaņem Latvijas Bankas atļauja arī nodaļas (filiāles) vai pārstāvniecības atvēršanai ārvalstīs. Kredītiestādēm ir saistoši Latvijas Bankas padomes izdotie norādījumi un noteikumi par kredītiestāžu darbību regulējošām prasībām un kredītiestāžu darbību raksturojošo rādītāju aprēķināšanas un pārskatu iesniegšanas kārtību. Kredītiestāžu pienākums ir Latvijas Bankas noteiktajos termiņos iesniegt Latvijas Bankai visu tās pieprasīto informāciju.

2. nodaļa

LIETU TIESĪBAS

Šajā nodaļā ir aplūkotas šādas tēmas:

1. Īpašuma tiesību jēdziens un saturs
2. Īpašuma iegūšana
3. Īpašuma prasība
4. Kīlas tiesības

1. ĪPAŠUMA TIESĪBU JĒDZIENS UN SATURS

Īpašums kā varas tiesība pār lietu

- 1.1. **Īpašuma tiesības** ietilpst lietu tiesību grupā. Lietu tiesības atšķiras no saistību tiesībām galvenokārt ar to, ka šajās juridiskajās attiecībās konkrēti ir zināma tikai viena puse, piemēram, lietas īpašnieks. Visiem pārējiem, savukārt, ir pienākumi pret lietas īpašnieku. Šiem pienākumiem ir pasīvs raksturs - atturēties no jebkāda veida darbībām, kas traucē īpašniekam viņa īpašuma tiesību realizēšanu. Bez īpašuma tiesībām lietu tiesību grupā ietilpst vēl citas tiesības, t.s. tiesības uz citam piederošu lietu - kīlas tiesības, servitūtu tiesības, izpirkuma tiesības.
- 1.2. **Valdījums** ir juridiskas attiecības, kas pēc konstrukcijas ir līdzīgas lietu tiesību attiecībām, taču netiek pieskaitītas lietu tiesībām, jo valdījums ir dibināts nevis uz tiesībām, bet uz faktu. Piemēram, ja pircējs ir nopircis lietu no personas, kas uzdodas par šīs lietas īpašnieku, bet īstenībā tāds nav, pircējs uzskata sevi par īpašnieku, bet, no juridiskā viedokļa raugoties, viņš ir tikai lietas valdītājs.
- 1.3. Ārēji valdījums ir līdzīgs īpašuma attiecībām, taču eksistē arī daudzas būtiskas atšķirības. Minētais valdījums atšķiras no valdījuma, kas ir viena no īpašuma tiesību sastāvdaļām. Valdījums kā patstāvīga tiesību kategorija var izpausties arī kā *neīpašnieka valdījums* un var atspoguļoties juridiskā strīdā, kur viena puse ir persona, kas nevar atsaukties uz īpašuma tiesībām, bet zināmos apstākļos un, ievērojot zināmus nosacījumus, tomēr bauda valdījuma aizsardzību. Savukārt otra puse šajā strīdā var būt *nevaldošais īpašnieks*, kas var pierādīt savas īpašuma tiesības, taču strīda izskatīšanas laikā nevalda lietu, par kuru norisinās strīds. Atkarībā no lietas apstākļiem, tiesa var nospriest atdot lietu *nevaldošajam īpašniekam*, bet var arī saglabāt *status quo*, kad lieta paliek pie valdītāja, kas nav īpašnieks, turpretī *nevaldošais īpašnieks* būs spiests meklēt citus līdzekļus savu tiesību aizsargāšanai, vai arī šo tiesību aizsardzības iespēja būs jāatliek uz vēlāku laiku.

- 1.4. Pretstatā valdījumam kā patstāvīgai tiesību kategorijai vēl izšķir valdījumu kā īpašuma tiesību sastāvdaļu. Šajā gadījumā valdījums balstās ne tikai uz faktiskajiem apstākļiem, bet gan - turklāt galvenokārt - uz īpašnieka tiesībām. Šos divus jēdzienus nereti jauca.
- 1.5. Līdztekus valdījumam un īpašuma tiesībām vēl izšķir tā saucamo turējumu. **Turējums** ir situācija, kad persona, kuras varā lieta atrodas, apzinās, ka tā realizē citas personas tiesības uz lietu. Lietas turētājs ir patapinātājs, nomnieks, ķīlas ņēmējs u.tml. Turētāja tiesību apjomu un saturu parasti noteic līgums, uz kura pamata ir radies turējums. Dažos gadījumos turējums ir svarīgs, ja jārealizē noteiktas tiesības, piemēram, uzrādītājvērtspapīru turētājam šis turējums piešķir visas vērtspapīrā norādītās tiesības.
- 1.6. Valdījums ir cieši saistīts ar īpašuma jēdzienu tādējādi, ka lielākā daļa īpašnieku vienlaikus ir arī viņiem piederošo lietu faktiskie valdītāji. Saprotams, ka īpašuma tiesību galvenais mērķis un uzdevums ir nodrošināt īpašniekam iespēju gūt no lietas visus iespējamus labumus, kas nav iedomājams bez valdījuma pār lietu. Taču valdījumam kā juridiskai kategorijai ir arī savas pilnīgi patstāvīgas funkcijas. Valdījums balstās uz pieņēmumu (kas, diemžēl, ne vienmēr ir pareizs), ka ikkatra persona, kuras faktiskajā varā atrodas jebkāda veida lieta, ir šās lietas īpašniece. Šāds pieņēmums nodrošina kārtību tiesiskā valstī un pasargā no patvaļas aktiem, kas izpaužas kā mēģinājumi kādam atņemt viņa valdījumā esošo lietu. Tādēļ jebkuram valdītājam tiek nodrošināta aizsardzība pret patvaļas aktiem no jebkuras citas personas puses, pat ja šī persona atsaucas uz savām īpašuma tiesībām, kuras tā patvaļīgi cenšas realizēt, vērsties pret lietas prettiesisko valdītāju. Šāds pieņēmums, ka katras lietas valdītājs ir tās īpašnieks, ir absolūti nepieciešams tiesiskās valsts pastāvēšanas nosacījums.
- 1.7. Droši vien katrs lasītājs varēs norādīt uz plaši izplatītiem izņēmumiem mūsu sabiedrībā. Laikam gandrīz vai katram ir pazīstama situācija, kad, apturot transporta līdzekli, ceļu policija pārbauda ne tikai vadītāja tiesības, bet pieprasa arī dokumentus, kas apliecina tiesības uz automobili. Šī situācija ir pretrunā ar likumā aprakstīto valdījuma aizsardzības principu. Pastāv valstis, kurās šāda prasība pēc pierādījumiem, kas apliecina tiesības uz lietu, kuru persona izmanto, tiek uzskatīta par tikpat nepieņemamu un absurdu, kā personas dokumentu uzrādīšanas pienākums vai ziņu pieprasīšana par administratīvā pieraksta vietu. Šie piemēri liecina, ka iepriekš apskatīto kategoriju īstenošana praksē var būt saistīta ar zināmām problēmām - gluži tāpat kā īpašnieka paš aizsardzības tiesību realizēšana, kas ir atkarīga ne tikai no abstraktajām likumu normām, bet arī no tiesiskās apziņas līmeņa valstī un īpašuma tiesību respektēšanas pakāpes sabiedrībā.
- 1.8. Īpašuma tiesību saturs ir *valdījuma, lietojuma un rīcības tiesības*. Valdījumu mēdz apzīmēt kā faktisko varu pār lietu, taču šim jēdzienam ir vairāk vai mazāk juridiski nosacīts raksturs. Piemēram, jēdziens *faktiskā vara* nebūt nenozīmē, ka visos gadījumos īpašniekam ir absolūta fiziska kontrole pār viņam piederošo lietu. Jēdziens *faktiskā vara* nozīmē, ka īpašniekam ir iespējams ar juridiskiem līdzekļiem nodrošināt kontroli pār lietu, piemēram, izdarīt lietā dažādas izmaiņas, uzlabojumus.
- 1.9. Lietošanas tiesība nozīmē, ka īpašniekam ir iespēja gūt no lietas visāda veida labumus, izmantojot lietas derīgās īpašības. Lietojums atkarīgs no lietas rakstura. Lietas mēdz iedalīt ķermeniskās un bezķermeniskās lietās. Pie *bezķermeniskām lietām* pieder arī saistības, kuras var pirkt un pārdot (prasījuma cesija), intelektuālā īpašuma produkti (patenti, preču zīmes, autortiesības), kopīpašuma domājamās daļas u.c. Bezķermenisku lietu gadījumā to lietošana cieši saistīta ar rīcību, piemēram, tiesību izlietojums var nozīmēt parāda piedziņu, prasījuma atsavināšanu citai personai u.tml.
- 1.10. *Ķermenisku lietu* lietošana var notikt pilnīgi neatkarīgi no rīcības ar tām, jo lietas derīgās īpašības ir iespējams izmantot savā labā, neveicot nekādus juridiskus darījumus ar lietu. Protams, ka ķermeniskas lietas var izmantot tādā veidā, ka tās tiek laistas civiltiesiskajā apgrozībā, - nodotas citai personai lietošanā pret atlīdzību (mantas īres vai nomas līgums u.tml.).

- 1.11. Ķermeniskas lietas iedala patērējamās un nepatērējamās lietās. Patērējamās lietas ir visa veida pārtikas produkti, nauda un citas lietas, kuru derīgās īpašības izpaužas, šīs lietas kaut kādā veidā iznīcinot. Nauda tiek pieskaitīta patērējamām lietām, jo naudas izlietošana no tās īpašnieka viedokļa vienlaikus ir arī naudas iznīcināšana.
- 1.12. Lietas mēdz iedalīt parastās un augļu nesējās lietās. Augļu nesējas lietas ir gan tās, kas nes augļus dabiskā ceļā, gan arī lietas, ko var izmantot tā saucamo civilo augļu gūšanai. Visplašāk izplatītais civilo augļu iegūšanas veids ir lietas nodošana lietošanā pret atlīdzību (mantas īre vai noma) un procenti naudas saistībās.
- 1.13. Rīcība ar īpašumu nozīmē īpašnieka iespēju izšķirt lietas juridisko likteni. Rīcība ar lietu galvenokārt izpaužas kāda darījuma formā, kas vērsts uz lietas atsavināšanu (pārdevums, dāvinājums) vai lietas nodošanu uz laiku lietošanā (īre, noma, patapinājums), taču rīcības akts var būt arī darbība, kas nav darījums. Viens no rīcības aktiem - lietas iznīcināšana, kas lielākoties īpašniekam nav aizliegta.
- 1.14. No civiltiesiskās apgrozības viedokļa lietas mēdz iedalīt atvietojamās un neatvietojamās lietās, sugas un unikālās lietās. Atkarībā no tā, vai līguma priekšmets ir atvietoājama vai neatvietoājama lieta, šīs lietas nejaucēja bojāeja pirmajā gadījumā neizbeidz, bet otrajā gadījumā izbeidz pašu saistību, jo ar neatvietojamās lietas bojāeju šīs saistības izpilde kļūst neiespējama. Atsevišķi darījuma veidi iespējami tikai ar individuāli noteiktām lietām (patapinājums, noma vai īre), citi - tikai attiecībā uz sugas lietām (aizdevums). Pirmajā gadījumā līguma saturā tieši ietilpst tās pašas lietas atdošana, otrajā gadījumā pienākums atdot šo pašu lietu (piemēram, tās pašas naudas vienības, kas tika aizdotas) būs pretrunā ar darījuma mērķi.
- 1.15. Dažos gadījumos lietu klasifikācijai ir būtiska nozīme juridisko attiecību noskaidrošanai. Tajā pašā laikā robeža starp vienu un otru gadījumu ir ļoti smalki niansēta. Piemēram, nauda, kas nevar būt par pirkuma līguma priekšmetu apstākļos, kad par vienīgo maksāšanas līdzekli tiek atzīta nacionālā valūta (nevienu nevar piespiest pieņemt maksājumu citā valūtā), nevar būt arī ķīlas priekšmets. Šāda jautājuma nostādne var izraisīt neizpratni cilvēkos, kas ir bijuši liecinieki depozītu ieķīlāšanai. Taču jāņem vērā, ka depozīta ieķīlāšanas gadījumā tiek ieķīlāta nevis nauda, bet gan prasījums kā bezķermeniska lieta.
- 1.16. Lietu iedalījums sugas lietās un individuāli noteiktās lietās ir relatīvs. Viena un tā pati lieta vienā gadījumā, proti, kad tā tiek pārdota lielas preču partijas sastāvā, tiks atzīta par sugas lietu, turpretī no individuālā lietotāja viedokļa raugoties, jebkurš viņa īpašumā esošais un paša lietošanai paredzētais priekšmets ir individuāli noteikts.
- 1.17. No civiltiesiskās apgrozības viedokļa svarīga nozīme ir arī lietu iedalījumam atsevišķās lietās un lietu kopībās. Lietu kopību gadījumā atsevišķas sastāvdaļas seko kopībai, pat ja par šīm atsevišķajām sastāvdaļām konkrētajā līgumā nekas nav teikts. Piemēram, tiek uzskatīts, ka, pārdodot nekustamo īpašumu (zemes gabalu), vienlaikus tiek pārdotas arī ēkas, kas uz tā atrodas; pārdodot agregātu, piemēram, automobili, tiek uzskatīts, ka tas tiek pārdots komplektā (t.i., viss kopā). Sarežģītāka un strīdīgāka ir situācija tajos gadījumos, kad par līguma priekšmetu kļūst ķermenisku un bezķermenisku lietu kopums, piemēram, uzņēmums, kuru veido ne tikai ķermeniskas lietas, bet arī saistības, dažādi uzņēmuma prasījumi pret saviem līgumpartneriem un līgumpartneru prasījumi pret uzņēmumu, preces, kas atrodas noliktavās un preces, kas ienāk noliktavā atsavināšanas brīdī. Viegli iedomāties, ka par konkrēto mantas sastāvu uzņēmuma atsavināšanas brīdī var izraisīties dažādi strīdi. Lai novērstu iespējamās domstarpības, lietu kopumu pārdodot, līgumā norāda, ka objekts tiek pārdots *kā tas stāv*. Tas nozīmē, ka tiek pārdotas visas kopumā ietilpstošās lietas.

- 1.18. Viens no svarīgākajiem lietu iedalīšanas veidiem ir lietu iedalījums kustamās un nekustamās lietās.
- Nekustamās lietas atšķiras ne tikai ar savu *nekustamību* (t.i., zeme un viss, kas ar to nesaraunami saistīts), bet arī ar īpašo tiesisko režīmu. Nekustamā īpašuma nodošanas gadījumā tā juridisko likteni noteic ieraksts zemes grāmatā.
- 1.19. Valdījuma, lietojuma un rīcības tiesības kopā veido **īpašuma tiesības**. Šo tiesību apjoms nav likumā stingri noteikts. Likums paredz, ka šaubu gadījumā īpašuma tiesību apjoms vienmēr tulkojams visplašākajā nozīmē. No tā tomēr neizriet, ka īpašuma tiesības ir pilnīgi neierobežotas. Eksistē īpašuma tiesību aprobežojumi gan pēc apjoma, gan arī attiecībā uz konkrētām īpašuma tiesībām (galvenokārt, lietošanas tiesībām).
- 1.20. Aprobežojumi uz lietu visā tās kopumā paredzēti tad, ja lieta pieder vairākiem īpašniekiem. Kopīpašuma problēma ir raksturīga īpašuma tiesībām uz nedalāmām lietām. Fiziski, protams, jebkura lieta ir dalāma. Likums par nedalāmām lietām atzīst tādas lietas, kas to dalīšanas gadījumā būtiski zaudē savu vērtību tā, ka atsevišķo daļu kopvērtība ir ievērojami mazāka par nesadalītās lietas vērtību. Tas attiecas ne tikai uz fiziski savienotām lietām - dažādiem agregātiem (automobiļiem u.tml.), bet arī uz lietu kopībām, kas nav fiziski savienotas, bet ko vieno kopīgs izlietojums vai mērķis (kolekcijas, bibliotēkas, uzņēmumi). Ja uz šādām lietām rodas kopīpašuma tiesības, vairākām personām kopīgi iegādājoties lietu, mantošanas to u.c. ceļā, kopīpašnieki ir viens no otra atkarīgi, ne tikai lemjot par lietas juridisko likteni, bet arī lietojot un valdot lietu. Jebkura juridiski nozīmīga lēmuma pieņemšana ir iespējama tikai ar visu kopīpašnieku piekrišanu. Kopīpašnieki savas problēmas nevar atrisināt ar balsu vairākumu.
- 1.21. Katrs kopīpašnieks var rīkoties ar viņam piederošo domājamo daļu pilnīgi neatkarīgi no visiem pārējiem, taču šajā gadījumā viņš rīkojas tikai ar īpašuma tiesībām uz bezķermenisku lietu (domājamo daļu), taču viņš nevar izlemt visas lietas juridisko likteni bez pārējo līdzīpašnieku ziņas. Taču, ja līdzīpašnieks ir pārkāpis šo noteikumu un tomēr rīkojies ar lietu, likums lielākoties vadās no principa, ka trešo personu intereses līdzīpašnieku iekšējo nesaskaņu dēļ nedrīkst ciest. Piemēram, ja kustamās lietas līdzīpašnieks bez pārējo līdzīpašnieku ziņas ir ieķīlājis kustamo lietu trešajai personai, kas nav zinājusi, ka ir ieķīlāta kopīpašumā esoša lieta, tad ķīlas līgums paliek spēkā uz visu lietu, lai gan, ieķīlājot to, līdzīpašnieks ir pārkāpis pārējo līdzīpašnieku tiesības.
- 1.22. Dažos gadījumos tiek lietots pilnīgi pretējs princips. Tā, piemēram, ja viens no laulātajiem bez otra laulātā ziņas ir atsavinājis nekustamu īpašumu, bet otrs laulātais, kas nav bijis norādīts zemes grāmatā kā līdzīpašnieks, par to uzzina, tad viņam ir tiesības apstrīdēt atsavināšanas darījumu attiecīgajā daļā.
- 1.23. Eksistē īpašuma tiesību aprobežojumi rīcībā ar lietu (atsavināšanas ierobežojumi). Tādus var paredzēt gan likumā, gan līgumā, gan testamentā. Tos var noteikt arī ar tiesas spriedumu.
- 1.24. Visdetalizētāk *Civillikumā* ir apskatīti lietošanas tiesību aprobežojumi. Tie ir noteikti gan visas sabiedrības interesēs, gan arī kaimiņu interesēs. Aprobežojumu mērķis ir panākt, lai, izlietojot savas tiesības, īpašnieks neapdraudētu sabiedrības un tuvāko kaimiņu intereses. Sabiedrības interesēs noteiktajiem aprobežojumiem ir vispārīgs raksturs, tāpēc tos nav iespējams grozīt privātas vienošanās (līguma) ceļā. Šiem aprobežojumiem var būt visdažādākais raksturs, - gan arhitektūras pieminekļu saglabāšanas pienākums, gan upju publisku lietošanas tiesību nodrošināšanas pienākums, gan celtniecības noteikumu ievērošanas pienākums u.tml.
- 1.25. Aprobežojumiem, kas noteikti kaimiņu interesēs, ir citāds raksturs. Šie aprobežojumi nodrošina konkrētu personu intereses, un šīs personas ir tiesīgas vienoties ar īpašnieku par savstarpējo attiecību noregulēšanu līgumā citādākā veidā, nekā to paredz likums. Šiem aprobežojumiem ir dispozitīvs

raksturs. Piemēram, likums paredz, ka zemes īpašniekam ir jāpacieš, ja kaimiņos esošā ēka izliekusies vai nošķiebusies viņa zemes gabalā, taču ne vairāk, kā par 15 cm. Taču likums neaizliedz kaimiņiem vienoties, ka īpašnieks pacietīs lielāku izliekumu vai nošķiebumu. Sevišķi daudz šādu aprobežojumu ir paredzēti nekustamiem īpašumiem gan attiecībā uz ēkām un būvēm, gan attiecībā uz stādījumiem un ūdeņiem un to piekrastēm.

2. ĪPAŠUMA IEGŪŠANA

Sākotnējie jeb pirmējie īpašuma iegūšanas pamati

2.1. Īpašuma iegūšanas pamatiem ir svarīga nozīme tādā gadījumā, ja rodas strīds par īpašuma tiesībām un īpašniekam tās jāpierāda, atsaucoties uz īpašuma iegūšanas veidu.

2.2. **Sākotnējie īpašuma tiesību iegūšanas veidi** ir drošāki un grūtāk apstrīdami nekā atvasinātie, kad īpašnieks iegūvis lietu no kāda cita, piemēram, pirkuma, dāvinājuma, mantojuma vai citā ceļā.

Sākotnējās īpašuma tiesības iegūst visos tajos gadījumos, kad lietas rodas no jauna. Sākotnējos īpašuma tiesību iegūšanas veidus var iedalīt vairākās lielās grupās. Viens no svarīgākajiem sākotnējiem īpašuma tiesību iegūšanas veidiem ir lietas sagrābšana. Šādi iegūst īpašuma tiesības uz nevienam nepiederošām lietām, piemēram, savvaļas dzīvniekiem. Iegūšanas pamatā ir ieguvēja darbība. Īpašuma tiesības var rasties arī dažādu notikumu vai dabisku procesu ceļā, piemēram, ar pieskalojumu vai upju gultnes mainīšanos. Šajos gadījumos īpašuma tiesības rodas neatkarīgi no īpašnieka darbības, piemēram, pieskalojums, t.i., svešas zemes gabala pievienošanās īpašnieka zemes gabalam, rada viņam īpašuma tiesības ar to brīdi, kad abi zemes gabali dabiskā ceļā savienojas.

2.3. Īpašuma tiesības nereti rodas ražošanas procesā. Gan lietu (piemēram, augļu) atdalīšanās, gan to pievienošanās (piemēram, pieskalojums) gadījumā iepriekšējo īpašuma tiesību stāvoklis nosaka no jauna radušās īpašuma tiesības. Piemēram, atdalījušies augļi parasti pieder augļus nesošās lietas īpašniekam, ja vien neeksistē sevišķa tiesiska attiecība - nomas līgums vai tā saucamais lietojuma servitūts, uz kura pamata īpašuma tiesības uz augļiem no to atdalīšanās brīža iegūst lietotājs. Arī īpašuma tiesību iegūšana aktīvu darbību rezultātā ir saistīta ar iepriekš eksistējušām īpašuma tiesībām. Piemēram, lietas ne vienmēr pieder lietas izgatavotājam. Īpašuma tiesības uz cilvēka roku darinājumu parasti pieder materiāla īpašniekam. Likums īpaši regulē gadījumus, kad jaunradusies lieta ir vairākām personām piederošu lietu savienojums. Turklāt īpašuma tiesību raksturs ir atkarīgs arī no tā, vai savienojumam ir neatgriezenisks raksturs (piemēram, vairāku metālu sakausējums), vai arī savienotās lietas ir iespējams atkal atdalīt. Atdalīšanās gadījumā atjaunojas iepriekšējās īpašuma tiesības. Vairākām personām piederošu lietu neatgriezeniskas savienošanas gadījumā jaunradušās lietas īpašnieku noteic gan izgatavojamo lietu vērtība, gan arī ieliktais darbs (piemēram, ražošanas procesā vai arī nogatavojoties augļiem, lauksaimniecības produktiem, iegūstot dabiskos izraktenus utt.). Šajos gadījumos izgatavotājs, zemes apstrādātājs, izraktenu ieguvējs kļūst no jauna radušās vai arī atdalītās lietas īpašnieks.

2.4. Daudzos gadījumos sākotnējā iegūšana izpaužas attiecībā uz lietām, kas gan kādreiz kādai personai jau ir piederējušas, taču šī persona kaut kādu iemeslu dēļ savas īpašuma tiesības ir zaudējusi. Tam var būt visdažādākie cēloņi. Gan lietas pazaudēšana, gan noslēpšana (apslēpta manta), gan arī īpašuma tiesību zaudēšana, pieļaujot, ka cita persona iegūst īpašumu uz lietu ieilguma ceļā, t.i., ja tā ir pietiekami ilgi valdījusi otram piederošu lietu, turklāt tādā veidā, ka ir bijis pietiekams pamats uzskatīt sevi par īpašnieku. Iegūstot īpašumu ieilguma ceļā, ir jāievēro vairāki priekšnoteikumi, ko parasti konstatē tiesa.

2.5. Līdztekus eksistē noteikta kārtība, kādā īpašumā var iegūt atrastas lietas, apslēptu mantu, lietas, kas nesaraujami savienotas ar kādu citu lietu, kas pieder citam īpašniekam, ioemēram, ar sēšanu, stādīšanu, celtniecību u.tml. Sākotnējiem īpašuma iegūšanas veidiem kopīgs ir tas, ka visos gadījumos ieguvējs var atsaukties uz kaut kādiem samērā labi uztveramiem notikumiem, par kuriem apkārtējie ir spējīgi liecināt un kurus ir iespējams noskaidrot ar dažādām ekspertizēm. Dažos gadījumos, piemēram, lietu savienošanas gadījumā, jaunajam ieguvējam ir jānorēķinās ar iepriekšējo īpašnieku, samaksājot tam pārstrādātās vai pievienotās lietas vērtību, vai arī atlīdzinot izlietoto celtniecības materiālu vērtību u.tml.

Lietas atrašanas gadījumos par to ir jāpaziņo policijai. Policija ievieto sludinājumu un pēc attiecīga termiņa notecēšanas iepriekšējais īpašnieks savas tiesības zaudē.

2.6. Norēķinu kārtība un pati īpašuma tiesību rašanās ir atkarīga arī no tā, vai lietu savienojums ir noticis ar vai bez iepriekšējā īpašnieka ziņas, vai persona, kas šādu savienojumu ir izdarījusi, ir apzinājusies, ka pievieno savai lietai svešu lietu, vai arī nav zinājusi un nav varējusi to zināt. Lai gan *Civillikumā* sākotnējie īpašuma tiesību iegūšanas veidi ir izklāstīti ļoti detalizēti, praksē tie ir sastopami ievērojami retāk, nekā atvasinātie īpašuma iegūšanas pamati.

Atvasinātie īpašuma iegūšanas pamati

- 2.7. Kā rāda nosaukums, šajā gadījumā īpašuma tiesības tiek atvasinātas no otras personas tiesībām. Atšķirībā no sākotnējiem īpašuma iegūšanas pamatiem, kad īpašuma tiesības rodas pilnīgi no jauna un tādēļ ne ar ko nav aprobežotas, atvasināto īpašuma tiesību iegūšanas gadījumā darbojas princips, ka neviens nav spējīgs nodot otram vairāk tiesību, nekā ir viņam pašam, tādēļ atvasināto īpašuma tiesību iegūšanas gadījumā ieguvējam nereti nākas risināt divas problēmas, ar kurām nav jāstopas sākotnējo īpašuma tiesību ieguvējam.
- 2.8. Pirmā problēma - vai persona, no kuras tiesību ieguvējs ir ieguvis savas tiesības, patiešām ir lietas īpašnieks. Strīda gadījumā ieguvējam nāksies pierādīt ne tikai pašu iegūšanas faktu, bet arī atsavinātāja tiesības uz lietu un, ja atsavinātājs savukārt būs ieguvis lietu atvasinātā veidā no citas personas, tad būs jāpierāda arī šīs personas īpašuma tiesības līdz pat lietas sākotnējam ieguvējam.
- 2.9. Otrā problēma, kas ir jārisina atvasināto īpašuma tiesību ieguvējam - šo tiesību saturs un apjoms, kas bieži vien nav skaidrs arī pašam atsavinātājam, it sevišķi tajos gadījumos, ja par šo tiesību apjomu viņam jau ir bijis strīds ar kādu citu personu.
- 2.10. Atvasinātā ceļā īpašuma tiesības iegūst ar nodošanu, ar tiesas spriedumu, mantošanas ceļā, kā arī sakarā ar privatizāciju vai denacionalizāciju, vai mantas atsavināšanu valsts vai sabiedrības vajadzībām.

Īpašuma iegūšana ar nodošanu

2.11. Nodošana ir visparastākais un visizplatītākais atvasinātais īpašuma tiesību iegūšanas pamats. No juridiskā viedokļa ir svarīgi izšķirt nodošanu kā juridisku faktu un tās juridisko priekšnoteikumu - to pirkuma, dāvinājuma vai citu līgumu vai darījumu, uz kura pamata nodošana notiek (t.s. titulu). Šie divi juridiskie apstākļi var iestāties vienlaicīgi, piemēram, iegādājoties lietu veikalā (tādēļ, ka pirkuma līgumā īpašuma tiesību iegūšana nav saistīta ar samaksu par to). Taču, jo sarežģītāks darījums, jo biežāk lietas nodošana un tas atsavināšanas darījums, uz kura pamata nodošana notiek, laika ziņā atšķiras. Strīdi var rasties gan par lietas nodošanas juridisko priekšnoteikumu (darījumu), gan arī par pašas nodošanas esamību vai neesamību, taču īpašuma tiesību iegūšanai vienlīdz svarīgs gan viens, gan otrs. Defekti ir iespējami pašā darījumā. Piemēram, ir iespējams maldīgi noteikt atsavināšanas priekšmetu. Puses var dažādi saprast atsavināšanas darījuma raksturu - viena puse var domāt, ka lietu

nodod lietošanā uz laiku, turpretī otra puse var iedomāties, ka tā šo lietu pārķ. Defekti ir iespējami arī darījuma izpildē. Pārskatīšanās dēļ var tikt nodota ne tā lieta, par kuru ir noslēgts darījums. Kā vienā, tā otrā gadījumā nodošana nerada īpašuma tiesības.

- 2.12. Dažos gadījumos, proti, ja darījums ir noslēgts tādā veidā, ka ieguvējam nav pamata šaubīties par darījuma likumību, un lieta patiešām ir nodota viņam, ieguvējs var *izārstēt* atsavināšanas darījuma trūkumus ieilguma ceļā, proti, ja viņš vai viņa tiesību pēcteči iegūto lietu ir valdījuši pietiekami ilgu laiku, un nedz atsavinātājs, nedz arī cita persona nav lietu viņiem attiesājuši. Ja defekti atklājas darījumā, tad, kaut arī lieta ir nodota, īpašuma tiesības uz otru personu nepāriet. Atsaucoties uz trūkumiem darījumā, atsavinātājs var apstrīdēt lietas nodošanu un atprasīt (attiesāt) to.
- 2.13. Ja darījums ir juridiski nevainojams, bet nav notikusi lietas nodošana, tad ieguvējam ir tiesības prasīt, lai atsavinātājs lietu nodod viņam tādā apjomā un kārtībā, kā paredz atsavināšanas darījums. Taču ar lietas izprasišanu no atsavinātāja ieguvējam var rasties sarežģījumi, piemēram, tādā gadījumā, ja atsavinātājs par vienu un to pašu lietu ir noslēdzis vairākus atsavināšanas darījumus. Te priekšroka ir dodama tai personai, kas pirmā ir noslēgusi atsavināšanas darījumu. Taču, ja uz vēlāk noslēgta darījuma pamata lieta jau ir nodota citam ieguvējam, tad agrāk noslēgtā darījuma dalībniekam atliek tikai zaudējumu piedziņas iespēja, bet pašu lietu izprasīt no neuzticamā atsavinātāja viņam nav tiesību.
- 2.14. Nodošana izpaužas dažādi kustamām un nekustamām lietām. Kustamās lietas patiešām ir jānodod ieguvēja faktiskajā varā. Tas ne vienmēr nozīmē lietas nodošanu tieši *no rokas rokā*, bet var izpausties arī kā dažādu atšķirības zīmju (birku, marķējumu u.c.) piestiprināšana, apsardzes nodrošināšana, nodošana transporta organizācijai, lai nogādātu ieguvējam utt.
- 2.15. Nekustamu lietu nodošanu, turpretī, aizstāj ieraksta (koroborācijas akta) izdarīšana zemes grāmatā, t.i., pēc iepriekšējā īpašnieka (atsavinātāja) pieteikuma saņemšanas zemes grāmatu nodaļa, pamatojoties uz atsavināšanas darījumu, ieguvēju reģistrē par īpašnieku. Līdz ieraksta izdarīšanai īpašuma tiesības nerodas.
- 2.16. Ja ir noslēgts atsavināšanas darījums, kas vienas puses vilcināšanās dēļ nav koroborēts, tad personai, kam būtu jāsaņem īpašuma tiesības, ir prasījums par ieraksta izdarīšanu zemes grāmatā un viņa var piespiest to izdarīt, protams, ja vien atsavinātājs par to pašu priekšmetu nav noslēdzis citu darījumu ar citu personu. Tad neveiksmīgajam darījuma dalībniekam paliek tikai personiska prasība pret negodīgo līgumpartneri par zaudējumu atlīdzināšanu.
- 2.17. Ieraksts zemes grāmatā, kas norāda uz īpašnieku, var tikt apstrīdēts tikai tiesas ceļā, pamatojoties uz defektiem, kādi ir bijuši atsavināšanas darījumam, piemēram, sakarā ar atsavināšanas aizliegumu u.tml. Ja pēc ieguvēja lūguma zemes grāmatu nodaļa ievieto sludinājumu par ieraksta izdarīšanu uz ieguvēja vārda ar aicinājumu jebkurai personai sešu mēnešu laikā no sludinājuma publicēšanas brīža apstrīdēt izdarīto ierakstu, tad pēc norādītā termiņa ieraksts iegūst neapstrīdamu raksturu.
- 2.18. Zemes grāmatu ierakstiem ir raksturīgs publiskums un ticamība. Katrai personai ir tiesības iepazīties ar šāda ieraksta saturu, un ir ļoti svarīgi to izdarīt pirms tāda darījuma slēgšanas, kura priekšmets ir nekustamais īpašums. Nevienai personai nav tiesību atsaukties uz šādu ierakstu satura nezināšanu. Nevienai personai arī nav tiesību apšaubīt šāda ieraksta patiesumu. Ieinteresētajām personām ir tiesības apstrīdēt ierakstu, ja ir zināmi apstākļi, kuru dēļ šāds ieraksts ir anulejams. Šādas tiesības, piemēram, paredz Latvijas Republikas Augstākās tiesas 10.06.96. lēmums *Par likumu piemērošanu, izskatot lietas, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām* (Vēstnesis, 13.06.96., 102.Nr., 15. punkts), vienam no laulātajiem, ja viņš ir uzzinājis, ka otrs laulātais ir atsavinājis kopīgo mantu bez viņa piekrišanas. Sakarā ar to, ka ir izdarīts ieraksts uz ieguvēja vārda, ieguvējam izsniedz koroborācijas aktu.

Īpašuma tiesību piespiedu atņemšana

- 2.21. Tas ir veids, kā kāds no īpašniekiem zaudē īpašuma tiesības, taču vienlaikus tas ir arī svarīgs īpašuma tiesību iegūšanas veids. **Īpašuma tiesību ekspropriācija** apzīmē trīs atšķirīgus gadījumus, kad uz valsts varas akta pamata īpašniekam tiek atņemts īpašums pret viņa gribu. Tomēr īpašuma tiesību pēctecība saglabājas, piemēram, valsts uzņemas atbildību par saistībām un nastām, kas guļ uz īpašuma u.tml.
- 2.22. **Ekspropriācija** var izpausties kā rekvizīcija, konfiskācija vai nacionalizācija. **Rekvizīcija** nozīmē īpašuma tiesību atņemšanu pret īpašnieka gribu, tomēr izmaksājot īpašniekam atlīdzību. Strīda gadījumā atlīdzības apmēru nosaka tiesa. **Konfiskācija** ir lietas bezatlīdzības atņemšana - parasti kā sods par izdarīto noziegumu vai administratīvo pārkāpumu. Dažos gadījumos konfiscē lietas, kas ir izņemtas no civiltiesiskās apgrozības (sprāgstvielas, indes, radioaktīvas vielas), lietas, kas bijušas nozieguma izdarīšanas rīki un kas ir nepieciešamas izmeklēšanas darbību veikšanai utt. Atšķirībā no rekvizīcijas vai konfiskācijas, kas attiecas uz konkrētu personu mantu, **nacionalizācija** ir valsts varas akts, ar kuru valsts atņem īpašuma tiesības noteiktai personu kategorijai vai - attiecībā uz noteiktu īpašumu veidu. Nacionalizācija var notikt ar atlīdzību vai bez atlīdzības. Tā var notikt gan ar mērķi nodot īpašumu valstij, gan ar mērķi veikt īpašuma reformas. Piemēram, zemes reformas gaitā 1920.gadā tika izdarīta muižu zemju nacionalizācija, kuras pēc tam tika sadalītas īpašumā sīkzemniekiem. 1991. gadā pēc neatkarības atgūšanas Latvijas valsts nacionalizēja vairākām sabiedriskām organizācijām (piemēram, PSKP) piederošos īpašumus. Nacionalizācijai pretējs process ir **denacionalizācija**, kas pamatojas uz īpašiem likumiem par dzīvojamo namu denacionalizāciju, par uzņēmumu denacionalizāciju. Denacionalizācija lielākoties notiek bez atlīdzības, taču nav izslēgti strīdi sakarā ar denacionalizējamam nosauktajiem uzlabojumiem. Savukārt, **privatizācija**, atšķirībā no denacionalizācijas, kas ir vērsta uz īpašuma tiesību atjaunošanu iepriekšējiem īpašniekiem vai viņu mantiniekiem, ir īpašuma tiesību nodošana no valsts vai pašvaldībām fizisku vai juridisku personu īpašumā. Privatizācija, atšķirībā no denacionalizācijas, lielākoties notiek pret atlīdzību, un uz to ir attiecināms gandrīz vai viss, kas iepriekš tika teikts par atsavināšanas darījumiem. Jāievēro vēl arī papildus nosacījumi, ko paredz likumi par privatizāciju.

3. ĪPAŠUMA PRASĪBA

Īpašuma prasības norise

- 3.1. Tiesības atprasīt lietu no sveša nelikumīga valdījuma ir vienas no īpašnieka svarīgākajām tiesībām, ko realizē ar īpašuma prasību. Īpašuma prasību realizē tiesas ceļā. Prasītājs ir lietas īpašnieks, kas ir zaudējis valdījumu pār lietu, taču īpašuma prasība ir iespējama arī tādā gadījumā, kad īpašnieks valdījumu nav zaudējis, taču valdījums ir apdraudēts. Atbildētājs īpašuma prasībā ir persona, kas prettiesiski valda lietu. Tas nenozīmē, ka atbildētājs vienmēr ir tā pati persona, kas īpašniekam prettiesiski ir atņēmusi lietu vai arī saņēmusi to uz tiesiskiem pamatiem, kas vēlāk ir zuduši (notecējis nomas vai īres līguma termiņš u.tml.), tomēr par atbildētāju var būt tikai tā persona, pie kuras lieta atrodas prasības iesniegšanas brīdī. Ja šī persona atprasāmo lietu nevalda, taču izturas tā, it kā lieta pie tās patiešām atrastos, tad pret šo personu var vērst īpašuma prasību un pat piedzīt atprasāmās lietas vērtību, turklāt šāds pavērsiens netraucē īpašniekam pēc tam iesniegt jaunu prasību pret patieso lietas valdītāju. Ja persona, pret kuru tiek vērstā īpašuma prasība, patiesībā lietu nevalda un nekavējoties par to paziņo atbildētājam, tad tā novērš no sevis īpašuma prasību, un prasītājam atliek atrast īsto atbildētāju, kas patiesi valda lietu, citādi īpašuma prasība nebūs sekmīga.
- 3.2. Prasītāja pienākums īpašuma prasībā ir pierādīt divus apstākļus: pirmkārt, ka viņš ir atprasāmās lietas īpašnieks; otrkārt, ka atbildētājs valda lietu vai arī ir valdījis to īpašuma prasības iesniegšanas brīdī.

Īpašuma tiesību pierādīšana atkarīga no tā fakta, uz kura pamata īpašnieks ir ieguvis īpašumu. Atvasinātajam ieguvējam ir jāpierāda visa iepriekšējo ieguvēju tiesību ķēde līdz sākotnējam ieguvējam.

- 3.3. Īpašuma prasībā tiek pieņemts, ka persona, kas iesniedz īpašuma prasību, spēj pierādīt savas īpašuma tiesības, taču tas nenozīmē, ka atbildētājs, pie kura lieta atrodas, arī pret šādu pamatotu prasību nevarētu celt iebildumus. Atbildētājs ir persona, kas ir valdījusi lietu prasības iesniegšanas brīdī, neatkarīgi no tā, vai šī lieta atrodas pie atbildētāja arī lietas izskatīšanas laikā. Ja atbildētājs lietu ir atsavinājis starplaikā starp prasības iesniegšanu un tās izskatīšanu, tad viņš nes atbildību atsavinātās lietas augstākās vērtības apmērā. Realizējot šādu prasījumu, lietas īpašniekam, savukārt, ir iespējams papildus iesniegt īpašuma prasību un atprasīt pašu lietu no tās personas, kas lietu ir ieguvusi. Persona, kas lietu ir ieguvusi, tad var prasīt zaudējumu atlīdzību no ļaunprātīgā lietas atsavinātāja. Prasītāja divkārsā iedzīvošanās šajā gadījumā tiek attaisnota ar to, ka ļaunprātīgais atbildētājs viņu ir nostādījis situācijā, kad nepieciešams vērsties pret vairākiem atbildētājiem un ilgstoši tiesāties par savu tiesību īstenošanu. Jebkuram atbildētājam ir tiesības celt iebildumus gan pret to, ka lieta viņam tiek izprasīta (kaut arī viņš nenoliedz, ka prasītājs ir šās lietas īpašnieks), gan arī par dažādu izdevumu atlīdzināšanu, ko viņš ir iztērējis atprasāmajai lietai par labu. Iebildumi var būt saistīti ar dažāda veida līguma attiecībām prasītāja un atbildētāja starpā (piemēram, arī nomas vai īres līguma pastāvēšanas laikā iznomātājs vai izīrētājs ir iznomātās vai izīrētās lietas īpašnieks un to neapstrīd ne nomnieks, ne īrnieks). Taču, ja iznomātājs vai izīrētājs iedomātos līguma darbības termiņā izprasīt lietu no nomnieka vai īrnieka, tad, bez šaubām viņa prasība tiktu noraidīta, pamatojoties uz to, ka turpina darboties nomas vai īres līgums.
- 3.4. Pavisam citāda situācija rodas tad, ja nomnieks vai īrnieks ir noslēdzis līgumu ar vienu īpašnieku, bet pēc tam iznomātā vai izīrētā lieta ir atsavināta citai personai. Šai personai iepriekšējā īpašnieka slēgtie nomas un īres līgumi nav saistoši, izņemot gadījumu, ja šie līgumi ir ierakstīti zemes grāmatā. Šādā situācijā nomnieka vai īrnieka atsaukšanās uz nomas vai īres līgumu, kura termiņš vēl nav beidzies, nedos vēlamu efektu. Pamatojoties uz minēto līgumu, nomniekam vai īrniekam ir tikai iespēja pieprasīt zaudējumu atlīdzināšanu no iepriekšējā īpašnieka, kas atsavinājis lietu, neparūpējoties par savu līgumpartneru interesēm. Zināmā mērā šādu situāciju var vērtēt arī kā paša nomnieka vai īrnieka nevēribas sekas, jo viņa intereses būtu aizsargātas daudz labāk, ierakstot nomas vai īres līgumu zemes grāmatā.
- 3.5. Ja atbildētājam ir prasījumi sakarā ar dažādiem izdevumiem atprasāmajā lietā, tad līdz šo izdevumu atlīdzināšanai viņam ir aizturējuma tiesība, un īpašnieks līdz šo izdevumu atlīdzināšanai nevar atgūt lietu savā valdījumā.
- 3.6. Izdevumus iedala *nepieciešamajos, derīgajos un greznuma* izdevumos. Nepieciešamie izdevumi ir atlīdzināmi jebkuram valdītājam, kam tie ir radušies, izņemot personu, kas lietu ir dabūjusi noziedzīgā ceļā. Nepieciešamie izdevumi ir izdevumi, ar kuru palīdzību uztur lietu un aizsargā to no pilnīgas bojāejas, sabrukuma vai izpostījuma.
- 3.7. Citādāk risina jautājumu par derīgajiem izdevumiem, kas lietu uzlabo un pavairo ienākumu no šīs lietas. Derīgie izdevumi ir atlīdzināmi tikai tam, kas ir valdījis svešu lietu labā ticībā kā savu lietu.
- 3.8. Jāņem vērā, ka ar īpašuma prasības iesniegšanas brīdī jebkura persona - arī tā, kam ir bijis pamats domāt, ka lieta tai pieder - tiek atzīta par ļaunticīgu valdītāju. Tātad, neatkarīgi no prasības iznākuma, atbildētājam īpašuma prasībā līdz prāvas beigām vajadzētu izvairīties no dažādu uzlabojumu izdarīšanas lietā.
- 3.9. Atšķirībā no derīgajiem izdevumiem, greznuma izdevumi nav jāatlīdzina. Greznuma izdevumi ir tādi, kas lietu padara ērtāku, patīkamāku vai daiļāku. Tomēr šajā jēdzienā ietilpst arī tādi izdevumi, kas pilnīgi izmaina lietas mērķi un uzdevumu, kaut arī nepadara to daiļāku. Piemēram, dzīvojamās mājas

pārveidošana par banku, no īpašuma prasības un tajā iztīrājamo izdevumu atlīdzināšanas pienākuma viedokļa raugoties, ir kvalificējama kā pilnīgi neatbilstoša lietas uzdevumam un tādēļ netiek atlīdzināta. Ja atbildētājs zaudē īpašuma prasību, tad tam ir jāatdod ne tikai pati atprasāmā lieta, bet arī visas blakus lietas un iegūtie augļi. Labticīgā un ļaunticīgā valdītāja stāvoklis atšķiras arī šai nozīmē. Labticīgajam valdītājam ir jāatdod tie augļi, kurus viņš ir saņēmis līdz prasības celšanai pret viņu, turklāt tikai tādā daudzumā, kādā viņš tos prasības celšanas laikā vēl nav patērējis, taču pēc prasības celšanas saņemtie augļi viņam ir jāatdod pilnā apmērā. Toties ļaunticīgajam valdītājam ir jāatdod visi no lietas saņemtie augļi - arī tie, kurus būtu varējis saņemt pats prasītājs, pat ja atbildētājs nesaimnieciskas rīcības dēļ šos augļus faktiski nav ieguvis.

- 3.10. Ja atbildētājs neatdod lietu saskaņā ar tiesas spriedumu, tad prasītājs var pēc savas izvēles prasīt atdot tieši šo lietu vai arī - samaksāt lietas vērtību.
- 3.11. Lieta ir atdodama tās īpašniekam bez atlīdzības. Pat labticīgajam valdītājam nav tiesības prasīt, lai īpašnieks atlīdzina par šo lietu samaksāto summu. Viņš ar šādu prasījumu var griezties tikai pie tās personas, no kuras viņš šo lietu ir ieguvis. Izņēmuma kārtā atbildētājs var prasīt, lai viņam atlīdzina par lietu samaksāto summu, ja šī summa ir izlietota prasītājam par labu vai ja atbildētājs lietu ir ieguvis ar nodomu uzglabāt to prasītājam. Atbildētājs atbild arī par lietas nejašu bojāeju tiesas prāvas laikā. Līdz ar to atšķiras labticīga un ļaunticīga valdītāja stāvoklis. Ļaunticīgais valdītājs atbild arī par lietas nejašu bojāeju vai sabojāšanos. No šīs atbildības ļaunticīgo valdītāju var atbrīvot tikai tad, ja viņš pierāda, ka lieta būtu gājusi bojā arī tad, ja tā būtu nodota īpašniekam agrāk. Savukārt labticīgais valdītājs par lietas nejašu bojāeju neatbild (šis gadījums gan neattieksies uz lietas bojāeju prāvas laikā, jo, kā zināms, no prasības celšanas brīža jebkurš valdītājs ir atzīstams par ļaunticīgu. Toties šis princips labticīgo valdītāju var pasargāt no atbildības tajā gadījumā, ja lieta ir gājusi bojā, pirms viņš uzzinājis (vai viņam vajadzējis uzzināt), ka tā faktiski pieder citai personai.
- 3.12. Īpašuma prasību nav iespējams realizēt, ja īpašnieks kustamu lietu labprātīgi ir uzticējis citai personai uz kāda līguma (patapinājuma, glabājuma, ķīlas u.tml.) pamata, bet šī persona valdījumu ir nodevusi kādai trešai personai. Lai gan šī trešā persona ir rīkojusies, pārkāpjot līgumu, pieļaujama tikai personiska prasība pret to personu, kam īpašnieks savu lietu uzticējis, nevis pret trešo - labticīgo - lietas valdītāju. Līdzīga situācija rodas arī tad, ja lieta ir nodota citai personai izstrādāšanai vai pārvadāšanai, un izstrādātājs vai pārvadātājs lietu ir pārdevis, ieķīlājis vai citādi atsavinājis citai personai. Īpašnieks var celt īpašuma prasību, tomēr viņam ir jāsamaksā summa, kas pienākusies par lietas izstrādāšanu vai pārvadāšanu tai personai, kuras rokās lieta atrodas.

4. ĶĪLAS TIESĪBAS

Ķīlas jēdziens un veidi

- 4.1. *Ķīlas tiesības* ir tiesību uz cita lietu paveids. Šajā gadījumā īpašuma tiesības uz lietu ir vienai personai - ķīlas devējam, ķīlas tiesības ir citai personai - ķīlas ņēmējam. Ķīlas tiesības dod iespēju zināmos apstākļos gūt saistības izpildījumu no ieķīlātā priekšmeta vērtības. Šīs tiesības iespējams realizēt tikai, pārdodot ieķīlāto priekšmetu.
- 4.2. Ķīlas tiesību eksistēšanas fakts neietekmē ķīlas devēja īpašuma tiesības uz ieķīlāto lietu. Ķīlas devējs arī pēc lietas ieķīlāšanas var brīvi rīkoties ar lietu, to pārdot, dāvināt, ieķīlāt otro reizi, trešo reizi utt., kaut arī lietas vērtība un tādējādi arī tās atsavināšanas iespējas ķīlas tiesību rezultātā samazinās.

- 4.3. Ķīlas tiesības ir saistību nodrošināšanas veids, tāpēc ķīlas pastāvēšanas nepieciešams nosacījums ir ar ķīlu nodrošinātā saistība jeb prasījums. Ieķīlātā priekšmeta vērtība var būt gan lielāka, gan mazāka par saistības vērtību, kuru nodrošina ķīlas tiesības.
- 4.4. Pirmajā gadījumā, ja nākas izmantot ķīlas tiesības, lai pārdotu ieķīlāto priekšmetu, ķīlas ņēmējam ir pienākums ķīlas devējam atlīdzināt starpību, kas pēc saistības apmierināšanas paliek no ieķīlātā priekšmeta pārdošanas rezultātā iegūtās cenas. Ja ieķīlātā priekšmeta vērtība ir mazāka par saistību vērtību, tad parādnieka saistība saglabājas tajā daļā, kurā tā nav segta ar ieķīlātā priekšmeta pārdošanas rezultātā iegūtajām summām.
- 4.5. Līdztekus būtiskākajam nosacījumam - ķīlas ņēmēja tiesībām zināmos apstākļos pārdot ķīlas priekšmetu un realizēt savas tiesības uz ķīlas priekšmeta vērtību, var eksistēt arī citas tiesības - valdījums un lietojums, taču tās nav raksturīgas visiem ieķīlāšanas veidiem. No šī viedokļa raugoties, ķīlas tiesības iedala trīs grupās:
- rokas ķīla,
 - lietošanas ķīla,
 - hipotēka.
- 4.6. **Rokas ķīla** ir tāds ķīlas veids, kad ķīlas devējs ķīlas priekšmetu nodod ķīlas ņēmēja valdījumā. Kā papildus pazīmi *Civillikums* norāda to, ka rokas ķīlas priekšmets var būt kustamas lietas.
- 4.7. **Lietošanas ķīla** ir tāds ķīlas veids, kas paredz ķīlas ņēmēja tiesības lietot ķīlas priekšmetu. Lietošanas ķīlas priekšmets var būt gan kustama, gan nekustama augļu nesēja lieta, tas ir, lieta, kas spēj dot ienākumu. Ievāktos augļus un ienākumus ķīlas ņēmējs nedrīkst paturēt savā labā. Viņam tie ir jāpārdod, un ieņēmums no tiem ir jāieskaita sava prasījuma (vispirms procentu un pēc tam kapitāla) samaksā, turklāt ir ieskaitāmi ir arī tie augļi un ienākumi, ko viņš būtu varējis ievākt, bet nolaidības pēc nav ievācis.
- 4.8. **Hipotēka** ir ķīlas veids, kad ķīlas priekšmets paliek ķīlas devēja valdījumā. Saskaņā ar *Civillikuma* noteikumiem, hipotēka ir pieļaujama tikai attiecībā uz nekustamu īpašumu, ierakstot ķīlas tiesības zemes grāmatā, kā arī uz kuģiem.
- 4.9. Plašākā nozīmē hipotekāro ķīlu var attiecināt uz jebkuru gadījumu, kad ieķīlātais priekšmets (tajā skaitā arī kustama lieta) paliek ķīlas devēja valdījumā. Šajā gadījumā, lai nodrošinātu ķīlas tiesību, kā reālā kredīta funkcijas, ir nepieciešams nodrošināt trešajām personām iespēju uzzināt, vai kustamā lieta, kas atrodas pie ķīlas devēja, ir ieķīlāta. Šādu iespēju var nodrošināt, piemēram, ar ķīlu reģistru. Latvijā ķīlu reģistrācijas kārtība pagaidām nav nostiprināta likumdošanas ceļā, izņemot zemes grāmatu sistēmu un kuģu reģistru.

Ķīlas tiesību rašanās

- 4.10. Ķīlas tiesību rašanās priekšnoteikumi ir, pirmkārt, ķīlas tiesību nodibinošais akts, otrkārt, ar ķīlu nodrošinātais prasījums. Ķīlas tiesību nodibina ar līgumu, testamentu vai tiesas spriedumu. Ieķīlāt lietu drīkst persona, kam ir tiesības rīkoties ar lietu. Parasti, tas ir lietas īpašnieks.
- 4.11. Ieķīlāšanu, tāpat kā jebkuru rīcību ar lietu, var veikt arī ar vietnieka (pilnvarnieka) palīdzību. Juridisko personu mantu var ieķīlāt statūtos noteiktajā kārtībā. Valsts un valsts uzņēmumu mantu - likumā noteiktajā kārtībā, ja ir saņemtas nepieciešamās atļaujas. Ķīlas līgums, ko noslēgusi persona, kam nav

- tiesību rīkoties ar ķīlas priekšmetu, nav spēkā, un kreditors nevar realizēt savas ķīlas tiesības uz šādu priekšmetu.
- 4.12. Ķīlas devējam, kas noslēdz ķīlas līgumu, nav obligāti jābūt parādniekam tajā saistībā, ko nodrošina ķīlas tiesība. Ķīlu var nodibināt arī trešo personu saistību nodrošināšanai.
- 4.13. Ķīlas tiesību var nodibināt ar tiesas spriedumu, ja ar šādu spriedumu no parādnieka tiek piespriesta noteikta naudas summa vai kāds cits naudā novērtējams izpildījums. Šāda ķīlas tiesība ir saistīta ar sprieduma izpildes procedūru un ir vienlīdz izdevīga gan prasītājam, gan atbildētājam. Atbildētājam - ar to, ka nav saistīta ar sprieduma tūlītēju izpildi, jo tam varētu būt postoša ietekme uz parādnieka mantisko stāvokli; prasītājam - ar to, ka viņam ir samērā droša sprieduma izpildes garantija, ko ne vienmēr dod parādnieka mantas tūlītēja aprakste un pārdošana, t. i., par tādu cenu, kāda šādā ārkārtējas pārdošanas situācijā ir iespējama.
- 4.15. Izņemot gadījumus, kad ķīlas tiesības nosaka tiesa (tiem ir ārkārtējs un izņēmuma raksturs), ķīlas tiesību var nodibināt tikai ar ķīlas devēja attiecīgu brīvas gribas izpaušmi. Ar šo pazīmi ķīlas tiesība atšķiras no citiem, ārēji līdzīgiem gadījumiem, kad kāda persona aiztur otram piederošu lietu kaut kāda prasījuma nodrošināšanai. Piemēram, aizturējuma tiesība, uz kuras pamata tā persona, kuras rokās atrodas lieta, var to neizdot tik ilgi, kamēr nav nolīdzināts kāds šīs personas prasījums.
- 4.16. Aizturējuma tiesība pieder zemes gabala iznomātājam - uz zemes gabala ražojumiem un uz tajā esošo nomnieka kustamo mantu. Šo aizturējuma tiesību var izlietot, kamēr nav nolīdzināta nomas maksa, kā arī izpildīti visi tie prasījumi, kas ir radušies pret nomnieku uz nomas līguma pamata. Aizturējuma tiesības pieder namīpašniekam, kas izīrē ēku vai telpu. Aizturējuma tiesību var izlietot tikai tad, ja aizturētājs ir ieguvis lietu savā valdījumā tiesīgā kārtā un ja viņa prasījums ir saistīts ar aizturamo lietu. Aizturējuma tiesības līdzinās rokas ķīlai.
- 4.17. Vēsturiski rokas ķīla ir attīstījusies līdz ar nomas un īres attiecību veidošanos. Tomēr eksistē būtiska atšķirība. Aizturējuma tiesības gadījumā tās izmantotājam ir tiesības tikai aizturēt lietu līdz saistības izpildei, taču likums neparedz viņa tiesības pārdot aizturēto lietu sava prasījuma izpildes nodrošināšanai. Zināma līdzība ar ķīlas tiesībām ir arī ķīlāšanas tiesībai, tas ir, zemes gabala īpašnieka tiesība aizturēt mājdzīvniekus vai zagļi. Ķīlāšanas mērķis ir nodrošināt nodarīto zaudējumu atlīdzību vai tiesību aizskārumu pierādījumus. Ķīlātājam ir tiesība paturēt pie sevis apķīlāto mantu tik ilgi, kamēr apķīlātais to nav izpircis, atlīdzinot apķīlātājam nodarītos zaudējumus. Ja apķīlātais nav zināms un pēc paziņojuma izsūtīšanas neparādās, policija noķīlāto priekšmetu pārdod izsolē. No ieņemtās summas tiek samaksāta atlīdzība par ķīlātāja zaudējumiem un izdevumiem, bet atlikums tiek atdots apķīlātājam, ja viņš ierodas sešu mēnešu laikā.
- 4.18. Ķīlāšanas tiesība atšķiras no ķīlas tiesībām ar to, ka tā ir dibināta nevis uz tiesiska akta - darījuma - pamata, bet gan sakarā ar apķīlāto lietu īpašnieka prettiesisku darbību (dzīvnieku ķīlāšanas gadījumā to īpašnieka prettiesiskā darbība izpaužas kā nepienācīga uzraudzība).
- 4.19. Atšķirībā no aizturējuma un ķīlāšanas tiesībām, kuru rašanās mehānisms ir cits, ķīlas tiesība no tās nodibināšanās brīža ir vērsta uz konkrētas saistības, t. i., prasījuma nodrošināšanu.
- 4.20. Ar ķīlu nodrošinātajam prasījumam ir jāeksistē jau ķīlas tiesību nodibināšanās brīdī. Nav iespējama ķīlas tiesību nodibināšana prasījumam, kas vēl nepastāv, kā arī, ja prasījums nav spēkā (piemēram, ja tas ir pretrunā ar likumu). Ķīlas devējs, ja viņš ķīlu jau ir nodevis kreditoram, pārliecinoties, ka prasījums, ko nodrošina ķīla, nav spēkā, var prasīt ķīlas priekšmetu atpakaļ. Tikai hipotēku var nodibināt

kā nodrošinājumu arī tiem prasījumiem, kas var rasties nākotnē no parādniekam atvērta kredīta (kredīthipotēka), turklāt, ierakstot hipotēku zemes grāmatā, ir jānorāda atvērtā kredīta augstākā summa.

- 4.21. Ja ar ķīlu nodrošinātais prasījums izbeidzas vai vēlāk zaudē spēku, līdz ar to izbeidzas arī ķīlas tiesība, un ieķīlātā lieta ir nododama atpakaļ ķīlas devējam. Vienu un to pašu prasījumu var nodrošināt, ieķīlājot vairākas lietas. Ķīlas tiesība nodrošina visu prasījumu, arī ar galveno prasījumu saistītos blakus prasījumus. Taču puses var vienoties par to, ka ķīla nodrošina prasījumu tikai kādā daļā.
- 4.22. Nekustamā īpašuma ķīla procentu maksājumus nodrošina tikai par pēdējiem 3 gadiem pirms ķīlas priekšmeta pārdošanas izsolē. Parasti ķīlas tiesību liktenis ir saistīts ar to prasījumu, kura nodrošināšanai ķīlas tiesības ir nodibinātas, taču likums paredz, ka ķīlas turētājs var realizēt ķīlas tiesības pret to pašu parādnieku arī sakarā ar citu prasījumu pret viņu, kaut arī sākotnēji ķīlas tiesības ir radušās kā nodrošinājums kādai citai saistībai.
- 4.23. Ar tām pašām ķīlas tiesībām var nodrošināt vienlaikus vairākus prasījumus. Tad, pārdodot ķīlas priekšmetu, ieņemtā nauda ir sadalāma samērīgi starp visiem nodrošinātajiem prasījumiem.
- 4.24. Ķīlas tiesību priekšmets var būt jebkura lieta, ko nav aizliegts atsavināt - gan ķermeniska, gan bezķermeniska lieta, gan atsevišķas lietas, gan lietu kopības. Tā kā bezķermeniskas lietas lielākoties ir pieskaitāmas kustamām lietām un kā tādas var būt tikai par rokas ķīlas priekšmetu, tad viena no galvenajām problēmām ir šo lietu nodošana ķīlasņēmēja valdījumā, kā to noteic likums. Lai iegūtu valdījuma tiesību, ir vajadzīga tiesības faktiskā izlietošana (fiziska vara) ar nolūku (gribu) izlietot šo varu kā savu tiesību. Šo tiesību nedrīkst izlietot ne slepeni, ne vardarbīgi, ne ar viltu, ne arī pret gribas nespējīgu personu.
- 4.25. Tiesību ieķīlāšanas gadījumā to valdījuma nodošana var izpausties šādi: ķīlas devējs pārtrauc, bet ķīlasņēmējs uzsāk ieķīlāto tiesību izlietošanu. Šāda valdījuma izpratne ir viegli konstatējama tajos gadījumos, kad ķīlā tiek nodotas lietošanas tiesības. Daudzos gadījumos, piemēram, ieķīlājot saistību, tās izlietošana var ārēji nekādi neizpausties, un saistību ieķīlāšanas fakts apkārtējiem var palikt nezināms, bet tas, savukārt, var apdraudēt ķīlasņēmēja priekšrocības tiesības uz ieķīlātās saistības vērtību. Augstāka vērtība un ķīlas priekšmeta funkciju izpildīšanas spēja piemīt saistībai, kam vēl nav iestājies izpildes termiņš. Saistība, ko parādnieks nav izpildījis, kaut arī izpildes termiņš ir iestājies, daudz zaudē, jo liecina (labākajā gadījumā) par to, ka parādnieks nav precīzs.
- 4.26. Savukārt, līdz izpildes termiņa iestāšanās brīdim nav iespējama arī nekāda kreditora tiesību izlietošana pret ieķīlātās saistības parādnieku. No tā izriet, ka noslēgt līgumu par saistības ieķīlāšanu, norādot, ka tā pāriet ķīlasņēmēja valdījumā, ir par maz, lai nodrošinātos pret citu iespējamo ķīlas kreditoru pretenzijām.
- 4.27. Lai to panāktu, ir nepieciešams veikt faktiskas darbības, piemēram, ir nepieciešams pārņemt savā valdījumā dokumentu, kurā izpaužas ieķīlātā saistība - parādzīmi u.tml. Savukārt parādzīmes nodošana ķīlasņēmēja valdījumā novedīs pie tā, ka, pat izpildes termiņam iestājoties, ieķīlāto saistību nebūs spējīgs izlietot ne ķīlas devējs - kreditors (jo viņa rīcībā nebūs saistību apliecinošā dokumenta, kas saistības izpildes gadījumā jānodod parādniekam), ne arī ķīlasņēmējs (jo, kaut arī viņa valdījumā atrodas saistību apliecinošais dokuments - parādzīme, viņš nav norādīts šajā dokumentā kā persona, kuras labā parādniekam ir jāveic izpildījums). Šāda situācija saistību ieķīlāšanas gadījumu padara līdzīgu ķermeniskas lietas ieķīlāšanai, jo arī tādā gadījumā ķermeniskā lieta ķīlas tiesību pastāvēšanas laikā ir izņemta no civiltiesiskās apgrozības, jo ķīlas tiesību pastāvēšanas laikā atrodas pie kreditora, kam saskaņā ar likumu nav tiesību ieķīlāto priekšmetu lietot (ja vien puses nav vienojušās par pretējo).

Pārmaiņas ķīlas priekšmetā vai ar ķīlu nodrošinātajā prasījumā

- 4.28. Neatkarīgi no jebkādam pārmaiņām ķīlas priekšmetā vai ar ķīlu nodrošinātajā prasījumā, pārmaiņas nemaz vai tikpat kā nemaz neietekmē ķīlas tiesības. Ja ķīlas priekšmets nokļūst citas personas īpašumā, ķīlas tiesība saglabā spēku. Saistību nodrošina nevis ieķīlātā priekšmeta īpašnieks - ķīlas devējs, bet gan pats ieķīlātais priekšmets. Šeit izpaužas ķīlas liettiesiskā daba. Tādēļ ķīlu mēdz saukt arī par reālo kredītu.
- 4.29. Ja ieķīlātajā priekšmetā notiek dažādas fiziskas pārmaiņas, proti, ja tam pievienojas un par tā neatņemamu sastāvdaļu kļūst citi priekšmeti, piemēram, ja uz ieķīlātā zemes gabala tiek uzbūvētas ēkas, izveidoti stādījumi utt., tad ķīlas tiesības attiecas arī uz ēkām, stādījumiem utt. Ņemot vērā, ka ķīlas tiesības (izņemot lietošanas ķīlu) ķīlasņēmējam nedod tiesību uz lietas lietošanu, tad augļi, kas ir atdalījušies no ieķīlātās, augļus nesošās lietas, kļūst par patstāvīgiem priekšmetiem un vairs nav saistīti ar ķīlas attiecībām, ķīlasņēmējs nevar vērst piedziņu uz tiem. Augļi pāriet tās personas īpašumā, kam ir tiesības uz lietas lietošanu, tas ir, vai nu lietas īpašniekam, vai arī nomniekam, vai lietojuma tiesības (servitūta) subjektam - lietotājam u.tml. Līdzīgā veidā beidz eksistēt ķīlas tiesības uz blakus lietām, kas tiek izslēgtas no lietu kopības. Piemēram, ja ir ieķīlāts uzņēmums *kā tas stāv*, tad no uzņēmuma noliktavas aizvestās preces pārstāj būt ķīlas priekšmets.
- 4.30. Ja ieķīlātais priekšmets tiek dalīts, tad ķīlas tiesības attiecas uz visām daļām. Piemēram, ja, sakarā ar ķīlas devēja nāvi ieķīlātais priekšmets ir pārgājis mantiniekiem, un tie šo priekšmetu ir sadalījuši, tad ķīlas tiesības attiecas uz visām sadalītajām lietas daļām.
- 4.31. Tomēr ieķīlātās lietas tiesiskajā statusā ir viena veida izmaiņas, kas var būt par pamatu ķīlas tiesību izbeigšanai. Tas notiek tajā gadījumā, ja pats ķīlas turētājs kļūst par ieķīlātā priekšmeta īpašnieku vai arī - ja ķīlas devējs kļūst par kreditoru saistībā, kas ir nodrošināta ar ķīlu. Abos gadījumos ķīlas tiesība izbeidzas, saplūstot ķīlasņēmējam un ķīlas kreditoram vienā personā (*confusio*), taču *confusio* var būt īpatnēja ietekme uz pārējo ķīlas kreditoru tiesībām tad, ja viena un tā pati lieta kā ķīla nodrošina vairāku saistību izpildi. Šajā gadījumā jaunā īpašnieka tiesības, ko viņš ir ieguvis ar savu agrāko ķīlas tiesību pret pārējiem ķīlas kreditoriem, paliek spēkā.
- 4.32. Pārmaiņas ar ķīlu nodrošinātajā saistībā lielākoties neietekmē ķīlas attiecības. Ja saistība ir izpildīta daļēji, ķīlas tiesības nodrošina saistību tās neizpildītajā daļā. Ja saistība laika gaitā papildinās ar blakus saistībām (procentiem, nokavējuma naudu), tad ķīlas tiesība nodrošina arī šīs papildu saistības. Tā kā ķīlas tiesību pastāvēšanu noteic ar ķīlu nodrošinātais prasījums (saistība), tad personu maiņa saistībā neietekmē ķīlas tiesību pastāvēšanu, t.i., - nododot saistības cesijas ceļā vai arī mantošanas vai tiesību pārņemšanas ceļā citām personām. Tām līdz ar to pāriet arī saistības nodrošinājums - ķīlas tiesība. Šī pāreja nav saistīta ar ieķīlātās lietas īpašnieka - ķīlas devēja - gribu, bet notiek neatkarīgi no tās.

Ķīlasņēmēja tiesības

- 4.33. Ņemot vērā ķīlas funkciju - nodrošināt saistību ar ieķīlātā priekšmeta vērtību -, ķīlasņēmēja tiesības pēc satura atšķiras no jebkurām citām lietu tiesībām. Ķīlasņēmējam parasti nav ķīlas priekšmeta lietošanas tiesību. Izņēmums ir lietošanas ķīla, taču arī šajā gadījumā lietošanas tiesībai ir īpašs raksturs. Kreditoram ir ne vien tiesības, bet arī pienākums ievākt augļus un ienākumus no lietošanas ķīlā nodotās lietas. Ievāktos augļus un ienākumus ķīlasņēmējs nedrīkst paturēt savā labā, bet viņam tie ir jāpārdod un ieņēmumi no tiem - jāieskaita sava prasījuma (vispirms procentu un pēc tam kapitāla) samaksai. Ir ieskaitāmi arī tie augļi un ienākumi, kurus viņš būtu varējis ievākt, bet nolaidības dēļ nav ievācis.

4.34. Gan rokas ķīlas, gan lietošanas ķīlas turētājs atbild par ķīlā nodotās lietas sabojāšanu vai iznīcināšanu, un viņam ir pienākums atlīdzināt nodarītos zaudējumus neatkarīgi no tā, vai šie zaudējumi ir radušies nejauši vai arī - nepārvaramas varas dēļ, t.i., neatkarīgi no ķīlas ņēmēja. Ķīlas ņēmēja pienākums ir atdot ieķīlāto lietu nekavējoties, tiklīdz ir nolīdzināts parāds, ko ķīla nodrošina. Tomēr ķīlas ņēmējs var aizturēt ķīlas priekšmetu līdz tam brīdim, kamēr ir pilnīgi apmierināti visi ķīlas ņēmēja prasījumi, ko ķīla sedz. Ķīlas ņēmējs var aizturēt ķīlu arī par visiem pārējiem - pat personiskiem - prasījumiem pret ieķīlātāju. Šīs tiesības viņam ir tikai pret pašu ķīlas devēju un pret ķīlas devēja mantiniekiem. Šīs tiesības, t.i., aizturēt ķīlu par pārējiem prasījumiem, nepāriet uz citām personām ieķīlātā priekšmeta atsavināšanas gadījumā. Ja ķīlas devējs atsavina ieķīlāto priekšmetu, pirms ir nolīdzināts parāds, ko ķīla nodrošina, tad ķīlas turētājam, pie kura atrodas atsavinātais priekšmets, ir tiesības to neizdot, kamēr nav nolīdzināti prasījumi, ko ķīla sedz. Kreditors rokas ķīlu var ieķīlāt tālāk, bet tikai kopā ar pašu saistību, ko ķīla nodrošina, un par summu, kas nepārsniedz ķīlas devēja parādu ķīlas turētājam, turklāt šī otrā ķīlas tiesība ir atkarīga no paša kreditora ķīlas tiesības. Ja tā kaut kādu iemeslu dēļ izbeidzas, izbeidzas arī ķīlas tiesība, kuru ir nodibinājis kreditors uz ieķīlāto priekšmetu.

Ķīlas ņēmēja tiesības uz ķīlas priekšmeta pārdošanu

- 4.35. Ķīlas tiesības izlieto, pārdodot ieķīlāto priekšmetu un izpildot saistību no pārdošanas ceļā iegūtās summas. Pēc saistības un papildsaistību izpildes un ieķīlātā priekšmeta pārdošanas, kā arī pēc lietas glabāšanas izdevumu segšanas, atlikusī summa ir jāatdod ķīlas devējam. Ja līgumā par ķīlas dibināšanu nav teikts pretējais, ķīlas ņēmēja pienākums ir pārdot ieķīlāto priekšmetu izsoles ceļā, lai novērstu interešu konfliktu, kas nenovēršami iestājas, pārdodot ķīlas priekšmetu, jo ķīlas ņēmējs ir ieinteresēts nevis pārdot ķīlas priekšmetu par visizdevīgāko cenu, bet gan izdarīt to pēc iespējas ātrāk. Viņa intereses neapdraud apstākļi, ka ķīlas priekšmets tiks pārdots par zemāku cenu, nekā to iespējams izdarīt. Ja šī cena izrādīsies zemāka, nekā ar ķīlu nodrošinātā prasījuma vērtība, tad ķīlas ņēmējam saglabāsies prasījuma tiesības saistības neizpildītajā daļā. Tātad, pārdodot ķīlu par nesamērīgi zemu cenu, zaudētājs var būt ķīlas devējs, nevis ķīlas turētājs.
- 4.36. Tikai tad, ja šādas tiesības ir paredzētas līgumā par ķīlas nodibināšanu, ķīlas ņēmējam ir tiesības ieķīlāto priekšmetu pārdot par brīvu cenu. Ķīlas ņēmējam nav tiesību pašam būt par lietas pircēju, nedz arī organizēt lietas pirkšanu, izmantojot starpniecību.
- 4.37. Ķīlas ņēmējs, pārdodot ieķīlāto priekšmetu, darbojas kā ķīlas devēja pilnvarnieks. Tādēļ attiecīgās normas, kas paredz pilnvarnieka pienākumus, ķīlas ņēmējam liek darboties ar vislielāko rūpību un atbildēt par jebkuru neuzmanību. Ķīlas ņēmējs nedrīkst organizēt lietas pārdošanu kā pilnvarnieks un vienlaikus uzstāties arī kā lietas pircējs nedz tieši, nedz ar kādas personas starpniecību. Tas ir rupjš pilnvarojuma attiecību pārkāpums. Šāds darījums ir atzīstams par spēkā neesošu, un personai, kas to ir pieļāvusi, ir jāatbild par nodarītajiem zaudējumiem.
- 4.38. Vai šādi noteikumi novērs iespējamu, ka ķīlas ņēmējs var kļūt par ieķīlātā priekšmeta īpašnieku, šādi realizējot ar ķīlu nodrošinātās saistības izpildi? Iepriekš minētais noteikums attiecas uz ķīlas tiesību realizēšanu neatkarīgi no ķīlas devēja gribas. Ķīlas devējam, kā ieķīlātā priekšmeta īpašniekam, līdz pat ieķīlātā priekšmeta pārdošanai nav liegta iespēja rīkoties ar šo priekšmetu, kā arī atsavināt to par labu jebkurai personai. Šajā gadījumā izņēmums, kas ir attiecināms uz ķīlas ņēmēju ķīlas priekšmeta piespiedu pārdošanas gadījumā, nedarbojas. Tādējādi ķīlas devējs un ķīlas kreditors var savstarpēji vienoties un noslēgt darījumu, uz kura pamata tiek pilnīgi vai daļēji dzēsta ar ķīlu nodrošinātā saistība apmaiņā pret īpašuma tiesību nodošanu ķīlas ņēmējam un ieķīlāto priekšmetu. Taču jāņem vērā, ka šāda vienošanās ir spēkā tikai tāpēc, ka ar tās noslēgšanu izbeidzas gan ķīlas tiesība, gan (lielākā vai mazākā mērā) ar ķīlu nodrošinātais prasījums.

- 4.39. Daudzos gadījumos, ņemot vērā ieķīlātās lietas īpatnības, vispārējā shēma nav izmantojama. It īpaši tas attiecas uz gadījumiem, kad ķīlas priekšmets ir bezķermeniska lieta. Šādā gadījumā ķīlas tiesību realizācija līdz ieķīlātā priekšmeta pārdošanai izpaužas kā lietas ķermeniskā nesēja atrašanās ķīlas ņēmēja valdījumā. Piemēram, pie ķīlas ņēmēja atrodas dokuments, kas apliecina saistību. Šajā dokumentā kreditors, protams, ir nevis ķīlas ņēmējs, bet gan tā persona, kas saistību ir ieķīlājusi, t.i., ķīlas devējs.
- 4.40. Saistību kā bezķermenisku lietu var pārdot. Taču saistības pārdošana var izpausties kā prasījuma cesija, t.i., nepieciešams, lai trešās personas un jo sevišķi saistības parādnieks būtu pārliecināti, ka saistība tagad ir jāizpilda nevis tai personai, kas sākotnēji ir bijusi kreditors, bet gan saistības jaunajam ieguvējam - cesionāram. Šāda personu maiņa ir iespējama tikai, noslēdzot cesijas līgumu iepriekšējā kreditora - cedenta - un jaunā kreditora - cesionāra starpā. Tātad saistības pārdošana pretēji ķīlas devēja (kas vienlaikus ir kreditors ieķīlātajā saistībā) gribai tehniski nav izpildāma. Protams, ņemot vērā, ka ar ķīlu nodrošinātā prasījuma izpilde arī šajā gadījumā ir ne vien ķīlas kreditora, bet arī ķīlas devēja interesēs, ir pamats uzskatīt, ka ķīlas devējs, ievērojot noteiktus nosacījumus, piekritis prasījuma cesijai pret atlīdzību uz viņam izdevīgiem noteikumiem, tādējādi daļēji vai pilnīgi dzēšot ar ķīlu nodrošināto prasījumu.
- 4.41. Kā ķīlas priekšmets civiltiesiskajā apgrozībā funkcionē arī vērtspapīri, ko nodod ar pārvedu uzrakstiem (piemēram, trata). Lai pārvedu vekseļa - tratas - turētājs varētu realizēt tajā norādītās tiesības, (no personas, kas vekseli ir norādīta kā maksātājs, pieprasīt vekseli norādītās summas izmaksu vekseļa uzrādītājam), ir jānorāda uz nepārtrauktu pārvedu uzrakstu ķēdi, kas noved līdz viņam. Ja šāds vekselis ir ieķīlāts, nodrošinot saistību, tad, saprotams, ka ķīlas ņēmēja vārds šajā gadījumā neparādīsies uz vekseļa pārvedu uzrakstu ķēdes galā. Izdarot šādu pārvedu uzrakstu par labu šai personai, vekseļa iepriekšējais turētājs to būtu nodevis nevis ķīlā, bet gan īpašumā vekseļa turētājam, un tas varētu jebkurā brīdī, atsaucoties uz nepārtraukto uzrakstu ķēdi, realizēt vekseli paredzētās tiesības. Tātad šo tiesību realizācija nekādi vairs nebūtu atkarīga no kāda cita prasījuma izpildīšanas vai nepildīšanas, un šo operāciju nevarētu uzskatīt par ķīlu.
- 4.42. Tātad, ja ir ieķīlāts pārvedu vekselis, tad arī tajā norādīto tiesību realizēšana ir iespējama tikai ar ķīlas devēja piekrišanu un, lai to panāktu, nepieciešams sarunu ceļā noteikt abām pusēm visizdevīgāko ķīlas tiesību realizēšanas veidu.
- 4.43. Līdzīga situācija ir arī tad, ja ir ieķīlātas akciju sabiedrības akcijas vai pamatkapitāla daļas sabiedrībā ar ierobežotu atbildību (SIA). Šajā gadījumā ķīlas realizācijas veids būs atkarīgs no pašu ieķīlāto tiesību rakstura un it sevišķi - formas. Kā zināms, akcijas var būt gan vārda vērtspapīri, kas atrodas pie akcionāra, gan ieraksts akcionāru grāmatā, turklāt īpašs dokuments akcionāram izsniegts neliek.
- 4.44. Tādā gadījumā, ieķīlājot šādu akciju, var izdarīt atzīmi akcionāru grāmatā. Arī te īpašuma tiesību maiņa uz akciju, acīmredzot, nevar notikt bez ķīlas devēja gribas izpaušmes. Līdzīga situācija būs arī tad, ja ir ieķīlāta kapitāla daļa SIA, bet pie ķīlas devēja neatrodas daļas apliecība. Ja, turpretī, ķīlas tiesība izpaužas tādējādi, ka ķīlas devējs nodod ķīlas ņēmējam dokumentu, kas apliecina, ka viņš ir akcionārs vai daļas īpašnieks SIA, tad ķīlas ņēmējs, kas, protams, šajā dokumentā nav un nevar būt norādīts kā jaunais daļas īpašnieks, var realizēt tiesības uz daļas vērtību tikai tādā veidā, ka iepriekšējais akcionārs vai daļas īpašnieks pauž savu gribu attiecībā uz daļas nodošanai citai personai.
- 4.45. Visos iepriekšminētajos gadījumos nav izslēgta situācija, ka ķīlas devējs nepiekrīt tiesību tālākai nodošanai. Tad strīds ir jāizskata tiesā, un tiesai ir jānosaka daļu pārdošanas kārtība vai arī saistības realizācijas kārtība saistības ieķīlāšanas gadījumā.

- 4.46. Šeit aprakstītie noteikumi ir attiecināmi arī uz intelektuālo īpašumu. Intelektuālo īpašumu arī var ieķīlāt kā bezķermenisku lietu. Taču, lai realizētu ķīlas tiesības, nepieciešams, lai līgumu par attiecīgo tiesību tālāku nodošanu (licences, līgumu) parakstītu īpašnieks, t.i., persona, kas ir reģistrēta kā attiecīgās preču zīmes vai patenta īpašnieks.
- 4.47. Autortiesības var ieķīlāt un tās var realizēt tikai attiecībā uz mantiskajām tiesībām, kas izriet no autortiesībām izriet. Nemantiskās tiesības (tiesības saukties par darba autoru, tiesības aizliegt izdarīt izmaiņas u.tml.) nevar būt par ķīlas priekšmetu.

Vairāku ķīlasņēmēju tiesības uz vienu un to pašu ķīlas priekšmetu

- 4.48. Principam, ka lietas ieķīlāšana neierobežo īpašuma tiesības uz ieķīlāto lietu, ir arī tādas sekas, ka ķīlas devējs reiz ieķīlāto priekšmetu var ieķīlāt atkārtoti. Rezultāts ir vairāku ķīlasņēmēju tiesības uz vienu un to pašu ķīlas priekšmetu.
- 4.49. Tomēr vairāku ķīlas turētāju tiesības uz vienu un to pašu ķīlas priekšmetu atšķiras rokas ķīlas un hipotēkas gadījumā, ņemot vērā atsevišķu ķīlas veidu īpatnības.
- 4.50. Rokas ķīlas spēkā esamībai ir nepieciešams tāds nosacījums, kā ieķīlātā priekšmeta nodošana ķīlasņēmēja valdījumā. Valdījumu uz lietu var vienlaikus realizēt tikai viena persona, jo nav iespējama valdījuma realizēšana uz lietas domājamo daļu. Šā iemesla dēļ arī vairāku ķīlasņēmēju tiesības uz vienu un to pašu ieķīlāto lietu, neatkarīgi no lietas vērtības, principā ir iespējamās tikai hipotēkas gadījumā. Ja nu tomēr ķīlasņēmējs riskē atstāt ieķīlāto priekšmetu ķīlas devēja valdījumā, tad šī priekšmeta atkārtota ieķīlāšana praktiski nav neiespējama. Nodibinot ķīlu reģistru, t.i., legalizējot hipotēku uz kustamo mantu, kustamu lietu vairākkārtēja ieķīlāšana var kļūt par ikdienišķu parādību.
- 4.51. Pēc analogijas, šādā gadījumā kustamo lietu ieķīlāšanai ir jāpiemēro tāds pats noteikums, nosakot ķīlas tiesību prioritāti, kā hipotēkas gadījumā, kad hipotēku pirmtiesību nosaka pēc to ierakstīšanas laika zemes grāmatās. Tas pats attiecas arī uz blakus prasījumiem, izņemot procentus. Procentus nodrošina par trim iepriekšējiem gadiem pirms nekustamā īpašuma pārdošanas izsolē. Procentu prasījumus par agrākiem gadiem nolīdzina tāpat, kā personisko kreditoru parādu prasījumus. Tie ietilpst nenodrošināto prasījumu grupā, un uz tiem ķīlas turētājs nebauda priekšrocības attiecībā pret citiem kreditoriem.

Ķīlas tiesību izbeigšanās

- 4.52. Parasti ķīlas tiesība izbeidzas, kad ir izbeigusies ar ķīlas tiesību nodrošinātā saistība (prasījums). Tas var notikt gan parastā ceļā (izpildot saistību), gan arī jebkura cita saistības izbeigšanās cēloņa rezultātā (kreditoram kļūstot par parādnieka mantinieku vai otrādi, kreditoram atbrīvojot parādnieku no saistības izpildes, iestājoties saistības izpildes neiespējai gan tādā gadījumā, kad saistības priekšmets ir individuāli noteikta lieta, kas gājusi bojā, gan tādā gadījumā, kad saistības izpilde atkarīga no kreditora personiskajām īpašībām, un kreditors miris utt.).
- 4.53. Ķīlas tiesība izbeidzas arī tad, ja kreditors realizē ķīlas tiesības, pārdodot ieķīlāto priekšmetu izsolē, vai par brīvu cenu. Ķīlas tiesības izbeidzas jau iepriekš apskatītajā *confusio* gadījumā, t.i., kad ķīlasņēmējs kļūst par ieķīlātā priekšmeta īpašnieku. Ķīlas tiesība izbeidzas arī tad, ja ieķīlātā lieta ir gājusi bojā, vai ja ir izbeigusies ieķīlātāja tiesība uz ieķīlāto lietu tādu iemeslu dēļ, kas ir eksistējuši jau ieķīlāšanas laikā. Izņēmums ir tikai labticīgais rokas ķīlasņēmējs, kas nevarēja zināt par ķīlas devējam uzliktajiem ierobežojumiem rīkoties ar ieķīlāto priekšmetu (līdzīgi kā gadījumā, kad kopīpašumā esošo kustamo lietu ieķīlā viens no kopīpašuma tiesību subjektiem. Tad ķīlas tiesības paliek spēkā, kaut arī ar tām ir pārkāptas pārējo kopīpašnieku tiesības uz ieķīlāto kustamo lietu).

- 4.54. Rokas ķīlas tiesība izbeidzas arī ar pušu atteikšanos gadījumā, ja ķīlas ņēmējs atdod atpakaļ viņam nodoto ķīlu bez jebkāda cita nolūka, vai arī - ja viņš ieķīlāto lietu ar pēdējās gribas rīkojumu novēl savam parādniekam.

Hipotēka uz nekustamo īpašumu

- 4.55. Hipotēka uz nekustamo īpašumu ir viens no ķīlas tiesības veidiem. Tādēļ uz hipotēku attiecināms arī viss iepriekš par ķīlu teiktais, tomēr hipotēkai, salīdzinot ar pārējiem ķīlas veidiem, ir pietiekami daudz īpatnību, lai to apskatītu atsevišķi.
- 4.56. Hipotēkai arī ir vislielākā reālā kredīta nozīme civiltiesiskajā apgrozībā, it sevišķi attīstītā tirgus saimniecībā. Kā jau tika minēts, hipotēkas galvenā pazīme ir tā, ka ķīlas tiesības stājas spēkā tikai ar ieraksta izdarīšanu zemes grāmatā. Otra pazīme - hipotēkas priekšmets var būt nekustams īpašums vai arī kuģis, ko reģistrē Latvijas kuģu reģistrā (*Jūras kodekss*, 14. pants). Hipotēkas milzīgā priekšrocība, salīdzinot ar rokas ķīlu, ir iespēja ieķīlāto priekšmetu saglabāt civiltiesiskajā apgrozībā, izmantot to paredzētajam saimnieciskajam mērķim un vienlaikus ar šā priekšmeta vērtību nodrošināt kredītu vai jebkuru citu saistību. Tomēr šādas priekšrocības var izmantot tikai tad, ja hipotēkas ierakstījums zemes grāmatā (kuģu reģistrā) ir izdarīts atbilstošā kārtībā, pienācīgā laikā un attiecīgajā iestādē.
- 4.57. Pirms ieraksta izdarīšanas ķīlas tiesības nerodas. Ņemot vērā hipotēkā ieraksta formālo raksturu, kā arī diezgan sarežģītās procedūras prasības, neizbēgami pāriet zināms laiks no darījuma noslēgšanas par šādas ķīlas nodibināšanu līdz šā darījuma reģistrēšanai zemes grāmatā (koroborācijai).
- 4.58. Likums detalizēti regulē arī situāciju starplaikā no darījuma noslēgšanas līdz tā reģistrācijai zemes grāmatā. Tādēļ, ja šāds darījums noslēgts, t.i., ja ir panākta vienošanās būtiskākajos punktos par prasījuma apmēru, ko nodrošinās hipotēka un ķīlas priekšmets, kas ir izvēlēts prasības nodrošināšanai, tad ieinteresētā puse tiesas ceļā var panākt ieraksta izdarīšanu, ja kaut kādu iemeslu dēļ otra puse izvairās to darīt. Lai šāda ieraksta izdarīšanu panāktu ar tiesas spriedumu pretēji otras puses gribai, ir nepieciešams, lai darījums būtu noslēgts atbilstoši likuma prasībām, kas šajā gadījumā paredz obligātu rakstveida formu. Taču, ja ir bijusi panākta vienošanās būtiskajos punktos, ir iespējama arī prasība par akta sagatavošanu. Šī akta priekšmets ir piespiest otru pusi tiesas ceļā sastādīt rakstveida aktu, uz kura pamata, savukārt, varētu panākt ieraksta izdarīšanu zemes grāmatā.
- 4.59. Tātad atšķirība starp darījuma nolēgšanu par ķīlas nodibināšanu un ieraksta izdarīšanu zemes grāmatā ir saistīta ar personām, kam attiecīgie akti ir saistoši. Līdz ieraksta izdarīšanai zemes grāmatā darījums ir saistošs tikai darījuma dalībniekiem. Tas nozīmē, ka darījuma dalībnieki nevar ignorēt šī darījuma noslēgšanas faktu un izvairīties no šī darījuma sekām, kā arī no ieraksta izdarīšanas zemes grāmatā. Vienlaikus pārējām personām, kas nav minēti darījuma dalībnieki, šāds darījums līdz ieraksta izdarīšanai zemes grāmatā nav saistošs. Likums šo situāciju raksturo tā, ka vienam darījuma dalībniekam pret pārējiem dalībniekiem ir tikai personiska prasība.
- 4.60. Pēc koroborācijas akts kļūst saistošs trešajām personām, un iestājas tādas pašas sekas, kā jebkura ieraksta izdarīšanas gadījumā zemes grāmatā. Akts iegūst vispārzināmu raksturu, neviens nav tiesīgs atsaukties uz šī akta saturu nezinašanu un ikvienam ir tiesības pārliecināties par šāda ieraksta esamību. Ieraksts ir uzskatāms par ticamu, kamēr tas eksistē, t.i., kamēr tas kaut kādu iemeslu dēļ netiek apstrīdēts. Apstrīdēšanas iemesli var slēpties paša darījuma tiesiskumā. Piemēram, ja izrādās, ka darījumu ir noslēgusi persona, kam trūkst rīcības spējas (it sevišķi aktuāls šis jautājums ir attiecībā uz juridisko personu tiesības spēju), ja persona pārkāpusi savas tiesības (vai līdzīgos gadījumos) darījumu var atzīt par spēkā neesošu. Ja tiesa konstatē šādus apstākļus un atzīst darījumu par spēkā neesošu, tad uz tā pamata var tikt anulēts arī ieraksts zemes grāmatā.

- 4.61. Līdzās absolūtiem darījuma spēkā neesamības nosacījumiem, kas nav pakļauti nekādam noilgumam, eksistē arī relatīvie spēkā esamības nosacījumi, piemēram, ja kāda no darījuma pusēm ir maldījusies, rīkojusies spaidu ietekmē u.tml. Šādos gadījumos darījumu var apstrīdēt noilguma termiņa robežās pēc tās personas prasības, kas darījumu ir noslēgusi maldīšanās, spaidu/u.tml. apstākļu ietekmē.
- 4.62. Apstiprinātais darījums ir neapstrīdams pēc tam, kad, pamatojoties uz tiesas pieprasījumu, tiek publicēts sludinājums, aicinot personas, kam ir iebildumi, paziņot par tiem 6 mēnešu laikā. Tiklīdz izrādās, ka šajā laikā nav celti nekādi iebildumi, darījums tiek atzīts par spēkā esošu, un turpmāka apstrīdēšana ir noraidāma. Šāda sludinājuma klajā laišana ir atkarīga no darījuma dalībnieku gribas. Līdzšinējā zemes grāmatu praksē tādi darījuma dalībnieku lūgumi nav sastopami, lai gan tas ir viens no veidiem, kā nodrošināt koroborācijas aktu.
- 4.63. Jāatzīmē, ka daudzos gadījumos koroborācijas akti attiecībā uz ieķīlātajiem objektiem, kas pēc savas būtības ir pieskaitāmi nekustamām lietām, netiek izdarīti. Līdzšinējā praksē tam bija vairāki iemesli. Viens no tiem bija zemes grāmatu ierakstu izdarīšanas sarežģītā procedūra, bet otrs - īpašuma attiecību sarežģītais raksturs. Ņemot vērā to, ka *Civillikums* norāda, ka ēka ir atzīstama par zemes daļu, ļoti daudzos gadījumos ēkas izrādījās uzbūvētas uz citai personai piederošas zemes, un nebija iespējams ēkas ierakstīt zemes grāmatā. Kaut arī no šādu objektu ieķīlāšanas brīža jau ir pagājis ievērojams laiks (nereti vairāku gadu garumā), un pat norisinājušies tiesas strīdi, šie objekti joprojām atrodas starpstadijā, kas iestājusies no darījuma noslēgšanas brīža un turpinās līdz ieraksta izdarīšanai zemes grāmatā. Tādēļ šādi darījumi, no *Civillikuma* viedokļa raugoties, nav un nevar būt saistoši trešajām personām, taču vienlaikus šie objekti ir ieķīlāti, pamatojoties uz darījumiem, kas ir saistoši vismaz darījuma dalībniekiem.
- 4.64. Viens no veidiem, kā šādus darījumus novest līdz loģiskam nobeigumam, ir šāds: koroborācijas prasības ceļā ir jāpanāk ieraksta izdarīšana zemes grāmatā. Šo procesu atvieglo arī grozījumi likumā *Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību*. Tagad ir iespējams ierakstīt ēkas kā patstāvīgu īpašuma objektu arī tajā gadījumā, ja tās ir iegūtas, privatizējot valsts vai pašvaldību uzņēmumus, ja ēkas ir uzceltas uz valstij vai pašvaldībai piederošas vai piekrītošas zemes, vai uzceltas, izmantojot būvlietojuma tiesības kā privatizēto uzņēmumu blakuslietas, vai arī, ja ēkas uzceltas uz nomātas zemes, ja zemes nomas līgums ir noslēgts uz laiku, ne mazāku par 10 gadiem un paredz nomnieka tiesības uz iznomātās zemes celt ēkas kā patstāvīgus īpašuma objektus.
- 4.65. Šie noteikumi paver iespēju ierakstīt zemes grāmatā arī daudzus no tiem objektiem, kurus līdz šim bija liegts ierakstīt. Saprotams, ka šis noteikums ir tikpat svarīgs hipotēkas nostiprināšanai, kā pašu īpašuma tiesību nostiprināšanai zemes grāmatās. Uz hipotēku ir attiecināmi visi galvenie ķīlas tiesību noteikumi, it sevišķi noteikums par to, ka ķīlas tiesību ierakstīšana zemes grāmatās ir pieļaujama tikai ar ieķīlātāja piekrišanu.
- 4.66. Izņēmums ir vienīgi jau iepriekšminētais (gadījums, kad ķīlas tiesību ieraksta uz tiesas sprieduma vai nolēmuma pamata. Hipotēku ieraksta zemes grāmatās tikai noteiktas naudas summas apmērā un uz noteiktu nekustamu īpašumu, par kura īpašnieku šajās grāmatās ir atzīmēts ieķīlātājs.
- 4.67. Viena no problēmām, kas var būt saistīta ar īpašnieka noteikšanu, ierakstot ķīlas tiesību zemes grāmatā, ir saistīta ar laulāto kopīpašumu, ņemot vērā, ka pastāvošā ierakstu izdarīšanas procedūra pieļauj situāciju, kad kā nekustamā īpašuma īpašnieks var tikt ierakstīts viens laulātais, tomēr par īpašnieku ir atzīstams arī otrs laulātais. Šī situācija jāņem vērā arī, pieņemot kā nodrošinājumu nekustamā īpašuma ieķīlājumu, ja šis nekustamais īpašums ir ierakstīts zemes grāmatā uz viena laulātā vārda.

- 4.68. Jebkuras izmaiņas hipotekārajā ķīlā ir atspoguļojamas arī zemes grāmatā. Piemēram, zemes grāmatā ir jāieraksta katrs prasījuma pārjaunojums, arī kreditoru maiņa. Hipotēkas tiesības negroza arī īpašuma atsavinājums trešajai personai, jo par saistību atbild nevis ķīlas devējs, bet ieķīlātā lieta.
- 4.69. Hipotēkas dzēšanai ir nepieciešams ne tikai dzēst saistību, ko nodrošina ķīla, bet arī, ierakstīt dzēsumu zemes grāmatā. Pretējā gadījumā šāds dzēsums nav saistošs trešajām personām. Zemes grāmatās ierakstītu ķīlas tiesību dzēšana ir pieļaujama tikai ar kreditora piekrišanu, izņemot gadījumus, kad ķīlas tiesību dzēš uz tiesas nolēmuma pamata.
- 4.70. Ja nekustamu īpašumu, uz kura ir ierakstītas hipotēkas, pārdod izolē un ieraksta zemes grāmatās uz tās personas vārda, kas kā vairāksolītājs ir kļuvis par zemes gabala īpašnieku, tad pēc pirkuma cenas samaksas visi tie uz nekustamo īpašumu ierakstītie parādi, par kuriem pircējs nav tieši paziņojis, ka pārņem tos, ir dzēšami neatkarīgi no kreditoru piekrišanas.

3. nodaļa

SAISTĪBU TIESĪBAS

Šajā nodaļā ir aplūkotas šādas tēmas:

1. Saistību tiesību jēdziens un pamati
2. Līgums
3. Bankas aizdevuma līgums
4. Naudas noguldījuma (depozīta) līgums
5. Norēķinu konta līgums
6. Dokumentārais akreditīvs

1. SAISTĪBU TIESĪBU JĒDZIENS UN PAMATI

1.1. Jēdzienu *saistību tiesības* lieto divās nozīmēs:

- a) ar tām saprot *tiesību normas*, kas regulē saistību civiltiesiskās attiecības;
- b) tās ir *konkrētu*, kā fizisku, tā juridisku *personu*, *civiltiesiskās attiecības*.

Šī atšķirība ir svarīga, jo saistību tiesību aizskārums ir tikai tad, ja kāda darbība ir ne vien likuma, bet arī konkrētas personas tiesību pārkāpums.

1.2. *Pamatojoties uz Civillikumu (1401.p.) saistību tiesības ir tādas civiltiesiskas attiecības, uz kuru pamata vienai personai - parādniekam (debītoram) - par labu otrai - kredītoram - jāveic kāda darbība, kurai ir mantiska vērtība, piemēram, jāsamaksā nauda. Atšķirībā no faktiskām, nejuridiskām attiecībām, civiltiesisko saistību gadījumā kredītoram ir tiesība prasīt to izpildi tiesas ceļā.*

1.3. Saistību tiesības atšķiras no lietu tiesībām ar to, ka:

- a) lietu tiesību priekšmets ir *pati lieta*, saistību tiesību - *personas darbība*;
- b) lietu tiesības ir *absolūtas* - attiecībā pret īpašnieku visi pārējie ir uzskatāmi par parādniekiem; saistību tiesības turpretī ir *nosacītas* - kredītors ir tiesīgs attiecīgās darbības izpildi prasīt tikai no *konkrēta* parādnieka;
- c) būdamas absolūtas, lietu tiesības parasti *nav ierobežotas* ar darbības laiku; saistību tiesības *izbeidzas* ar saistības izpildi, parāda samaksu.

Saistību tiesībās darbība var būt gan pozitīva (kaut ko darīt), gan negatīva (kaut ko nedarīt).

Saistību tiesību pamati

1.4. Saistību tiesības rodas no:

- a) *līgumiem*, t.i., no divu vai vairāku personu vienošanās par saistības nodibināšanu;
- b) tiesību *aizskāruma* (delikta), t.i., no prettiesiskas darbības, kas nodarījusi kaitējumu citai personai;
- c) *kvazilīgumiem*, t.i., tiesiskas darbības, kas radījusi saistību līdzīgi līgumam, taču bez vienošanās, piemēram, *neuzdota lietvedība* (Civillikuma 2325.-2342.p.) un *netaisna iedzīvošanās*, tajā skaitā no neesoša parāda samaksas (Civillikuma 2369.-2392.p.);
- d) *likuma*, t.i. saistības, kas rodas tieši no likuma normas, piemēram, pienākums maksāt procentus (Civillikuma 1756.p.).

Saistību tiesību nodibināšanā vislielākā nozīme ir līgumiem.

2. LĪGUMS

Līguma jēdziens

- 2.1. *Līgums ir vienošanās starp divām vai vairākām personām, kas rada savstarpējas tiesiskas saistības veikt vai neveikt kādas konkrētas darbības.*
- 2.2. Saistību līguma *būtība* ir vienas puses apsolījums un tā pieņemšana no otras puses (vienpusējs līgums) vai savstarpējs apsolījums un tā pieņemšana no abām pusēm (divpusējs līgums). Vienpusējā līgumā tikai viena puse uzņemas saistības pret otru pusi - otrai pusei tādas nerodas; divpusējā līgumā abas puses savstarpēji uzņemas saistības viena pret otru. Vairākums līgumu ir divpusēji (pirkuma, nomas, maiņas u.c.). Vienpusējs līgums ir dāvinājuma, aizdevuma, patapinājuma, glabājuma, pilnvarojuma līgums (pēdējie divi ar nosacījumu, ka tie ir bezatlīdzības līgumi).
- 2.3. Katrs līgums sastāv no :
 - a) līdzējiem;
 - b) vienošanās;
 - c) saistību priekšmeta.

Līdzēji

- 2.4. Par *līdzējiem* var būt kā fiziskas, tā juridiskas personas. Fiziskām personām ir jābūt apveltītām ar *rīcībspēju* un *tiesībspēju*, juridiskām personām - ar *tiesībspēju*.
- 2.5. *Rīcībspēja ir spēja ar savu darbību iegūt tiesības un uzņemties pienākumus.* Lai gan rīcībspēja ir parasts personas stāvoklis, bet rīcīnespēja - izņēmums, tomēr rīcīnespējīgo personu kategorija pēc Civillikuma (turpmāk - CL) ir diezgan plaša. CL 1408.p. nosaka, ka rīcības spējas trūkst nepilngadīgiem, personām, kas atrodas aizgādībā izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ, un garā slimiem. Šādas personas nav tiesīgas līgumus slēgt personiski, viņu interesēs darījumos uzstājas bērnu vecāki, aizbildņi vai aizgādņi. Piemēram, ja līgumu par aizņēmumu ir noslēgusi aizbildnībā vai aizgādībā esoša persona bez aizbildņa vai aizgādņa piekrišanas, līgums nav spēkā (CL 1939.p.)

- 2.6. *Tiesībspēja ir spēja būt par civilo tiesību subjektu.* Tiesībspējīgs līdzējs nozīmē to, ka persona, kas paraksta vienošanos, pārstāv reālu fizisku vai juridisku personu. Ja šī persona ir uzņēmums (uzņēmēj sabiedrība), tai ir jābūt reģistrētai Uzņēmumu reģistrā ar konkrētu adresi, finansiāliem un citiem resursiem, kas var garantēt saistību izpildi. Parakstot līgumu, šīs personas pārstāvim ir vajadzīgas attiecīgas pilnvaras uzņemties saistības. Jāiegaumē, ka atsevišķiem uzņēmumiem (uzņēmēj sabiedrībām) lielāku darījumu veikšanai ir nepieciešama valdes piekrišana.

Vienošānās

- 2.7. Līgumu uzskata par galīgi noslēgtu tikai tad, kad starp līgumslēdzējiem ir notikusi pilnīga *vienošānās* par līguma būtiskām sastāvdaļām ar nolūku savstarpēji saistīties (CL 1533.p.).
- 2.8. Dažus līgumus slēdzot, ar vienošanos vien ir par maz - ir vajadzīga vēl attiecīgās lietas nodošana. Pie šiem, tā sauktajiem *reāllīgumiem*, pieder aizdevuma, rokas ķīlas, patapinājuma, glabājuma līgumi.
- 2.9. *Vienošānās* pamatojas uz līguma dalībnieku *brīvas gribas* izteikumu. Katrs drīkst slēgt vai neslēgt līgumu. Kad līguma termiņš ir noteicējis, katra no pusēm ir tiesīga piekrist vai nepiekrist līguma pagarināšanai, nemotivējot savu nostāju.
- 2.10. Līdzēji pēc sava ieskats nosaka līguma *formu*. Izņēmums ir likumā tieši norādītie gadījumi, kad vajadzīga īpaša forma. Pēc formas līgumi var būt:
- a) mutiski;
 - b) rakstiski;
 - c) notāra vai citas pilnvarotas amatpersonas apliecināti;
 - d) nostiptināti ar reģistrāciju zemesgrāmatā (koroborēti).
- 2.11. Ja līguma noteiktu formu prasa likums, vai puses par to vienojušās, formas neievērošana padara darījumu par spēkā neesošu (CL 1474.p.). Ja kāda no pusēm meklē tiesas aizsardzību, līguma rakstiska forma ir obligāta (CL 1483.p.).

Banku darbības specifika prasa, lai līgumi tiktu slēgti rakstiski. Tomēr gadās arī izņēmumi. Vladimirs Osipovs grāmatā *Liebritānija krieva acīm* apraksta šādu epizodi. Reiz Londonā viņš viesojies pie *Moskovsky Narodny Bank* valdes priekšsēdētāja. Kabinetā ienākusi sekretāre un teikusi, ka zvana zelta tirdzniecības nama *Mocat and Goldsmith* direktors un jautā, ar ko var būt noderīgs. - Jā, jā, es zvanīju viņam. Savienojiet mani, lūdzu... - Kā no telefona sarunas bija noprotams, kuģis ar *Moskovsky Narodny* bankas zeltu bija aizkavējies sliktu laika apstākļu dēļ. Un valdes priekšsēdētājs uz goda vārda lūdza *Mocat and Goldsmith* aizdot uz nedēļu vajadzīgo daudzumu zelta. Piekrišana tika dota nekavējoties. - Cik? - Painterēsējās V.Osipovs. - Piekļājīgi, - pasmaidīja baņķieris. - Un ne papīru, ne garantijas vēstuļu? - Nu ko jūs... Ar papīriem šeit pusemēsi izputēsi... Kopš šī brīža mēs varam ar zeltu rīkoties kā ar savu...

Latvijas bankās, kā zināms, bez dokumentiem netiek izsniegts ne santīms, par zeltu nemaz nerunājot. Un, domājams, ka pareizi. Taču darījumu kārtības ētiku no angļiem varam mācīties.

-
- 2.12. Ar pušu brīvas gribas izpaudumu tradicionāli saprot *tiesību kaulēties*. Taču mūsdienās šīs tiesības ir kļuvušas visai iluzoras.

- 2.13. Starptautiskie darījumi visbiežāk tiek slēgti ar vēstuļu, telefaksu un teleksu palīdzību, līdzējiem netiekoties klātienē. Šajos gadījumos līgums parasti sastāv no diviem dokumentiem - ofertes un akcepta. *Oferte* satur kādam adresētu formālu piedāvājumu noslēgt līgumu un visus tā noslēgšanas nepieciešamos nosacījumus, *akcepts* - piekrišanu slēgt līgumu uz ofertē minētiem nosacījumiem. Līgums tiek uzskatīts par noslēgtu no brīža, kad adresāts (akceptants) ir nosūtījis oferentam savu bezierunu piekrišanu (CL 1537.p.).
- 2.14. Ne tikai kaulēšanās brīvību, bet arī pušu līdztiesības principu ierobežo *līgumi ar pievienošanu* un *tipveida līgumi*. Slēdzot lielu skaitu vienveidīgu darījumu, viena no pusēm (parasti stiprākā) nosaka vienveidīgus šo darījumu noteikumus un katra darījuma slēgšanas gadījumā liek priekšā kontrahentam *pievienoties* šiem noteikumiem, sakot vai nu *jā*, vai *nē*. Bankās šādi slēdz lielāko daļu aizdevumu, termiņnoguldījumu, norēķinu konta un citu līgumu. Tipveida līguma noteikumus neizstrādā neviena no pusēm; tos apstiprina valsts institūcijas (piemēram, obligātās apdrošināšanas noteikumus).
- 2.15. Par pušu brīvas gribas ierobežojumu netiek uzskatīts *priekšlīgums*, ar ko puses apņemas noslēgt līgumu nākotnē. Persona, kas sevi ir saistījusi ar priekšlīgumu, atsakās no brīvības slēgt tādu pašu līgumu ar jebkuru, izņemot to, kam dots apsolījums. Priekšlīgums ir saistošs līdzējiem tāpat kā galīgais līgums. Tas tikai nerada tiesības, piemēram, prasīt lietu, bet gan noslēgt līgumu par lietas nodošanu. Attiecīgi, atbildība var iestāties nevis par lietas nenodošanu, bet par līguma nenoslēgšanu. Atbildība var būt gan zaudējumu atlīdzība, gan arī līgumsods (ja tāds ir paredzēts priekšlīgumā).
- 2.16. Nepietiek, ka līguma dalībnieki izteic savu gribu; ir nepieciešams, lai šī griba būtu radusies *bez maldības, viltus vai spaidiem* (CL 1440.p.).
- 2.17. *Maldība* ir kļūdainais vai neprecīzs pieņēmums par kādu no līguma elementiem. Tās sekas ir dažādas, atkarībā no maldības smaguma. Svarīga maldība darījumu padara par spēkā neesošu. Nesvarīga maldība neietekmē darījuma spēku, bet tikai iespēju robežās aizsargā to, kas maldījies, no zaudējumiem. *Civillikumā* ir noteikts, kādos gadījumos maldība ir svarīga un kādos - nesvarīga. Svarīga ir maldība par *būtiskiem* līguma elementiem - ja katrs tā dalībnieks ir domājis citu līgumu; ja katrs domājis citu līguma priekšmetu; ja ir notikusi kļūdišanās par kādu personu līgumā; ja notikusi kļūdišanās par kādas personas īpašībām, ja maldīgi pieņemtā īpašība pēc darījuma rakstura bijusi svarīga. Nesvarīga ir maldība par līguma *motīviem*. Tāpat nesvarīga ir tiesību normu pārprašana, jo *ignorantia juris nocet* (likuma nezināšana nav attaisnojums - lat.). Maldība ir nesvarīga un nav jāievēro tikai attiecībā uz vārdiem, personu vai lietu *apzīmējumiem*. Nav nozīmes maldībai par līguma priekšmeta *cenu*, piemēram, ja par augstu cenu nopirkta mazvērtīga lieta, vai par zemu cenu pārdota vērtīga lieta. Ne vienā, ne otrā gadījumā nevar prasīt līguma atcelšanu. *Civillikums* atļauj atcelt pirkuma līgumu *pārmērīga* zaudējuma dēļ tikai tad, ja otra puse rīkojusies *ļauņprātīgi* (CL 2043.p.).
- 2.18. *Viltus* ir otras personas prettiesisks maldinājums, lai piedabūtu viņu izdarīt tās interesēm pretēju darbību vai atturēties no tās (CL 1459.p.). Viltus var būt ne tikai ļauņprātīgi viltīgu, veiklu paņēmieni lietošana, bet arī noklusējums. Šādu maldinājumu izdara, piemēram, persona, kas slēdzot apdrošināšanas līgumu, apzināti izvairās sniegt ziņas saskaņā ar apdrošināšanas polises noteikumiem. Tā kā viltus izpaužas ļauņprātīgā viltīgu paņēmieni lietošanā, to ir vieglāk pierādīt, nekā maldību.
- 2.19. Lai viltus darbības rezultātā tiktu atcelts līgums, ir nepieciešami šādi nosacījumi:
- viltus darbība ir jāveic kādai no līgumā iesaistītajām pusēm; ja viltus darbību ir veikusi kāda trešā persona, cietusi puse nevar prasīt līguma atzīšanu par spēkā neesošu;
 - ir jābūt skaidri redzamam, ka bez viltus darbības cietušais līgumu nebūtu noslēdzis;
 - cietušais viltu nav varējis viegli noskārst.

2.20. *Spaidi* var būt fizisks spēks un draudi. Lietojot *fizisku* varu, nav brīvas gribas izteikuma, tāpēc nav arī saistības. Lai *draudiem* būtu tiesiska nozīme, bailēm ir jābūt pamatotām: piedraudētais ļaunums nevar būt mazsvarīgs; draudiem ir jābūt reāliem; draudus nav iespējams novērst citādi, kā tikai padodoties (CL 1465.p.).

Līguma (saistības) priekšmets

2.21. Par līgumu tiek atzīta tikai tāda vienošanās, kuras mērķis ir radīt kādas saistības. Personu vienošanās, kuras mērķis ir tikai grozīt vai izbeigt jau pastāvošu saistību tiesību, ir *vienošanās*, nevis līgums. Tomēr praksē šī atšķirība ne vienmēr tiek ievērota.

2.22. *Civillikumā* termini *līguma priekšmets* un *saistību priekšmets* tiek lietoti bez atšķirības, lai gan līgumam pēc būtības nav priekšmeta. Līgums rada *tiesisku saistību* veikt vai neveikt kādas konkrētas *darbības* - tātad tas, kas tiek saukts par līguma priekšmetu, faktiski ir *saistības priekšmets*.

2.23. Saistības jeb līguma priekšmets ir katra līguma *būtiska sastāvdaļa*. Par līguma priekšmetu var būt jebkura darbība, jebkurš izpildījums. Tomēr tam jābūt:

- a) noteiktam;
- b) iespējamam;
- c) atļautam.

Ja nav ievērota kaut viena no šīm prasībām, līgums nav spēkā.

2.24. Prasība, ka līguma priekšmetam jābūt noteiktam, nozīmē, ka saistībai ir jābūt saprotami izteiktai.

2.25. Saistībai ir jābūt iespējamai, jo nevienu nevar piespiest darīt kaut ko neiespējamu. Tomēr, lai atzītu līgumu par neiespējamu, ir vajadzīgs, lai būtu *absolūta* neiespējamība. Nepietiek ar nosacītu neiespējamību, t.i., kad saistības izpildīšana ir neiespējama tikai konkrētam parādniekam, kas uzņēmies saistību, kura pārsniedz viņa spēkus, bet kuru var izpildīt kāds cits. Tāpat nav vajadzīgs, lai līguma priekšmets jau eksistētu līguma noslēgšanas brīdī - darījums var attiekties arī uz lietām nākotnē (CL 1413.p.).

2.26. Prasība, ka līguma priekšmetam ir jābūt atļautam, nozīmē, ka par līguma priekšmetu var būt tikai tas, kas nav izņemts no *privāttiesiskas apgrozības* (CL 1414.p.). Nav atļauta arī darbība, kuras mērķis ir *pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem*, vai kas ir vērsta uz to, *lai apietu likumu* (CL 1415.p.).

2.27. Ir noslēgts intīmkлубa pirkuma līgums; tas runā pretī labiem tikumiem un tāpēc ir atzīstams par spēkā neesošu. Taču, vai var atzīt par spēkā neesošu nekustamā īpašuma pārdevuma līgumu, saskaņā ar kuru pārdevēja pienākums ir nodot īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu pircējam, bet pircēja pienākums - samaksāt pirkuma cenu? Neviens no šiem pienākumiem nav neatļauts priekšmets; tas apstāklis, ka nekustamo īpašumu paredzēts izlietot intīmkлубa vajadzībām, ir tikai motīvs, kas nav jāņem vērā. *Kā rīkosies tiesa, izspriežot šo lietu?*

2.28. *Legem brevem esse oportet* (Likumam jābūt īsam - *lat.*). To pašu var teikt arī par līgumu. Slēdzot līgumu, pusēm nav nepieciešams tajā atspoguļot visas savu attiecību detaļas. Daudzas no tām var atrast likumos, kas regulē pirkuma, nomas, sabiedrības, piegādes u.c. tradicionālās līgumattiecības. Ja puses līgumā nav noteikušas kaut ko citu (bet tādas tiesības tām ir), šīs normas darbojas neatkarīgi no tā, vai tās ir vai nav ietvertas līgumā.

Saistības priekšmeta un dalībnieku daudzējādība

- 2.29. Saistībā, kurā ir vairāki nedalīti priekšmeti, parādniekam vienlaicīgi ir jāveic vairākas darbības, piemēram, jānodod vairākas lietas, jāveic vairāki maksājumi. Alternatīvā saistībā parādniekam pēc savas izvēles jāizpilda viena no vairākām līgumā paredzētām darbībām.
- 2.30. Saistībā viena persona var būt parādniece vairākiem kreditoriem. Arī parādnieka pusi var veidot vairākas personas. Šāda daudzējādīga saistība var sadalīties tik daudzos prasījumos, cik saistībā ir kreditoru, un tik daudzos parādos, cik saistībā ir parādnieku. *Tādējādi katrs kreditors var prasīt, un, attiecīgi, katram parādniekam ir jāatbild tikai par noteiktu izpildījuma daļu. Tas ir t.s.dalītās daļu saistības.*
- 2.31. Gadījumos, kad no vairākiem kreditoriem katrs var prasīt visu priekšmetu, vai kad no vairākiem parādniekiem katram ir pienākums visu izpildīt, saistību sauc par nedalītu jeb *solidāru* saistību. Pirmos sauc par kopkreditoriem, otrs - par kopparādniekiem.
- 2.32. Pēc viena kopkreditora jeb solidāri tiesīgas personas prasījuma apmierināšanas izbeidzas pārējo kopkreditoru prasījuma tiesības. Tam kopkreditoram, kas ir saņēmis saistības izpildījumu, jāizdod pārējiem pienākošās daļas, atbilstoši līgumam. Parādnieks izvēlas, kuram no kopkreditoriem izpildīt savu saistību. Taču parādniekam nav izvēles tiesību, ja kāds no kopkreditoriem jau ir cēlis izpildījuma prasību - šādā gadījumā parādnieka pienākums ir samaksāt attiecīgo summu prasības cēlājam. Kreditors var prasīt saistības izpildījumu no visiem vai tikai no viena kopparādnieka. Savukārt kopparādnieks, kas ir apmierinājis kreditora prasību, ir tiesīgs prasīt no pārējiem parādniekiem atbilstošu atlīdzību.

Saistības pamats

- 2.33. Ar saistības pamatu saprot kādu tiešu un noteicošu mērķi, kura sasniegšanai parādnieks, piemēram, uzņemas saistības attiecībā uz kreditoru.
- 2.34. Pamats ir jāatšķir no saistības priekšmeta: priekšmets ir tas, ko salīgst; pamats - tas, kāpēc salīgst.
- 2.35. Visvieglāk saistības pamatu ir sajaukt ar tās motīvu. *Motīvi* - tie ir daudzveidīgi un attāli apsvērumi, kas rada vēlmi iesaistīties līgumā. No visiem motīviem tiesības ievēro tikai *tiešu* un *noteicošu motīvu*, nosaucot to par saistības pamatu. Piemērs: lai noslēgtu aizdevuma līgumu, ir vajadzīgs līdzēju nodoms zināmu naudas summu nodot īpašumā ar pienākumu to atmaksāt. Ja viņiem ir bijis nodoms atmaksāt daļu no aizdotās summas, tad par aizdotu ir atzīstama tikai šī daļa, bet atlikusī summa ir uzskatāma par dāvinātu (CL 1940.p.).
- 2.36. Ja trūkst saistības pamata, nav arī pašas saistības, piemēram, aizņēmējs paraksta saistības rakstu par naudas summas atmaksāšanu, lai gan patiesība šī summa viņam nav tikusi piešķirta.
- 2.37. Ja līdzēji savam līgumam apzināti piešķir pamatu (atšķirīgi no patiesa pamata), tādu līgumu sauc par *simulatīvu*. Piemēram, dāvinājums tiek maskēts ar pirkumu, t.i., pamats pienākumam atdot lietu ir pretpienākums samaksāt lietas cenu. Taču patiesībā nav notikusi vienošanās par cenu, un patiesais līguma pamats ir nodoms dāvināt lietu. Ja vien tas nav ticis darīts ar ļaunu nolūku, patiesi domātais darījums ir spēkā, bet otrs darījums darbojas tiktāl, ciktāl tas palīdz uzturēt spēkā pirmo darījumu.
- 2.38. Katrā līgumā saistības pamats vienmēr ir viens un tas pats: jebkurā pirkuma līgumā pārdevēja pienākuma pamats ir pircēja pienākums un otrādi; jebkurā rokas ķīlas līgumā ķīlas turētāja pienākuma pamats ir lietas nodošana kreditora valdījumā. Turpretī motīvi, kas izskaidro pašu pamatu, ir individuāli atšķirīgi katrā konkrētā gadījumā.

Nosacījumi

- 2.39. Juridiski saistoši apsoliījumi ir jāpilda. Tomēr, ne vienmēr apsoliījuma nepildīšana ir novērtējama kā līguma pārkāpums. Līgumā bieži vien ir minēts kāds *nosacījums*, kas apsoliījuma izpildi padara atkarīgu no kāda *nākotnē* gaidāma un *nezināma* notikuma iestāšanās. Piemēram, līgumā ir paredzēts, ka puses A apsoliījuma izpildījums ir atkarīgs no puses B apsoliījuma izpildījuma; B izpildījums ir nosacījums, t.i., notikums, kam jānotiek, lai A rastos izpildes pienākums. Nav notikuma, ja:
- notikums, pusēm nezinot, jau ir iestājies; t.i., neziņa pastāv tikai pušu apziņā, bet ne īstenībā;
 - no paša sākuma ir droši zināms, ka nākotnē gaidāmais notikums iestāsies, vai, ka notiks pretējais, proti, neiestāsies. Piemēram, kāds apsola dāvināt naudas summu kādas personas nāves gadījumā. Darījuma izpilde ir tikai atlikta līdz norunātam notikumam, jo ir skaidrs, ka kādu dienu noruna piepildīsies. Tāda vienošanās nozīmē nevis nosacījumu, bet gan izpildes termiņa noteikšanu.

Saistību pārņemšana (cesija)

- 2.40. *Civillikums* paredz tikai prasījumu pārņemšanu, bet ne parādu pārvedumu.
- 2.41. *Cesija* ir līgums, ar kuru kreditors par atlīdzību vai bez atlīdzības nodod tālāk citai personai savas prasījumu tiesības bez parādnieka piekrišanas.
- 2.42. Prasījuma devēju sauc par *cedentu*, prasījuma ieguvēju - par *cesionāru*.
- 2.43. Cedējami ir gandrīz visi prasījumi, neatkarīgi no saistību tiesību izcelšanās pamatiem. Nevar cedēt visu līgumu, jo tajā, iespējams, ir iekļauti arī kreditora pienākumi, bet cesijas prekmets var būt tikai kreditora prasījums.
- 2.44. Parādnieka statuss ar cesiju nemainās. Pēc cesijas paziņojuma saņemšanas viņam parāds ir jāizpilda tieši cesionāram.

1995.g. 28. februārī Latvijas Saimnieciskā tiesa izskatīja apelācijas sūdzību *a/s Vācijas-Latvijas banka* prasības lietā pret *SIA Linkejs*, pieaicinot trešo personu - Rīgas Domi, par parāda piedziņu.

Ar pirmās instances tiesas spriedumu prasība tika apmierināta.

Sūdzībā atbildētājs lūdza spriedumu grozīt un prasību noraidīt, uzskatot, ka prasītājs nav īstais prasītājs lietā, jo aizdevuma līgums noslēgts starp Rīgas pilsētas valdi (kreditoru) un *SIA Linkejs* (debitoru). Atbildētājs uzskatīja, ka Rīgas pilsētas TDP priekšsēdētājs nebija tiesīgs vienpersoniski cedēt no aizdevuma līguma izrietošās prasījuma tiesības, turklāt pasliktinot parādnieka stāvokli, jo cesijas līgumā nav paredzēta aizdevuma līgumā noteiktā alternatīvā līgumsaistību izpilde - piegādājot kreditoram degvielu vai mazutu.

Saimnieciskā tiesa konstatēja, ka sprieduma grozīšanai nav pamata.

Alternatīvais saistību izpildes veids - atdot parādu ar degvielas vai mazuta piegādēm - bija iekļauts aizdevuma līgumā ar nosacījumu, ka pusēm ir jāvienojas par cenu. Šāda vienošanās par piegādājamās degvielas vai mazuta cenu nav notikusi. *Civillikuma* 1543.p. nosaka, ka, ja apsoliījuma priekšmets ir alternatīvs un vienu no priekšmetiem nav iespējams izpildīt, tad saistība ir uzskatāma par beznosacījuma saistību, kas vērsta tikai uz iespējamu priekšmetu.

Pēc aizdevuma līguma pagarinātā termiņa notecēšanas Rīgas pilsētas valde ar cesijas līgumu ir cedējusi parādu *a/s Vācijas - Latvijas banka*.

Atbildētāja iebildums, ka Rīgas pilsētas TDP priekšsēdētājs vienpersoniski nevarēja cedēt parādu prasītājam, ir nepamatots, jo, saskaņā ar Rīgas pilsētas valdes 1992.g. 16. oktobra lēmumu Nr.88, līgumus tās vārdā slēdz valdes loceklis un cesijas līgumu ir parakstījis priekšsēdētājs, kas arī ir valdes loceklis.

Cesijas līgums atbilst *Civillikuma* 1793., 1798. un 1801.p. prasībām. Šai līgumā noteiktās gribas izpausmes ir apstiprinājuši 1994. g. 16. februārī Rīgas Domes un *a/s Vācijas -Latvijas banka* vadītāji. Tiesai nav pamata ierobežot kreditoru likumīgās tiesības cedēt savus prasījumus.

Cesija un indosaments

- 2.45. Ar indosamentu, tāpat kā ar cesiju, saprot tiesību nodošanu (sīkāk skat. nākamo nodaļu). Tomēr starp tiem ir arī vairākas atšķirības:
- indosamentu dibina ar viopusēju uzrakstu čeka, vekseļa u.tml. dokumenta otrā pusē, kas apliecina tā pāriešanu citas personas rokās; lai notiktu cesija, ir nepieciešams divpusējs līgums, respektīvi, pati cesija ir viens no līguma veidiem;
 - pārejas uzrakstam pietiek ar vienu parakstu, kas apliecina indosanta gribu nodot viņam piederošo tiesību citai personai; cesijai ir nepieciešami gan cedenta, gan cesionāra paraksti;
 - tā kā cesija ir līgums, cesija var notikt tikai par labu kādai noteiktai personai; indosaments, kā viopusējs darījums, var tikt izpildīts, neuzrādot indosatāru.

Līguma saistības spēka pastiprināšana

2.46. Līguma saistības spēku var pastiprināt ar

- ķīlu;
- galvojumu;
- līgumsodu;
- rokas naudu.

Kaut arī *ķīlas* institūts pieder pie lietu tiesībām, ķīlu nodibina ar līgumu.

- 2.47. Ieķīlāt lietu var tikai tas, kam ir tiesības ar lietu brīvi rīkoties - visbiežāk īpašnieks.
- 2.48. Kopīpašniekam ieķīlājot kopējo lietu ar pārējo kopīpašnieku piekrišanu, ķīlas tiesības attiecas uz visu lietu. Bez pārējo kopīpašnieku piekrišanas viņš drīkst ieķīlāt tikai savu kopējās lietas domājamo daļu. Ieķīlājot kopējo lietu ar pārējo kopīpašnieku piekrišanu, ķīlas tiesības attiecas uz visu lietu.

1995. g. 7. novembrī Latvijas Saimnieciskā tiesa apelācijas kārtībā izskatīja Baltijas Tranzītu bankas prasības lietu pret 1) SIA *AS* un 2) SIA *NBK-Latest* par parāda piedziņu. Pirmās instances tiesa bija prasību apmierinājusi, vērsot piedziņu arī uz ķīlu - otrā atbildētāja dienesta telpām 1150,8 kv.m Daugavpilī, 18. novembra ielā 105.

Sūdzībā otrais atbildētājs lūdz spriedumu grozīt un prasību pret to noraidīt, jo ķīla uz namīpašumu nav reģistrēta zemesgrāmatā.

Saimnieciskā tiesa konstatēja, ka prasītājs aizdevis SIA AS summu, ko SIA AS nav atdevusi, un šajā daļā tiesa prasību apmierinājusi pamatoti.

SIA AS saistību izpildes nodrošināšanai SIA NBK-Latest ir noslēgusi ar prasītāju ķīlas līgumu, ar kuru prasītājam ieķīlājusi minētās dienesta telpas.

Nams pieder vairākiem īpašniekiem, tai skaitā SIA NBK-Latest.

Saskaņā ar zemesgrāmatu nodaļas izziņu nekustamie īpašumi uz SIA NBK-Latest vārda Daugavpils pilsētā nav reģistrēti.

Kā redzams no Valsts dienesta Daugavpils nodaļas uzziņas akta par celtniecības objekta nodošanu ekspluatācijā, SIA NBK-Latest ir 125/1000 kopīpašuma daļas 18. novembra ielas 105. namā. Tādēļ atzīstams, ka ieķīlātās telpas ir šī nama daļa, uz kuru SIA NBK-Latest ir tikai lietojuma tiesības.

Civillikuma 1297. pants nosaka, ka nodibināt ķīlas tiesību uz nekustamas lietas daļu vai uz vienam kopīpašniekam piederošas daļas daļu nav atļaujams.

Tādējādi par ķīlas priekšmetu nevar būt atsevišķa telpa vai telpu grupa namā. Analogi tam, likuma *Par dzīvokļa īpašumu* 1. pants nosaka, ka dzīvokļa īpašums daudzdzīvokļu namā, kurā dzīvokļi pieder vairākiem īpašniekiem, ir katra īpašnieka atsevišķais īpašums kopā ar attiecīga kopīpašuma domājamo daļu. Tādēļ arī pēc īpašuma tiesību nodibināšanas uz katru nama daļu to var atsavināt tikai kopā ar attiecīgo kopīpašuma domājamo daļu.

Tā kā ķīlas līgums ir noslēgts uz neapgrozāmu lietu un līgumslēdzējas puses šo lietas īpašību nevarēja nezināt, ķīlas līgums saskaņā ar *Civillikuma* 1544. pantu nav spēkā no tā noslēgšanas brīža, un tas nevarēja būt aizdevuma līgumā noteikto saistību nodrošinājums.

2.49. Ķīlasņēmējs, kuru parādnieks noteiktā laikā nav apmierinājis, var ieķīlāto lietu pārdot. Pārdot lietu par brīvu cenu ķīlasņēmējs drīkst tikai tad, ja parādnieks ir piešķīris viņam šo tiesību. Nekustamu mantu var pārdot tikai izsolē.

2.50. Latvijas bankas izsniedz īstermiņa naudas aizdevumus, pieņemot kā nodrošinājumu naudas noguldījumus, vērtspapirus, dārgmetālus, preces un citas likvīdas *kustamas* mantas. Ilgtermiņa aizdevumi ražošanas attīstībai un celtniecībai pret nekustamā īpašuma ķīlu, tā saukto *hipotēku*, tiek praktizēti tikai atsevišķās bankās. Tiek uzskatīts, ka šādi kredīti ir darbietilpīgi, ļoti riskanti, turklāt bankām arī nav pieredzes šajā jomā.

To, ka šis kredītēšanas veids ir viens no riskantākajiem, apliecina Amerikas Savienoto Valstu pieredze, kur kredītu izsniegšana pret nekustamā īpašuma ķīlu pēdējo desmit gadu laikā bija dinamiskākā banku kredītēšanas joma, sasniedzot 1/4 no visiem banku aktīviem. Bet jau 90-to gadu sākumā kredīti pret nekustamā īpašuma ķīlu veidoja pusi no banku nekvalitatīvajiem aktīviem, kā rezultātā liels skaits ieķīlāto objektu tika pārdots par ļoti zemām cenām.

- 2.51. Ar *galvojumu* viena vai vairākas personas apņemas apmierināt kreditora prasību parādnieka vietā, gadījumā, ja parādnieks savu saistību nepildis. Atkarībā no galvinieka apsolījuma:
- kreditors pret galvinieku var celt prasību, negriežoties pie galvenā parādnieka;
 - kreditoram vispirms ir jāgriežas pie galvenā parādnieka.
- 2.52. Galvinieka atbildība var būt ierobežota, piemēram, galvinieks var uzņemties samaksāt mazāku summu, nekā ir uzņēmies galvenais parādnieks, bet, ja šādas atrunas nav, galvinieks atbild ne vien par galveno parādu, bet arī par zaudējumu un tiesas izdevumu atlīdzību.
- 2.53. Kreditora prasījumi pret galveno parādnieku pāriet uz galvinieku tādā apmērā, kādā tas ir apņēmis apmierināt kreditora prasību.
- Galvojuma radīto seku svarīguma dēļ likums prasa, lai galvojums būtu noslēgts rakstiski (CL 1695.p.).
- 2.54. Galvojuma izsniegšanas kārtību katrā bankā (kreditīestādē) nosaka noteikumi, kurus apstiprina pilnvarota bankas pārvaldes institūcija. Noteikumos ir jānorāda tās amatpersonas, kam ir tiesības parakstīt galvojumus bankas vārdā.
- 2.55. Saskaņā ar *Kreditīestāžu likuma* 56. pantu bankai visi tās izsniegtie galvojumi ir jāreģistrē Latvijas Bankā. Galvojumi, kas nav reģistrēti Latvijas Bankā, uzskatāmi par spēkā neesošiem. Latvijas Bankas *Norādījumi par kreditīestāžu galvojumu izsniegšanu un reģistrāciju* uzliek par pienākumu kreditīestādei - galvotājam pirms galvojuma izsniegšanas reģistrēt galvojumu Latvijas Bankas Kreditīestāžu uzraudzības pārvaldē. Galvojumā ir jābūt iekļautām šādām ziņām:
- kreditīestādes - galvotājas pilns nosaukums;
 - amatpersonu, kas parakstījušas galvojumu, vārdi, uzvārdi un ieņemamie amati;
 - galvojuma saņēmēja (ja saņēmējs ir juridiska persona) nosaukums, reģistrācijas numurs LR Uzņēmumu reģistrā un juridiskā adrese, ja fiziska persona - vārds, uzvārds, personas kods, pastāvīgās dzīvesvietas adrese;
 - galvojuma summa;
 - galvojuma termiņš;
 - galvojuma oriģinālu skaits, norādot to saņēmējus.

1994.g. 10. janvārī Latvijas Saimnieciskā tiesa izskatīja AKB *Doma banka* prasību pret 1) SIA ASSO un 2) AKB *Avia-banka* par aizdevuma parāda piedziņu.

Saskaņā ar aizdevuma līgumu un ievērojot otra atbildētāja galvojumu, 1993.gada 12. augustā prasītājs ir aizdevis pirmajam atbildētājam 25 000 latus līdz 1993.gada 5.novembrim. Pirmais atbildētājs parādu nav atdevis.

Otrs atbildētājs prasību apstrīdēja, norādot, ka V. Nikolims, kas jau 1993. gada maijā bija izstājies no AKB *Avia-banka* dibinātājiem, nebija pilnvarots parakstīt galvojumu par aizdevuma atmaksu.

Saimnieciskā tiesa konstatēja, ka prasība pret SIA ASSO ir pamatota un apmierināma.

Prasība pret AKB *Avia-banka* ir noraidāma, jo 1993. gada 9. augusta galvojums nesatur norādi, ka galvotājs galvo par SIA *ASSO* izsniegtā aizdevuma atmaksāšanu.

Civillikuma 1694.p. pieļauj galvojumu visdažādākā veida saistībām, bet šāds galvojuma raksts nevar tikt izsniegts kā uzrādītāja dokuments, nenorādot saistības izpildītāju (parādnieku), par kuru galvo, jo galvojumā ir nepieciešams spēkā esošs galvenais parāds. *Civillikums* traktē galvojumu kā saistību tiesību pastiprināšanas veidu, bet ne kā patstāvīgu saistību, kas var būt uzrādītāja dokumenta formā. Galvojums nevar tikt izsniegts, nenorādot konkrētu parādnieku

- 2.56. Saskaņā ar *Civillikuma* 1692.p., galvojums ir līgums, tāpēc tiek uzskatīts, ka tas ir jāparaksta abām pusēm - kā galviniekam, tā kreditoram.
- 2.57. Vienošanās par *līgumsodu* ir līguma punkts, ar kuru puses nosaka naudas summu vai kādu citu vērtību, ko katra no tām atlīdzinās, ja neizpildīs savu saistību.
- 2.58. Līgumsods aizstāj zaudējumu atlīdzību. Līgumsods ir jāmaksā tikai tad, ja varētu tikt piedzīti zaudējumi, citiem vārdiem sakot, ja tiktu konstatēts nokavējums vienas puses vainas dēļ. Toties otrai pusei nav vajadzības pierādīt, ka neizpilde ir nodarījusi tai zaudējumus, jo šie zaudējumi jau ir paredzēti un aprēķināti līgumā.
- Ja kādam ir jācieš līgumsods, tad kreditors var prasīt vai nu tā samaksu, vai līguma izpildīšanu (ja līgumā nav noteikts citādi). Izvēlēties samaksu, viņš vairs nevar pēc tam prasīt līguma izpildīšanu, un otrādi (*CL* 1718.p.). Līgumsoda cietējs, turpretī, nevar izvēlēties starp līguma izpildīšanu un līgumsodu.
- 2.59. *Rokasnaudas* došana ir papildlīgums, ko slēdz kāda cita līguma izpildes nodrošināšanai. Piedevām rokasnaudas līgums ir reāllīgums, kura noslēgšanai nepietiek ar vienošanos vai apsoliījumu, bet ir nepieciešama naudas vai kādas citas vērtības iedošana. Rokasnaudas došana kalpo par pierādījumu tā līguma noslēgšanai, kas ar rokasnaudu tiek nodrošināts. Kā rokasnaudu var dot ne vien naudu, bet arī citas vērtības. Tās apmēru puses nosaka vienošanās ceļā.
- 2.60. Ja līguma neizpildē vainīgs ir rokasnaudas saņēmējs, viņam tā ir jāatdod devējam divkārsā apmērā, bet, ja vainīgs ir rokasnaudas devējs, viņš ne tikai zaudē tiesības prasīt to atpakaļ, bet viņam vēl ir jāatlīdzina zaudējumi. Rokasnauda ir ieskaitāma līguma izpildījumā, ja vien nav norunāts citādi.

Līguma saistošais spēks

- 2.61. *Pacta sunt servanda!* (Līgumi ir jāpilda! - *lat.*). Ne līguma smagums, ne vēlāk radušās izpildījuma grūtības nedod vienai pusei tiesību atkāpties no līguma. Likumu var atcelt tikai ar citu likumu, un arī puses ir saistītas ar noslēgto līgumu tik ilgi, kamēr jauna vienošanās viņu starpā nav atcēlusi iepriekšējo. *Civillikums* (1589.p.) tomēr pieļauj trīs gadījumus, kad ir iespējama vienpusēja atkāpšanās no līguma:
- ja tā ir pamatota ar līguma raksturu (piemēram, uzņēmējs nevar izpildīt pasūtījumu, jo pasūtītājs nav sagādājis pasūtījuma izpildei nepieciešamos materiālus);
 - ja atkāpšanos pieļauj likums (piemēram, *CL* 2193.p. par darba līguma izbeigšanos ir teikts, ka puses var vienpusēji atkāpties no līguma pirms norunātā laika notecējuma, ja tām ir svarīgi iemesli);
 - ja tāda tiesība ir atrunāta līgumā.
-

Līgumsaistību izbeigšanās pamati

- 2.62. *Saistību izpilde.* Līgums pārstāj darboties, kad abas puses ir izpildījušas savus pienākumus. Ja saistības priekšmets ir naudas maksājums, tad saistību izpilda ar samaksu. Saistības izpildījums ir spēkā tikai tad, ja to ir izdarījusi un saņēmusi īstā persona īstā vietā, īstā laikā un pienācīgā kārtā (CL 1812. p.).
- 2.63. *Pušu vienošanās.* Civillikuma 1862.p. nosaka, ka vienpusējs personas paziņojums par atteikšanos no sava prasījuma nav saistošs. Ir vajadzīga šīs personas un parādnieka vienošanās. Šo vienošanos sauc par *atcēlāju līgumu*.
- 2.64. *Vienas puses gribas izpauzums.* Līgumos ar ilgstošu izpildi, kuros termiņš nav noteikts, katra no pusēm ir tiesīga pārtraukt līgumu pēc saviem ieskatiem (sk. CL 2192.p., kas attiecas uz darba līgumu, 2166.p., kas attiecas uz nomas un īres līgumu, 2263.p., kas attiecas uz sabiedrības līgumu).
- 2.65. *Pārjaunojums (novācija).* Katru saistību tiesību var atcelt, pārvēršot to jaunā saistību tiesībā, ja dalībnieki noslēdz atsevišķu līgumu, ko sauc par pārjaunojumu (CL 1867.p.).
- Iespējami trīs pārjaunojuma veidi:
- parādnieks uzņemas jaunas saistības pret kreditoru, kas aizstāj iepriekšējo saistību, kura izbeidzas. Šajā gadījumā runā par pārjaunojumu, izmainot parādu;
 - jauns parādnieks stājas iepriekšējā parādnieka vietā, kuru kreditors atbrīvo no viņa saistības; šajā gadījumā ir vajadzīga gan jaunā parādnieka, gan kreditora piekrišana. Piemēram, pārdodot nekustamu īpašumu, darījumā tiek iesaistīts viens no pārdevēja kreditoriem, noslēdzot vienošanos, ka daļu no pirkuma maksas pircējs samaksās pārdevēja kreditoram, lai dzēstu pārdevēja parādu.
- 2.66. *Sakritums.* Saistību tiesības izbeidzas ar sakritumu, kad kreditors un parādnieks līgumā apvienojas vienā personā, respektīvi, kreditors pats sev kļūst parādnieks, piemēram, mantošanas vai uzņēmējsabiedrību apvienošanās rezultātā.
- 2.67. *Noilgums.* Ar noilguma termiņa notecējumu izbeidzas gan prasības tiesība, gan saistības tiesība un pats līgums.
- 2.68. *Tiesas spriedums.* Līgums izbeidzas ar tiesas spriedumu par līguma laušanu vai atzīšanu par spēkā neesošu.
- 2.69. *Vienas puses nāve.* Viena līdzēja nāve izbeidz līgumu, piemēram, darba līgums izbeidzas ar darbinieka nāvi (CL 2184.p.);
- 2.70. *Ieskaits.* Līgumsabiedrība var izbeigties, ja ir noticis ieskaits - prasījuma dzēšana ar pretprasījumu. Ieskaits netiek pielauts, ja kreditors ir kļuvis maksātnespējīgs.

1996.gada 6. februāri Tukuma rajona tiesa izskatīja B.Rožina pieteikumu par sprieduma izpildes grozīšanu, ar kuru no B.Rožina par labu a/s *Latinrādes banka* tiek piedzīti 5739 latī. Pieteikums pamatots ar to, ka B.Rožins ir noslēdzis cesijas līgums ar A. Žukovu un S. Žukovu. A. Žukovai ir noguldījuma līgums ar a/s *Latinrādes banka* par 8700 ASV dolāru noguldījumu bankā uz vienu gadu ar 30 % gadā. S. Žukovam ir noguldījuma līgums ar banku par 1800 ASV dolāru noguldījumu uz gadu ar 30 % gadā. Cesijas līgumā B. Rožins ir pārņēmis A.Žukovas un S. Žukova prasījumu pret banku un šai sakarā lūdza bankas prasījumu dzēst ar viņa pretprasījumu.

Novērtējot pušu paskaidrojumus un lietas materiālus, tiesa nolēma B.Rožina lūgumu noraidīt.

CL 1851.p. piezīmē teikts, ka konkursā pieļaujamo ieskaitu norāda *Civilprocesa* likumi, tādēļ B.Rožina atsaukšanās uz CL 1846.p., 1847.p., 1853.p. nav pamatota.

Ar Latvijas Saimnieciskās tiesas 1995.gada 25.septembra lēmumu *a/s Latinrādes banka* tika atzīta par bankrotējošu. Konkursa masas realizāciju un sadalīšanu starp kreditoriem regulē CPK 285.35.p., 285.36.p., 285.37.p., kā arī *Kredītiestāžu likums*. No CPK 285.37.p. nepārprotami izriet, ka konkursa masas realizāciju un sadalīšanu starp kreditoriem veic likvidators vai konkursa valde. Kreditoru prasījumu apmierināšanas secīgumu nosaka *Kredītiestāžu likuma* 142.p., saskaņā ar kuru Žukovu prasījums, ja pretenzijas ir pieteiktas savlaicīgi, ir apmierināmas ceturtajā kārtā. No *Kredītiestāžu likuma* 134.p. izriet, ka kredītiestādes likvidatora pienākums ir vispirms piedzīt debitoru parādu un tikai tad apmierināt likumīgos kreditoru prasījumus. Ieskaista iespējamība nav paredzēta ne Latvijas CPK 33.F nodaļā, ne *Kredītiestāžu likumā*.

Saistību izpilde piespiedu kārtā un zaudējumu atliidzība

2.71. Ja parādnieks nepilda savas līgumsaistības labprātīgi, kreditors var prasīt izpildi, griežoties tiesā. Saistību tiesības vispār ir aizsargājamas *tikai tiesas ceļā*, jo, kā teikts *Civillikumā*, *neviens nedrīkst meklēt savas tiesības patvaļīgi un vardarbīgi* (CL 1732.p.). Tas būtu jāzina visiem tiem, kas cenšas piedzīt parādu ar *izsišanu*.

2.72. Banku prasījumi par parādu piedziņu pārsvarā ir bezstrīdus gadījumi. Tieši šādiem gadījumiem *Civilprocesa kodeksā* ir paredzēta jaunā, ceturajā sadaļā - A sadaļa - par *saistību bezstrīdus izpildīšanu*, nosakot, ka ir pieļaujama saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana pēc notariāli apliecinātiem un tiem juridiskā spēka ziņā pielīdzinātiem terminētiem līgumiem par naudas samaksu, kā arī pēc saistībām, kas nodrošinātas ar publisku hipotēku. Bezstrīdus piespiedu izpildīšana pieļaujama:

- a) pret personām, kuru vārdā akts izdots (līgumslēdzējs);
- b) pret galvnieku, ja viņš ir uzņēmis saistību kā pats parādnieks (CL 1702.p. otrā daļa).

2.73. Pieteikumu par saistību bezstrīdus izpildīšanu izlemj tiesnesis vienpersoniski uz iesniegtā pieteikuma un tam pievienoto dokumentu pamata 15 dienu laikā no pieteikuma iesniegšanas dienas, nepaziņojot par to piedzinējam un parādniekam. Tiesneša lēmums stājas spēkā nekavējoties, un tam ir izpildu dokumenta spēks.

Par pieteikuma izskatīšanu par piespiedu bezstrīdus izpildīšanu valsts nodeva ir jāmaksā 50 procentu apmērā no parastās valsts nodevas.

2.74. Pēc vispārējiem noteikumiem tiesas nolēmumu izpilde tiek nodrošināta:

- a) natūrā, vai
- b) samaksājot tās ekvivalentu.

Otrajā gadījumā parādniekam ir jāatlīdzina zaudējumi. Zaudējumi nav jāatlīdzina tikai tad, ja tie cēlušies *nejauši* (nejaušs zaudējums), t.i., kad to cēlonis ir *nejaušs notikums* vai *nepārvarama vara* (CL 1773.p.). Tikai izņēmuma gadījumos parādnieks atbild par *nejaušu zaudējumu* (CL 1774.p. piezīme). Tādēļ, ja izpildīt uzņemto saistību kādu ir kavējis *nejaušs šķērslis*, tiek atzīts, it kā viņš būtu to izpildījis, ja vien līgumā nav uzņemties *nejaušības risku* (CL 1774.p.).

3. BANKAS AIZDEVUMA LĪGUMS

Aizdevuma jēdziens

- 3.1. *Aizdevums* ir bankas operācija, ko pildot, banka (baņķieris) nodod vai apņemas nodot par maksu naudas līdzekļus klienta rīcībā saskaņā ar līgumu.
- 3.2. Izsniedzot aizdevumu, banka un klients slēdz līgumu, kurā norāda aizdevuma mērķi, izsniegšanas un atmaksāšanas kārtību, lielumu, procentu likmi un procentu aprēķināšanas kārtību, aizdevuma nodrošinājumu un citus nosacījumus.
- 3.3. Spriežot pēc līgumu paraugiem Latvijas bankās, aizdevuma līguma priekšmets pārsvarā tiek formulēts nevis kā naudas *nodošana*, bet gan kā *apņemšanās to nodot* klienta rīcībā par maksu. Tādējādi aizdevuma līgums kļūst par divpusēju līgumu ar pienākumiem abām pusēm, līdzīgi, kā tas ir, piemēram, pirkuma līgumā.
- 3.4. *Civillikumā* aizdevuma līgums ir domāts kā bezatlīdzības līgums gadījumiem, kad cilvēki izpalīdz viens otram, draudzīgu jūtu vadīti. Procenti par aizdoto tiek pieļauti tikai tad, ja tie bijuši tieši norunāti. Aizdevuma līgumam, turpretī, ir visnotaļ komerciāls raksturs. Aizdevumiem ir jānodrošina procentu samaksa par aizņemtajiem līdzekļiem, aizdevumu apkalpošanas izmaksas, iespējamo zaudējumu segšana un peļņa. CL 1764.p. atļauj banku aizdevumu procentu likmes noteikt brīvi, pusēm vienojoties. No pienākuma maksāt augstus procentus parādnieks var atbrīvoties tikai vienā veidā: pēc sešu mēnešu notecējuma atdot kapitālu pēc piederības, par to paziņojot trīs mēnešus iepriekš (CL 1767.p.).
- 3.5. Procentu pieaugums apstājas,
 - a) kad vēl nesamaksāto procentu daudzums sasniedzis aizdevuma pamatsummas lielumu;
 - b) kad tiesa ir atzinusi parādnieku par maksātnespējīgu.
- 3.6. Pienākums maksāt procentus izbeidzas:
 - a) ar samaksu;
 - b) ar atlaidumu;
 - c) ar noiļgumu.
- 3.7. Pēc vispārēja noteikuma, neatkarīgi no līgumā uzrādīto naudas zīmju vērtības palielināšanās vai samazināšanās līguma darbības laikā, parādniekam ir jāmaksā parāds pēc tā naudas kursa, kāds pastāv aizdevuma nomaksāšanas brīdī. Tādējādi naudas vērtības samazināšanās risks gulstas uz kreditoru.

Aizdevuma piešķiršanas pamatnoteikumi

- 3.8. Aizdevumu piešķiršana ir viena no svarīgākajām un atbildīgākajām banku operācijām, jo tiek lemts, kam uzticēt noguldītāju naudu. Ir ļoti maz citu uzņēmējdarbības nozaru, kurās tik viegli un ātri var nonākt smagā situācijā. Tāpēc baņķierim, pēc autoritatīvu ārņemju juristu uzskata, ir tiesības atteikt aizdevumu vai pārtraukt naudas izmaksāšanu, neminot motīvus (protams, ja vien baņķieris nav uzņēmies šādu saistību).
- 3.9. *Kredītiestāžu likuma* 34.pants nosaka, ka kredītēšanu banka veic saskaņā ar tās kredītpolitiku, kas nosaka aizdevumu piešķiršanas un atmaksāšanas kārtību un to kvalitātes novērtēšanas kritērijus.

3.10. Latvijas Banka ir ieteikusi katras komercbankas padomei apstiprināt kredītpolitikas dokumentu, kurā tiek noteikti:

- a) *aizdevumu veidi un to sadalījums pa nozarēm*, izvairoties no līdzekļu ieguldīšanas vienā nozarē, kā arī ierobežojot ieguldījumus nekustamos īpašumos;
- b) *aizdevuma drošuma rādītāji*, tādi, kā aizņēmēja reputācija, kapitāla pietiekamība (statūtu kapitāls vai manta, pret kuru var vērst piedziņu), darījumu ienesība, nodrošinājums (saskaņā ar *Kredītiestāžu likuma* 53.p. aizdevums var tikt nodrošināts ar kustamo mantu, hipotēku, apdrošināšanas polises cedēšanu uz bankas vārda, galvojumu, vērtspapīriem u.c.);
- c) *ieķīlātās mantas novērtēšanas kārtība un metodes*;
- d) *izsniedzamo aizdevumu maksimālie termiņi*;
- e) *dokumenti, kādi ir jāiesniedz aizņēmējam aizdevuma saņemšanas un izmantošanas periodā* (aizdevuma pieteikums, finanšu pārskats, ziņojums par naudas līdzekļu apgrozību, likviditātes aprēķins, darījumu plāns u.c.). Aizdodot citai kredītiestādei, ir jāpieprasa tāda pati informācija, kā no jebkura cita aizņēmēja. Tas pats attiecas arī uz trešo personu galvojumiem;
- f) *aizdevumu koncentrācija un kredītportfeļa maksimālais lielums*, ievērojot *Kredītiestāžu likumā* (IV 37., 39., 40., 41., 42., 43., 44., 48. panti) noteiktos ierobežojumus un Latvijas Bankas normatīvus;
- g) *atbildīgās personas par kredītpolitikas īstenošanu*, ierādot īpašu vietu kredītkomitejai, kas ir atbildīga par aizdevumu piešķiršanu, kredītportfeļa izvērtēšanu un administrēšanu;
Kā noteikts *Kredītiestāžu likuma* 51.p., ja vienai un tai pašai ar banku saistītai personai tiek izsniegti aizdevumi, kuri pārsniedz 1000 latu, ir vajadzīgs vienbalsīgs bankas valdes lēmums.
- h) *kontroles grupa*, kurai periodiski ir jāveic aizdevumu kvalitātes pārbaude, lai konstatētu sliktos parādus un ziņotu par tiem bankas vadībai;
- i) *aizdevumu klasifikācija* saskaņā ar *Latvijas Bankas Nolikumu par aizdevumu klasifikāciju*;
- g) *citi priekšraksti*, piemēram, kā noformējama un kārtojama kredītlieta.

Aizdevuma izsniegšana un administrēšana

3.11. Pieprasot aizdevumu, klientam ir pienākums pēc bankas pieprasījuma sniegt tai pilnu un patiesu informāciju par savu finanšu stāvokli un īpašumu, arī par tā apgrūtinājumiem, kā arī citu informāciju, kas ir nepieciešama, lai banka varētu pārliecināties, vai klients neveido ar kredītiestādi savstarpēji saistītu klientu grupu.

3.12. Pirms aizdevuma dokumentācijas parakstīšanas, tā ir rūpīgi jāpārbauda. Vēlams, lai to veiktu bankas specializēta juridiska struktūra, pievēršot īpašu uzmanību aizdevuma nodrošinājumam un tā novērtējumam. Neviens aizdevums nedrīkst tikt izsniegts līdz tam brīdim, kamēr nav saņemta visa nepieciešamā dokumentālā informācija.

3.13. Aizdevuma līgumā ir ieteicams paredzēt punktu, kas turpmāk bankai dod tiesības pēc vajadzības iepazīties ar klienta grāmatvedības uzskaiti, vai vismaz iepazīties ar tā finanšu pārskatiem. Vēlams panākt, lai visi aizņēmēja norēķini tiktu kārtoti caur tā kontu kreditora bankā. Ja aizņēmējs ir sabiedrība ar ierobežotu atbildību, jāprasa, lai tās dibinātāji un vadītāji uzņemtos personiskas saistības aizdevumu atdošanā (starp citu, šāda prakse ir attaisnojusi sevi ASV bankās).

3.14. Aizdevuma dokumentācijai ir jāglabājas vienuviet - vēlams, atsevišķā bankas struktūrvienībā. Pareizi kārtota aizdevuma dokumentācija pasargā banku no riska, ļauj veikt steidzamus juridiskus pasākumus, ja aizņēmējs nepilda līguma noteikumus vai pārkāpj maksājumu grafiku.

- 3.15. Laba aizdevuma administrēšana gan neizlabo *sliktus* parādus, toties daudzi labi aizdevumi var kļūt problemātiski tieši neefektīvas administrēšanas dēļ. Pārrunas ar aizņēmēju, bilances un citu dokumentu analīze ne vienmēr ļauj objektīvi spriest par situāciju. Lai iegūtu pilnīgāku priekšstatu, kredītdaļas darbiniekiem ir ieteicams regulāri apmeklēt aizņēmēju, pārliecināties uz vietas par iekārtu un citu lietu materiālo vērtību, kas kalpo par aizdevuma nodrošinājumu, esamību un tehnoloģisko stāvokli. Ja ir izsniegts mērķa aizdevums, pamatojoties uz konkrētu *biznesa plānu*, sistemātiski jāpārbauda, vai tam piešķirtie līdzekļi netiek novirzīti citiem mērķiem.
- 3.16. Svarīgi, lai aizņēmēja grūtības aizdevuma dzēšanā tiktu pamanītas pēc iespējas agrāk. Ja aizņēmējs kavējas iesniegt kārtējo finanšu pārskatu, it īpaši, ja to paredz kredītlīgums, vai arī - ja viņš izvairās no sarunām ar bankas darbiniekiem aizdevuma sakarā, vai arī - ja notiek radikālas pārmaiņas aizņēmēja uzņēmuma vadībā, šie signāli ir uzskatāmi par pietiekami svarīgiem, lai sāktu domāt par pasākumiem aizdevuma *glābšanai*.
- 3.17. Nekādi universāli problemātisko kredītu *glābšanas* paņēmieni neeksistē, bet visizplatītākā rīcība ir šāda:
- a) papildu informācijas un garantiju iegūšana;
 - b) papildu nodrošinājuma iegūšana;
 - c) nodrošinājuma realizēšana;
 - d) vēršanās pie galviniekiem;
 - e) kopējas sabiedrības izveidošana un kapitāla ieguldīšana;
 - f) sadarbība ar vadību, meklējot problēmu celoņus un to risinājumu;
 - g) programmas izstrādāšana izdevumu samazināšanai;
 - h) vadības nomaiņa;
 - i) uzņēmējsabiedrības ārpusstiesas reorganizācija;
 - j) lietas par maksātnespēju un bankrotu ierosināšana.
- 3.18. Jāievēro, ka problemātiskie kredīti ne vienmēr ir klienta finanšu krīzes izpausme. Vājas finanšu disciplīnas apstākļos un nepietiekamas tiesiskās kārtības apstākļos Latvijā ir izveidojusies ļaunprātīgu parādnieku *šķira*, kas var, bet nevēlas maksāt savus parādus.

Līzings

- 3.19. 'Līzings' ir anglosakšu izcelsmes finanšu instruments (no angļu val. - *lease* - iznomāt), kas Latvijā ir ienācis samērā nesens. Līzingam ir komplekss raksturs, tas faktiski ir vairāku līgumu simbioze (pirkums, noma, aizdevums, pilnvarojums).
- 3.20. Līzinga līguma mehānisms vienkāršoti ir šāds:
- a) banka atļauj līzingaņēmējam pašam izvēlēties sev vajadzīgo priekšmetu (iekārtu, mašīnas, inventāru u.tml.);
 - b) līzingaņēmējs pārbauda līzinga priekšmeta kvalitāti, stāvokli un atbilstību savām prasībām un apliecina, ka viņš piekrīt tā iegādei;
 - c) banka veic līzinga priekšmeta iegādi;
 - d) līzinga priekšmets tiek nodots līzingaņēmēja lietošanā, parakstot pieņemšanas - nodošanas aktu ar bankas, līzingaņēmēja un pārdevēja piedalīšanos;

- e) iestājas līzings ņēmēja pilna atbildība par līzings priekšmetu;
- f) banka norēķinās ar līzings priekšmeta pārdevēju, kļūstot par līzings priekšmeta īpašnieku;
- g) banka apdrošina uz sava vārda līzings priekšmetu tā pirkšanas vērtībā;
- h) līzings ņēmējs pēc tam, kad pienācīgā apmērā un kārtībā ir samaksājis pilnu līzings maksu (arī par apdrošināšanu), kļūst par līzings priekšmeta īpašnieku;
- i) īpašuma tiesību pāreja uz līzings ņēmēju tiek noformēta ar divpusēju aktu;
- j) ja līzings ņēmējs nepilda līguma nosacījumus, bankai ir tiesības vienpusēji pārtraukt līgumu, neatmaksājot līzings ņēmējam jau izdarītās naudas iemaksas.

Bezakcepta norēķini

3.21. Runa ir par aizdevuma līgumos un galvojumos bieži sastopamo nosacījumu par bankas - kreditora tiesībām norakstīt no jebkura aizņēmēja konta parāda summu, procentus un nokavējuma naudu, iestājoties maksājuma termiņam.

3.22. Šāda nosacījuma mērķis ir saprotams - nodrošināt pēc iespējas ātrāku parāda summas piedziņu, izvairoties no nepieciešamības saņemt tiesas izpildu rakstu, kas bieži vien ir saistīts ar ilgstošu procedūru un papildu izdevumiem. Realizējot minēto tiesību, bankai - kreditoram ir iespējams apmierināt savas pretenzijas uz aizņēmēja rēķina bez viņa rīkojuma un pat pret viņa gribu.

3.23. Neraugoties uz šī veida it kā plašo pielietojumu, tā efektivitāte un tiesiskums nav pietiekami skaidri (nemaz jau nerunājot par to, ka parādniekam uz maksāšanas brīdi kontā naudas parasti nav).

3.24. Lai līguma nosacījums par bezakcepta norakstīšanu no konta varētu tikt izpildīts, ir nepieciešams, lai:

- a) klients informētu savu banku par šo nosacījumu līgumā ar trešo personu, norādot kredīta līguma summu;
- b) nosacījums par naudas līdzekļu bezakcepta norakstīšanu būtu iekļauts aizņēmēja norēķinu konta līgumā;
- c) kreditoram ir jāpaziņo aizņēmēja bankai par savu nodomu izmantot šādu norēķina veidu, liedzot parādniekam iespēju vienpusēji atteikties no minētā nosacījuma;

(CL 1866.p. nosaka, ka, ja uz atceļamā līguma pamata trešās personas ir ieguvušas kādas tiesības, tad, atceļot minēto līgumu, tādas tiesības bez šo personu piekrišanas nevar aizskart).

Vienkāršākais šās problēmas atrisinājums, protams, būtu bezakcepta norakstīšanas procedūras noregulējums likumā, ieviešot arī šim nolūkam paredzētus formalizētus dokumentus.

4. NAUDAS NOGULDĪJUMA (DEPOZĪTA) LĪGUMS

Noguldījuma līguma jēdziens un veidi

4.1. Bankas gūst ienākumus, galvenokārt aizdodot naudu, ko klienti tajās ir noguldījuši.

4.2. *Noguldījuma (depozīta) /no latīņu val. "depositum"* - nolikts *glabāšanā*/līgums ir vienošanās, saskaņā ar kuru noguldītājs iemaksā bankā noteiktu naudas summu, ko banka apņemas glabāt noguldītāja kontā un izsniegt pēc pirmā pieprasījuma, maksājot līgumā noteiktos procentus.

- 4.3. Noguldījuma līgums, no juridiskā viedokļa raugoties, ir nestandarta līgums, ko var uzskatīt par aizdevuma, glabājuma, patapinājuma un pilnvarojuma līgumu elementu savienojumu.
- 4.4. Bankas noguldījuma būtiska pazīme ir bankas tiesības rīkoties ar klientu uzticēto naudu, kas ir tās aktivitātes galvenais nosacījums. Tas ir iespējams tādēļ, ka naudas zīmes ir savstarpēji atvietošanas un nav individualizējamas, ja vien tās nav noglabātas aizzīmogatā maisā.
- 4.5. Pasaulē ir pazīstami vairāk nekā 30 noguldījuma veidi. Latvijā noguldījumu piesaistīšana ir atļauta tikai bankām, kuras par drošām ir atzinusi Latvijas Banka. *Kredītiestāžu likumā* (67.p.) ir noteikti šādi noguldījumi:
- a) *pieprasījuma* - uz nenoteiktu laiku ar pienākumu izmaksāt pēc pieprasījuma (šā noguldījuma paveids, dažādu darījumu kārtošanai, ir *norēķinu konta* noguldījums);
 - b) *termiņnoguldījuma*, kas tiek noslēgts uz:
 - i) noteiktu laiku;
 - ii) nenoteiktu laiku ar klienta iepriekšēju pieteikumu par izņemšanu;
 (šī noguldījuma paveids ir *nosacījuma* noguldījums, t.i., noguldījums tiek iemaksāts uz citas personas vārda, kas kļūst par depozitoru; depozitors var rīkoties ar noguldījumu, kad ir iestājies noguldījuma līgumā noteiktais notikums).
- 4.5. Noguldījumi var būt *vārda*, t.i., pieņemti uz kādas noteiktas personas vārda, un *uz uzrādītāju*; ar pēdējiem var rīkoties jebkura persona, kas uzrāda noguldījuma dokumentu.
- 4.6. Ja līgumā nav noteikts citādi, par procentu aprēķināšanas laikposmu tiek pieņemts noguldījuma kalendāro dienu skaits. Šo aprēķinu pamatā ir gads, kurā nosacīti ir 360 dienas. Procenti ir maksājami katru gadu 31. decembrī, vai tad, kad tiek izņemts viss noguldījums.
- 4.7. Bankas pienākums ir saglabāt noguldījuma noslēpumu. Naudas bezakcepta izņemšana no noguldījuma var notikt tikai likumā noteiktajā kārtībā.

5. NORĒĶINU KONTA LĪGUMS

Norēķinu konta līguma jēdziens un saturs

- 5.1. Saskaņā ar *Kredītiestāžu likumu* un Latvijas Bankas 1995. gada 4. oktobra vēstuli Nr.08-006.5/2446, komercbanku un klientu attiecības, atverot, apkalpojot un slēdzot norēķinu kontu, ir jānoformē ar līgumu.
- 5.2. Lai atvērtu norēķinu kontu, potenciālajam klientam ir jāiesniedz dokumenti, kas apliecina viņa identitāti, kā arī tās personas paraksta paraugi, kam ir uzticēts rīkoties ar kontu. Kad ir pārbaudīta visu iesniegto dokumentu pareizība un parakstīts līgums, bankas pārvaldnieks dod rīkojumu atvērt kontu, tam piešķirot attiecīgu numuru.
- 5.3. Saskaņā ar norēķinu konta līgumu bankas *pienākums* ir:
- a) glabāt naudas līdzekļus klienta kontā;
 - b) līgumā noteiktos termiņos ieskaitīt kontā ienākošās naudas summas;

- c) maksāt procentus par klienta naudas glabāšanu bankā;
 - d) izpildīt klienta rīkojumus par naudas pārskaitīšanu un izmaksāšanu no konta, citu bankas operāciju veikšanu;
 - e) neizpaust konta noslēpumu, izņemot *Kredītiestāžu likuma* 61., 62., 63.p. noteiktajos gadījumos; (Likuma 64.p. paredz, ka katrs, kas ir tīši izpaudis šo noslēpumu bez tiesībām to darīt, ir saucams pie kriminālatbildības likumā noteiktā kārtībā).
- 5.4. Juridisko personu naudas līdzekļiem, kas atrodas bankā, var uzlikt arestu tikai ar tiesas nolēmumu vai prokurora sankciju, bet šo personu operāciju daļēja vai pilnīga apturēšana ir veicama pēc Valsts ieņēmumu dienesta vai Valsts sociālās apdrošināšanas fonda pieprasījuma. Piedziņu uz juridisko personu naudas līdzekļiem var vērst tikai pēc tiesas izpildu raksta vai pēc Valsts ieņēmumu dienesta vai Valsts sociālās apdrošināšanas fonda pieprasījuma citos likumos paredzētos gadījumos.
- 5.5. Fizisko personu noguldījumiem bankā var uzlikt arestu tikai ar tiesas nolēmumu vai prokurora sankciju. Piedziņu uz fizisko personu noguldījumiem var vērst pēc tiesas izpildu raksta.
- 5.6. Bankai ir tiesības:
- a) izmantot klienta kontā esošos līdzekļus, garantējot to pieejamību, tiklīdz klientam radīsies pēc tiem vajadzība;
 - b) norakstīt bezakcepta kārtībā no klienta konta maksu par katru veikto operāciju;
 - c) slēgt kontu, ja attiecīgā laika periodā netiek veikta neviena norēķinu operācija un kontā nav atlikuma.
- 5.7. Ar šiem bankas pienākumiem un tiesībām korespondē *klienta tiesības un pienākumi*, tajā skaitā, - klients apņemas uzturēt kontā atlikumu, kas nav mazāks par līgumā noteikto minimālo atlikuma summu. Līgumā ir noteikts, ka puses ir atbildīgas par zaudējumiem, kas radušies līguma neievērošanas rezultātā.
- 5.8. *Korespondentu līgums* ir bankas norēķinu konta līguma paveids. Šā līguma specifika ir tā, ka līguma puses jeb subjekti var būt vienīgi kredītiestādes, parasti bankas.
- 5.9. Saskaņā ar līgumu korespondentu kontā tiek kārtoti vienas bankas norēķini otras bankas uzdevumā un uz tās rēķina. Kontam, ko banka ir atvērusi pie sava ārzemju korespondenta, ir dots nosaukums *nostro*, bet kontam, kuru iekšzemes banka ir atvērusi savam ārzemju korespondentam - *loro*. *Nostro* konts vienā bankā vienlaikus ir *loro* konts pie šīs bankas korespondenta.
- 5.10. Korespondentu konta līgumā parasti ir noteikts:
- a) dokumentu saraksts, kurus ir nepieciešams iesniegt konta atvēršanai;
 - b) līguma priekšmets un pamats - finanšu operāciju veikšana nolūkā paātrināt starpbanku norēķinus;
 - c) konta vešanas kārtība;
 - d) konta kontrole;
- Piemēram, banka, kas tur korespondentu kontu, apņemas izsūtīt konta īpašniekam korespondentu konta SWIFT izdruku par naudas līdzekļu norakstīšanu vai ieskaitīšanu, kā arī konta atlikumu nākamajā dienā pēc operācijas veikšanas.
- e) pušu atbildība, līguma pārkāpuma gadījumā maksājot līgumsodu un atlīdzinot zaudējumus;
 - f) norēķini par izdevumiem;

- g) strīdu izšķiršanas kārtība;
- h) līguma termiņš un izbeigšana.

Bankas civiltiesiskā atbildība par norēķinu konta līguma noteikumu pārkāpšanu

- 5.11. Norēķinu konta līgumā noteikto pienākumu pret klientu neizpildīšanas vai nepienācīgas izpildīšanas gadījumā banka var tikt saukta pie civiltiesiskās atbildības. Ar to jāsaprot bankas pienākums maksāt līgumsodu vai segt zaudējumus.
- 5.12. Norēķinu konta līgumā puses (banka un klients) ir tiesīgas patstāvīgi paredzēt sankcijas par jebkuru bankas pārkāpumu, kas izriet no līguma. Taču praksē, izņemot korespondentu kontu līgumus, tāda atbildība līgumos netiek paredzēta. Tas, acīmredzot, ir saistīts ar komercbankas īpašo ekonomisko stāvokli. Pastāvot formālai juridiskai vienlīdzībai, banka faktiski ir stiprākā puse tiesiskā darījumā un tāpēc var neievērot partnera likumiskās intereses. Situāciju negatīvi ietekmē arī tas, ka Latvijā starp bankām nav pietiekamas konkurences klientu piesaistīšanā.
- 5.13. Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1992. gada 5. maija lēmumā *Par neatliekamiem pasākumiem finansiālā stāvokļa stabilizācijai tautas saimniecībā un par norēķinu sistēmas reorganizāciju Latvijas bankās* ir teikts, ka bankās norēķini ir veicami: 3 darba dienu laikā - Rīgā, republikas rajonos un pilsētās; 5 darba dienu laikā - starp republikas rajoniem. Minētajā termiņā naudai ir jābūt ieskaitītai klienta norādītajā saņēmēja kontā. Ja klienta maksājuma uzdevums netiek izpildīts līgumā vai AP lēmumā noteiktajā termiņā, bankai - maksātājai par to ir obligāti rakstiski jāinformē klients - maksātājs. Lēmumā ir teikts, ka bankas klientiem maksā soda naudu par katru nokavēto norēķinu dienu 0.5 % apmērā no pārskaitījuma summas.
- 5.14. Saskaņā ar *Civillikumu* (1772.p.), līgumsods ir ieskaite līgumsods: to ieskaite zaudējumu atlīdzībā, un zaudējumus pēc tam var piedzīt tikai par to daļu, ko nesedz līgumsods. Ja vien norēķinu konta līgumā nav noteikts, ka soda nauda ir izņēmuma vai alternatīvs līgumsods, tas ir uzskatāms par ieskaite līgumsodu, un klientam ir tiesības prasīt no bankas pilnu zaudējuma atlīdzību, ieskaitot zaudēto peļņu (CL 19662.p.).
- 5.15. Arī citos norēķinu konta līguma pārkāpuma gadījumos klientam ir tiesības, saskaņā ar CL 1779.p., prasīt, lai banka atlīdzina visus tam radušos zaudējumus.
- 5.16. Tiesiska pārkāpuma gadījumā banka atbild tikai par savām darbībām (savu nokavējumu). Ja nokavējums ir noticis citu norēķinu operācijas dalībnieku vainas dēļ, nav pamata lietot sankcijas pret apkalpojošo banku. Klients savukārt nesastāv tiešās līguma attiecībās ar citām bankām. Kāda tādā gadījumā ir šo banku atbildība par pieļautajiem pārkāpumiem?
- 5.17. Naudas līdzekļu saņēmējs ir tiesīgs prasīt saistības izpildījumu un zaudējumu atlīdzību tikai no paša *maksātāja* - sava partnera - līgumā, no kura radusies naudas saistība; trešajām personām (šajā gadījumā - bankām) no līguma neizriet ne tiesības, ne saistības (CL 1519.p.). Tiesības celt prasību par soda naudas un zaudējumu piedziņu no bankas, kas ir pieļāvusi nokavējumu, ir tikai maksātājam, kam ar banku ir norēķinu konta līgums. Ar brīdi, kad nauda tiek ieskaitīta saņēmēja bankas korespondējošajā kontā, atbildību par nokavējumu uzņemas saņēmēja banka.
- 5.18. Bankas darbiniekiem nav jāveic izmeklēšana, lai pārliecinātos, ka klienta operācijas ir likumīgas, drošas un nekaitē trešajām personām. Taču bankas darbiniekam ir jābūt modram un uzmanīgam savas kompetences robežās, un jārikojas atbilstoši profesionāli pareizi organizētas kredītiestādes iespējām. Piemēram, pirms maksājuma uzdevuma izpildes bankas darbiniekam ir jāsalīdzina paraksts uz tā ar

klienta iesniegtiem parakstu paraugiem. Visos šajos gadījumos bankas pienākums aprobežojas ar acīmredzamu anomāliju konstatēšanu.

Augstākās tiesas Civillietu palāta 1996. gada 22. augustā izskatīja civillietu sakarā ar SIA *Masts* apelācijas sūdzību par Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 1996. gada 12. jūnija spriedumu SIA *Masts* prasībā pret a/s *Latvijas Zemes banka* par zaudējumu piedziņu 38 000 latu apmērā.

Civillietu tiesu palāta konstatēja:

1994. gada 25. jūlijā starp SIA *Masts* un a/s *Latvijas Zemes banka* tika noslēgts līgums par latu konta apkalpošanu. Līguma termiņš tika noteikts līdz 1994. gada 31. decembrim. Bankai ir iesniegts SIA *Masts* direktora Dz. Gredzena paraksta paraugs un zīmoga nospiedums.

Pēc minētā termiņa notecēšanas 1996. gada 15. februārī a/s *Latvijas Zemes banka* tika iesniegti divi maksājuma uzdevumi Nr. 150 un 157 - 18 170 latu un 19 830 latu apmērā - pārskaitīšanai uz SIA *Best* un SIA *Unicom*.

No Galvenās kriminālās policijas pārvaldes 1996. gada 18. aprīļa izziņas Nr. 1834 redzams, ka nav bijis iespējams secināt, vai parakstu Dz. Gredzena vārdā minētajos maksājuma uzdevumos ir devis pats Dz. Gredzens, taču zīmoga nospiedumi nav bijuši SIA *Masts* zīmogu nospiedumi.

Veicot atkārtotu ekspertīzi, secināts, ka parakstus Dz. Gredzena vārdā uz minētajiem maksājuma uzdevumiem ir izdarījusi cita persona.

Minētie fakti liecina, ka atbildētājs vizuāli nav varējis konstatēt paraksta un zīmoga viltojumus. Tas ir konstatējams tikai ekspertīzes ceļā.

Šādos apstākļos tiesa nav ieguvusi pierādījumus, ka zaudējums ir radies atbildētāja vainas dēļ - tā bezdarbības vai darbības rezultātā.

Sūdzībā norādītais motīvs, ka naudas glabājums bankā ir pārvērties par aizdevuma saistību, neatbilst faktiskajiem lietas apstākļiem, ja ar aizdevuma jēdzienu saskaņā ar *Civillikuma* 1934.p. noteikumiem ir jāsaprot zināma daudzuma atvietojamu lietu nodošana īpašumā. Naudas konta īpašnieks bankā ir tikai SIA *Masts*, kas ar to rīkojas.

Lietas faktiskajiem apstākļiem neatbilst sūdzībā teiktais, ka atbildētājam ir jāatlīdzina zaudējumi, pamatojoties uz *Civillikuma* 1648.p. - ja eksistē līguma attiecības, vienalga, vai pēc paša līguma, vai pēc likuma, un vienai pusei ir jāšargā kāda lieta, tad tas, kam šis pienākums ir uzlikts, atbild gan par šīs lietas nozagšanu, gan arī par tās iegūšanu trešās personas īpašumā ar ieilgumu. Par šādu noteikumu pildīšanu puses nebija vienojušās līgumā, bet LR *Kredītiestāžu likums* tādus pienākumus atbildētājam neuzliek. Atbildētājs naudas pārskaitījumus veica uz pilnvarojuma pamata pēc SIA *Masts* norādījuma.

Saskaņā ar *Civillikuma* 1776.p. noteikumiem cietušais nevar prasīt atlīdzību, ja viņš pats varējis novērst zaudējumus, ievērojot pienācīgu rūpību.

Prasītājs 1994.gada 25.jūlijā noslēgtajā līgumā nebija noteicis personu loku, no kuriem ir pieņemami maksājuma uzdevumi, ne arī centies šī līguma ietvaros noteikumus grozīt, kas liecina, ka viņš nav pienācīgi darījis visu nepieciešamo, lai nodrošinātu savu naudas līdzekļu saglabāšanu.

Civillietu tiesu palāta nosprieda SIA *Masts* prasību pret *a/s Latvijas Zemes banka* par 38 000 latu zaudējumu piedziņu noraidīt.

Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments Civillietu tiesu palātas spriedumu atstāja negrozītu un kasācijas sūdzību noraidīja.

6. DOKUMENTĀRAIS AKREDITĪVS

- 6.1. Veicot starptautiskus eksporta - importa darījumus, ir nepieciešama procedūra, kas aizsargā pušu intereses, kad to starpā tieši sakari nav iespējams. Pircējam ir jāzina, ka viņš samaksā un saņem tieši tās preces, kuras viņš ir pasūtījis. Savukārt pārdevēja interesēs ir pēc iespējas ātrāk saņemt samaksu par precēm. Šādiem nolūkiem starptautiskajā tirdzniecības un banku praksē plaši tiek pielietots *dokumentārais akreditīvs*.
- 6.2. Ar *dokumentāro akreditīvu /documentary credit, DC/* saprot bankas saistību klienta uzdevumā samaksāt pārdevējam par piegādātajām precēm noteiktā termiņā uz akreditīvā minētajiem noteikumiem.
- 6.3. Lai nodrošinātu vienveidīgus akreditīva izmantošanas noteikumus, praktiski visas bankas piemēro *Kredīta vēstuļu vienoto paražu un prakses nolikumu /Uniform Customs and Practice for Documentary Credit - UCPDCI*, ko ir pieņēmusi Starptautiskā tirdzniecības palāta Parīzē.
- 6.4. Norēķini dokumentārā akreditīva formā notiek šādi:
 - a) puses (eksportētājs un importētājs) noslēdz līgumu par preču piegādi, kurā ir teikts, ka maksājumi par precēm tiks veikti, izmantojot akreditīvu;
 - b) eksportētājs sagatavo preces nosūtīšanai, un paziņo par to importētājam;
 - c) saņēmēmis paziņojumu, importētājs savai bankai nosūta iesniegumu par akreditīva atvēršanu, kurā norāda maksājuma nosacījumus saskaņā ar līguma nosacījumiem par maksāšanas kārtību;
 - d) banka - emitente nosūta t.s. kredīta vēstuli (bankas galvojumu samaksāt trešajai personai noteiktu naudas summu pret kredīta vēstulē minētiem dokumentiem) eksportētāja (beneficiāra) bankai;
 - e) banka pēc ārējām pazīmēm pārbauda akreditīva īstumu un nodod to beneficiāram, vienu kredīta vēstules vai teleksa eksemplāru paturot sev;
 - f) beneficiārs pārbauda akreditīva atbilstību līguma nosacījumiem; neatbilstības gadījumā beneficiārs paziņo par to savai bankai un pieprasa veikt nepieciešamos labojumus; ja beneficiārs piekrīt akreditīva nosacījumiem, līgumā noteiktajā termiņā viņš nosūta preces importētājam;
 - g) eksportētājs saņem transportēšanas dokumentus no pārvadātāja;
 - h) saņemtos dokumentus eksportētājs 21 dienas laikā iesniedz savā bankā kopā ar citiem akreditīvā pieprasītajiem dokumentiem (rēķins, specifikācijas, sertifikāti u.c.);
 - i) pēc pārbaudes eksportētāja banka bankai - emitentei nosūta dokumentus samaksai, norādot, kādā veidā ir jāieskaita nauda;
 - j) saņēmusi dokumentus, banka - emitente tos pārbauda un pārskaita naudu eksportētāja bankai;

- k) vienlaicīgi banka - emitente ietur naudu no importētāja, debetējot viņa kontu;
- l) eksportētāja banka ieskaita naudu beneficiāra kontā;
- m) importētājs, saņēmis no bankas - emitentes preču piederību apliecinājošus dokumentus, kļūst par preču īpašnieku.

6.5. Kārtojot norēķinus ar akreditīva palīdzību, ir jāpatur prātā, ka akreditīvs ir tikai naudas norēķinu forma un ka bankas rīkojas nevis ar precēm, bet ar dokumentiem. Kas attiecas uz iekšzemes maksājumiem par precēm, to vispārējā kārtība ir noteikta Latvijas Bankas 1992. gada 25. jūnija vēstulē Nr. 04-500.4 *Par kartotēku un bezstrīdus norēķiniem*, proti, piegādātājs nosūta precī un, saskaņā ar preču transporta pavadzīmi, izraksta maksājuma pieprasījumu, ko nosūta tieši maksātājam. Tas, savukārt, akceptē maksājuma summu ar savas organizācijas zīmogu un atbilstoši parakstiem pēc iesniegtajiem parakstu paraugiem bankā. Maksātājam ir atļauts iesniegt naudas norēķinu dokumentus apmaksai bankā tikai tad, ja kontā ir pietiekami daudz naudas līdzekļu.

4. nodaļa

VEKSEĻI, ČEKI, MAKSĀJUMU KARTES

Šajā nodaļā ir aplūkotas šādas tēmas:

1. Vekseļi
2. Čeki
3. Maksājumu kartes

1. VEKSEĻI

Vekseļu jēdziens

- 1.1. Vekselis ir īpašs vērtspapīrs, kura izmantošana Eiropā un Latvijā bija sevišķi aktuāla laika posmā pirms II pasaules kara. Tā pirmsākums ir veidojies viduslaikos, lai atvieglotu savstarpējos norēķinus starp tirgotājiem.
- 1.2. Līdz ar Latvijas valsts iekļaušanu PSRS, arī Latvijas ekonomika tika pakļauta valsts plānam, un vekseļsaistībām tur nebija vietas. Tagad, kad elektroniskā norēķinu sistēma tiek ieviesta visā pasaulē, arī Latvijā vekselis vairs nav tik aktuāls, kā pirms kara, tomēr ir sfēras, kur tas ir izmantojams un nepieciešams (akreditīva norēķini u.c.). Tādēļ ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1992.gada 26.augusta lēmumu *Par 1938.gada 27.septembra Vekseļu likuma un Čeku likuma spēka atjaunošanu* noteikts, ka, sākot ar 1992.gada 1.oktobri, Latvijas Republikā stājas spēkā atjaunotais *Vekseļu likums* (turpmāk tekstā VL).
- 1.3. Vekselis ir vienpusēja saistība un vērtspapīrs, ar kuru tā devējs rakstiski apliecina, ka noteiktā laikā viņš pats vai cita persona vekseļa ieguvējam samaksās noteiktu summu.
- 1.4. Vekseli var izrakstīt katra rīcībspējīga fiziska vai juridiska persona, ja tā ir maksātspējīga. Ja vekseli izrakstījusi persona kļūst maksātnespējīga vekseļa darbības laikā, tad vekseļa saņēmējam ir tiesības nekavējoties piedzīt norādīto summu no vekseļa devēja, negaidot maksāšanas termiņa iestāšanos (VL 43.pants).
- 1.5. Vekselis tomēr ir vērtspapīrs, bet īpaša veida vērtspapīrs. Lai gan 1995.gada 23.augustā pieņemtajā likumā *Par vērtspapīriem* ir vērtspapīra definīcija, kas tā jēdzienu sašaurina līdz dažu veidu akcijām un valsts, pašvaldību vai Latvijas Bankas izlaistām (emitētām) parādzīmēm. Saskaņā ar likumu *Par vērtspapīriem* vērtspapīrs ir tikai tāds dokuments, kas var būt par publiskās apgrozības objektu, nemainoties tajā nostiprināto tiesību apjomam. No šādas vērtspapīra definīcijas izriet, ka ne čeks, ne vekselis nav vērtspapīri. Atliek vienīgi uzskatīt, ka katrs jēdziens darbojas vienīgi noteiktā likuma ietvaros un vekselis nav tas vērtspapīrs, ar kuru drīkst rīkoties fondu biržās Latvijas Republikā.

- 1.6. Vekseļa noteicošā funkcija ir kreditēšana, bet kreditēšanas svarīga sastāvdaļa ir vekseļa pieņemšana. Piemēram, vekseļaņēmējs (pārdevējs) vekseļa devējam (pircējam) nosūta savas preces, bet pirms preču nodošanas pircējam no maksātāja (trešās personas, parasti bankas) saņem apliecinājumu par samaksas saņemšanu (akreditīva noformēšanā).
- 1.7. **Vekselis ir lietojams:**
- aizvietojojot lielu naudas summu, maksājot par noteiktu darījumu (tagad šī vekseļa nozīme ir mazinājusies banku norēķinu tehniskās attīstības rezultātā);
 - lai uzdotu savu maksājumu nokārtot citam - savam parādniekam.
- 1.8. Parādniekam, pirms vekselis ir apmaksāts, tas *jāakceptē (jāpieņem)* - ar to viņš apsola maksāt norādīto summu. Akcepts tiek izdarīts rakstiski. Saņemot akceptu, vekseļa turētājam rodas tiesības iekasēt summu no parādnieka (maksātāja). Tomēr šobrīd Latvijas apstākļos problēma ir personas maksātspēja, jo vekseļa akcepts neprasa maksātspējas pierādījumu. Protams, vekseļa turētājam ir tiesības pieprasīt summas atdošanu no vekseļa pirmā izrakstītāja, bet arī tas līdz samaksas termiņa laikam, iespējams, ir kļuvis maksātnespējīgs. Vekseļaņēmējs ir pakļauts riskam, ja viņš personiski nepazīst visas tās personas, kas ir apņēmušās maksāt uz attiecīgā vekseļa pamata, un nezina, vai tās ir veiksmīgi uzņēmēji. Lai izvairītos no šādas situācijas, likumā ir paredzēts arī vekseļa galvojums, ko dod trešā persona.
- Tomēr uzticība vekselim šobrīd Latvijā nav pārāk liela.
- 1.9. Vekselis neatvieto pašu darījumu, kura dēļ tas izdots. Atkarībā no partneru lēmuma, ir divas iespējas:
- darījuma attiecības pilnīgi tiek nokārtotas ar vekseļa izdošanu, - tad darījuma vietā rodas vekseļa attiecības;
 - ja vekselis ir izdots kā parāda nodrošinājums vai ar mērķi atvietot samaksu, papildus vekseļa saistībām ir spēkā arī noslēgtā darījuma rezultātā radušās saistības. Tad vekseļa nesamaksāšanas gadījumā ir iespējamās 2 prasības - gan uz vekseļa pamata, gan saskaņā ar neizpildīto darījumu.
- 1.10. Pirmajā gadījumā notiek preču nodošana vai pakalpojumu sniegšana, saņemot vekseli samaksas vietā un neparedzot citu atmaksas veidu. Otrajā gadījumā tiek noslēgts līgums, kurā ir paredzēta samaksa, bet tās vietā pārdevējs ir pieņēmis vekseli vai arī vekselis tiek pieņemts samaksas nodrošinājumam.

Vekseļu veidi, forma, saturs, nodrošinājuma veidi

Veidi, forma, saturs

1.11. Ir divu veidu vekseli :

- vienkāršais vekselis* un
- pārvedu vekselis (trata)*.

Pārvedu vekselis no vienkāršā atšķiras ar to, ka solījuma maksāt noteiktā laikā noteiktu summu vietā pārvedu vekselī ir uzdevums maksāt, kā maksātāju norādot trešo personu. Maksātājs šajā gadījumā pārvedu vekseļa devējam ir parādā noteiktu summu, un tas ir pamats vekseļa izrakstīšanai. Pārvedu vekseli, tāpat kā vienkāršo vekseli, tā turētājs var nodot ar uzrakstu citai personai, un tā, savukārt,

tālāk, ja vēlas. Ja vienkāršā vekseļa turētājs to nodod citai personai, tad vienkāršais vekselis pārvēršas tratā.

1.12. **Vienkāršajam vekselim**, saskaņā ar *Vekseļu likuma* 75.pantu ir šādas obligātas sastāvdaļas:

- a) apzīmējums, kas izteic, ka akts ir vekselis. Tam ir jābūt tajā pašā valodā, kādā izrakstīts vekselis;
- b) beznosacījuma solījums maksāt noteiktu naudas summu;
- c) maksāšanas termiņš;
- d) maksāšanas vieta;
- e) personas vārds, kurai vai kuras orderam* izdarāma samaksa;
- g) izrakstīšanas laiks un vieta;
- h) vekseļdevēja paraksts.

1.13. **Tratai** (pārvedu vekselim) sastāvdaļas ir noteiktas *VL* 1.pantā:

- a) apzīmējums, kas izteic, ka akts ir vekselis;
- b) beznosacījuma uzdevums maksāt noteiktu naudas summu;
- c) maksātāja (trasāta) vārds;
- d) maksāšanas termiņš;
- e) maksāšanas vieta;
- f) personas vārds, kurai vai kuras orderam ir izdarāma samaksa;
- g) izrakstīšanas laiks un vieta;
- h) tratas devēja (trasanta) paraksts.

1.14. Šāda ir likumā noteiktā vekseļu izrakstīšanas forma, kas dokumentam piešķir vekseļa statusu. Tomēr likumdevējs šos noteikumus mīkstina - *VL* 2. un 76.pantā paredzēti gadījumi, kad akts, kurā trūkst kāda no vekseļu sastāvdaļām, tomēr ir spēkā kā vekselis. Šādi gadījumi ir:

- a) ja nav norādīts maksāšanas termiņš, tad vekselis jāuzskata par maksājamu pie uzrādīšanas;
- b) ja tratā nav norādīta maksāšanas vieta, tad par tādu jāuzskata vieta, kas apzīmēta blakus maksātāja vārdam;
- c) ja nav norādīta izrakstīšanas vieta, tad par tādu jāuzskata vietā, kas apzīmēta blakus vekseļa devēja vārdam.

1.15. Kā redzams, pārvedu vekseļa sastāvdaļas no vienkāršā vekseļa sastāvdaļām atšķiras ar uzdevumu, nevis solījumu maksāt, kā arī ar to, ka tajā norādīts ne tikai vekseļa izrakstītāja, bet arī maksātāja vārds. Likumdevējs gan ir paredzējis, ka vekseļa devējs var noteikt sevi pašu par pirmo pārvedu vekseļaņēmēju (trata paša orderam) vai arī par maksātāju (trata uz sevi) - *VL* 3.pants. Tad pārvedu vekseļa izdevējs būs arī tā turētājs.

1.16. 1995.gada 21.februārī Ministru kabinets, pamatojoties uz *VL*, ir pieņēmis *Vekseļu izrakstīšanas un apgrozības noteikumus* (turpmāk tekstā *Noteikumi*), kuros ir noteikts, kas ir tiesīgs izrakstīt vekseli un kādā veidā vekselis ir izrakstāms, un ir sīki reglamentēta vekseļu un tajos izdarāmo ierakstu forma,

* uzdevumā

kā arī minētas sekas, kas rodas vekseļa attiecību dalībniekiem, izdarot attiecīgu uzrakstu vai atzīmi. *Noteikumu* 7.3.pantā ir noteikts aizliegums vekseli izrakstīt uzrādītājam. *Noteikumos* ir arī norādījumi par maksājumu termiņu ierakstīšanu un aprēķināšanu.

Taču, tā kā VL neparedz noteiktu vekseļu formu, bet gan atļauj brīvi izvēlēties vekseļa izrakstīšanas formātu un papīru, tad arī šajos *Noteikumos* nav vekseļa parauga. *Noteikumos* valdība ir noteikusi tikai vekseļu protesta aktu paraugus.

1.17. Bankas darbiniekiem ir jāpievērš vislielākā uzmanība tam, kā aizpildīts vekselis, jo, iztrūkstot kaut vienam no likumā noteiktajiem rekvizītiem, vekselis ir nederīgs un nevar tikt uzskatīts par maksāšanas līdzekli - tad tas ir vienkāršs papīrs. Ja bankas darbinieks šādu dokumentu pieņem akceptam, tad bankas vadībai ir pamats no šā darbinieka pieprasīt atbildību par pieļauto nevīžību.

1.18. Galvenie vekseļa satura nosacījumi, ko pieprasa VL:

- a) *Vekseļa nosaukumam* obligāti ir jābūt uzrakstītam, turklāt tajā pašā valodā, kā pats vekselis.
- b) *Solījumam vai uzdevumam* maksāt ir jābūt bez nosacījuma. Tas nozīmē, ka aizliegts lietot jebkādas nosacījumus. Ar to vekseļa saistība atšķiras no citām saistībām, kā arī rodas lielāka vekseļa stingrība. Jābūt noteiktai naudas summai, tā var būt uzrakstīta arī vairākas reizes, bet summai ir jābūt tajā pašā teikumā, kurā ir solījums vai uzdevums maksāt. Vekseli var izrakstīt tikai par naudu. Nav noteikta valūta, par kādu izraksta vekseli. Summa var būt rakstīta gan vārdiem, gan cipariem (VL 6.pants). Trātā var būt arī noteikums, ka par tratas summu ir maksājami procenti (VL 5.pants).
- c) *Maksātāja (trasāta) vārds* - pārvedu vekselim. Taču arī vienkāršais vekselis bez tā nevar iztikt. VL 75.pantā noteikts obligātais rekvizīts - vekseļa devēja paraksts. Tātad šī prasība, dažādi izteikta, attiecas gan uz pārvedu vekseli, gan uz vienkāršo vekseli. Maksātājs var būt gan fiziska, gan juridiska persona. Maksātājs nevar būt, piemēram, līgumsabiedrība, jo tā nav juridiska persona. Parasti maksātājs ir banka.

VL 7.pants nosaka, ka, ja uz pārvedu vekseļa atrodas viltoti paraksti, izdomātu personu paraksti vai paraksti, kas kādu citu iemeslu dēļ nav saistoši pašiem parakstītājiem vai juridiskām personām, kuru vārdā tas parakstīts (nepilngadīgo vai tādu, kuri attiecīgo uzņēmumu nevar pārstāvēt), tad pārējo parakstītāju saistības (atbildība par attiecīgās summas samaksu) tomēr paliek spēkā.

- d) *Maksāšanas termiņš*. Šim apzīmējumam jābūt gan pārvedu, gan vienkāršajā vekselī. Gan vienkāršais vekselis, gan trata, kurā nav norādīts maksāšanas termiņš, ir maksājami pie uzrādīšanas.
- e) *Maksāšanas vieta* - tās apzīmējums var atrasties dažādās vekseļa vietās un tam nav striktas normas, bet bez šā rekvizīta vekselis ir nederīgs. VL 2.pants paredz, ka, ja trātā nav cita norādījuma, tad vieta, kas apzīmēta blakus maksātāja vārdam, jāuzskata par maksāšanas vietu un arī par maksātāja dzīves vietu.

Vekseli var samaksāt ne tikai apzīmētajā vietā, bet arī citur. Likumā minēts Norēķināšanās birojs, kas gan nav vēl mūsu valstī izveidots. *Noteikumu* 7.6.punktā ir teikts, ka vekseli uzrāda maksāšanas vietas pilnu adresi un arī kredītiestādes nosaukumu un konta numuru, ja maksāšana notiek kredītiestādē. Tomēr jāsaprot, ka bez kredītiestādes nosaukuma vekselis nezaudē savu spēku.

Vienkāršajā vekselī, ja nav cita norādījuma, par maksāšanas vietu jāuzskata tā izrakstīšanas vieta (VL 76.pants), kura, savukārt, ir noteikta kā rekvizīts.

- f) *Personas vārds*, kurai vai kuras orderam izdarāma samaksa. Ja nav šā apzīmējuma, tad ne vekselis, ne trata nav spēkā. Drošības dēļ vēlams uzrādīt personas kodu vai reģistrācijas numuru.
- g) *Izrakstīšanas laika un vietas apzīmējums* - arī bez šā rekvizīta vekseli ir nederīgi. Vietai nav obligāti jābūt izrakstītāja mājas adresei vai arī uzņēmuma juridiskai adresei.

- h) *Vekseļa devēja* jeb trasanta paraksts arī jāpieprasa obligāti. Ja vekseļa vai tratas devējs pats nevar parakstīt vekseli, tad viņš var lūgt citu personu to izdarīt, bet tādā gadījumā uz vekseļa ir jābūt notāra apliecinājumam par to, ka vekselis parakstīts ir pēc vekseļa devēja lūguma. Juridiskās personas paraksts uz vekseļa ir derīgs tikai tādā gadījumā, ja parakstījušajai personai, saskaņā ar statūtiem vai nolikumu, ir paraksta tiesības. Viens paraksts nebūs derīgs arī tad, ja juridiskās personas statūti paredz divu amatpersonu parakstus.

Šeit f), g) un h) punktos minētie rekvizīti nav *aizvietojami ne ar ko citu*.

- i) *Valsts nodeva*. LR likuma *Par nodokļiem un nodevām* 10.panta 2.daļas - *Valsts nodevas par juridiskiem un citiem pakalpojumiem* - 10.punkts paredz nodevu par operācijām ar vekseliem. VL 93.panta 3.daļa nosaka, ka trata, kas, to izrakstot, nav bijusi attiecīgi apmaksāta ar valsts nodevu, nav pakļauta piespiedu izpildīšanai pēc aktiem. 94.pants brīdina, ka nav vekseļa spēka vienkāršam vekselim, kuru izrakstot, nav attiecīgi nomaksāta valsts nodeva. Toties protestētu vekseli, par kuru ir samaksāta valsts nodeva, var piedzīt bezstrīdus kārtībā (*Latvijas Civilprocesa kodeksa* 344.1.panta 1.daļas 4.punkts).

Valsts nodeva par vekseliem ir noteikta 1994.gada 22.marta Ministru kabineta noteikumos Nr.66 *Par valsts nodevas noteikšanu operācijām ar vekseliem*. Valsts nodevas samaksu apliecina ar attiecīgu zīmogmarku. Līdz zīmogmarkas izlaišanai valsts nodevu par vekseli var samaksāt kredītiestādē, kas uz vekseļa izdara attiecīgu kases aparāta atzīmi vai uzrakstu, ko apliecina ar kredītiestādes zīmoga nospiedumu. Valsts nodeva ir 2 santīmi par katriem pilniem vai nepilniem 10 latiem no summas, par kuru izraksta vekseli.

Vekseļu speciālie noteikumi

- 1.19. VL paredz uz vekseļa izdarīto atzīmju spēju radīt tiesiskas sekas citu vekseļa normu iedarbībai.

Piemēram, VL 5.pants paredz, ka pārvedu vekseli (trātā), vekseļa devējs var noteikt, ka par vekseļa summu ir maksājami procenti. Toties, ja šos noteikumus ieraksta jebkurā citā pārvedu vekselī, tad tiem nav nekādu tiesisku seku - šie noteikumi ir jāuzskata par neierakstītiem. Taču vekseļa spēks no tāda ieraksta nezūd.

- 1.20. Tāpat jāuzskata par neierakstītu vekseļa devēja atzīme, kurā ir teikts, ka viņš sevi atbrīvo no atbildības par samaksu (VL 9.p.).

- 1.21. Arī VL 11.pantā ir speciāls noteikums - ja trasants ir iespraudis pārvedu vekseli vārdus *ne orderam* vai kādu citu, līdzīgu atzīmi, vekseli var dot tālāk tikai parastās cesijas ceļā un ar tās sekām. Tas nozīmē, ka kreditors zaudē iespēju prasīt vekseļa parāda samaksu bezstrīdus kārtībā (pēc VL noteikumiem). Kreditors var iesniegt prasību tiesā vispārējā kārtībā. Līdzīgs uzraksts var būt arī vekseļa otrā pusē, ja aizliegumu *tālāk indosēt* dod kāds no indosantiem (persona, kas nodod vekseli tālāk). Indosants var aizliegt taisīt jaunu indosamentu, un tādā gadījumā viņš nav atbildīgs pret tām personām, kurām trata pēc tam ir indosēta (VL 15.p.).

- 1.22. Vekseļa ieķīlājumu izsaka ar norādi: *vērtība nodrošināšanai* vai *vērtība ķīlā* (VL 19.p.), vai kāda cita atzīme, kas izteic ieķīlājumu.

- 1.23. VL 22.pantā teikts, ka vekseļa devējs var paredzēt, ka pārvedu vekseli nevar uzrādīt pieņemšanai pirms noteikta termiņa un var aizliegt uzrādīt to pieņemšanai.

Vekseļi, čeki, maksājumu kartes

- 1.24. Vekseļa pieņemšanas laiku vekseļa devējs var saīsināt un pagarināt. Indosanti šo laiku var tikai saīsināt (VL:3.p.). VL 26.pants paredz, ka pieņemšanai ir jābūt bez nosacījumiem, bet maksātājs pieņemšanu var ierobežot ar vekseļa summas daļu. Līdzīgi noteikumi ir izteikti VL 34.pantā.
- 1.25. Vēl vienu noteikumu paredz 26.pants: jebkura cita novirze pieņemšanas uzrakstā no tratas noteikumiem ir jāuzskata par atteikšanos pieņemt tratu. Tas jāievēro darbiniekam, kas bankā pieņem vekseli.
- 1.26. Vekseļa devējs var noteikt valūtas kursu vekseļa summas pārrēķināšanai, kā arī to, ka samaksa ir izdarāma noteiktā valūtā - VL 41.pants.

Vekseļu veidlapas

- 1.27. Ministru padomes 27.05.93. lēmuma Nr.266 *Par kārtību, kādā izsniedzamas speciālas atļaujas (licences) atsevišķu uzņēmējdarbības veidu veikšanai* (zaudēja spēku no 11.11.1995.) 2.pantā bija noteikts, ka vērtspapīru oriģinālu izgatavošana, noformēšana un sagatavošana iespiešanai atļauta tikai valsts uzņēmumam *LITTA*, bet to iespiešana - tikai valsts uzņēmumam *Rīgas paraugtīpogrāfija*. Finanšu ministrija bija izstrādājusi paraugus, un minētie uzņēmumi bija izlaiduši numurētas vekseļu veidlapas par dažādām summām, kuras varēja iegādāties, nomaksājot valsts nodevu. Uz šīm veidlapām ir norādīta to cena, kas mainās atkarībā no vekseļa summas. Jāpiemin, ka izlaistās vekseļu veidlapas nav obligātas lietošanā un vekseli var izrakstīt brīvā formā, ievērojot VL noteikumus.
- 1.28. Vekseļu veidlapām ir rekomendējošs - parauga uzdevums. Uz veidlapām ir noteikta summa, līdz kurai var izrakstīt vekseli. Ja šī summa tiek pārsniegta, veidlapā norādītais neietekmē vekseļa spēku, tomēr, ja summa tiek pārsniegta, ir maksājama papildu valsts nodeva. Veidlapās ir iespiesti daži vekseļu rekvizīti un norādes par neiespiesto rekvizītu ierakstīšanu.
- 1.29. Tomēr vekseļa bezstrīdus piedziņa ir iespējama, nomaksājot attiecīgo valsts nodevu, bet ne visai precīzi ir noteikts, ka maksu par vekseļu veidlapu var uzskatīt par valsts nodevu. Nav arī pierādāms, ka veidlapa ir nopirkta. Tātad, nopērkot vekseļu veidlapu, lai nodrošinātu vekseļa bezstrīdus piedziņas iespēju, vajadzētu maksāt arī valsts nodevu, kas, protams, nav izdevīgi.
- 1.30. Finanšu ministrija ir apstiprinājusi nolikumu *Par vērtspapīru apgrozību Latvijas Republikas teritorijā*, kura 6.punkts paredz visu vērtspapīru reģistrāciju. Te atkal ir pretruna ar VL, kas neparedz vekseļu reģistrāciju vispār. Kā jau minēts 4.1.1. punktā, pamatpretruna ir starp VL un likuma *Par vērtspapīriem* normām, saskaņā ar kurām vekselis nav vērtspapīrs. Tāpat arī Finanšu ministrijas nolikums, acīmredzot, attiecas tikai uz valstī publiskajā apgrozībā esošiem vērtspapīriem.

Tālāk nodošanas noteikumi

- 1.31. Katru pārvedu vekseli (tratu) var dot tālāk ar *indosamentu* *. Indosaments ir uzraksts pārvedu vekseļa otrā pusē, kas norāda adresātu, kam ir nodots vekselis. Indosamentu daudzums nav ierobežots - tas, kam ir nodots vekselis, to bez ierobežojumiem var dot tālāk citam ar nākamo indosamentu. Vekseļa turētājs to var nodot tālāk pēc savas izvēles.
- 1.32. Indosaments rada iespēju vekseli izmantot kā kredīta līdzekli pirms tā maksāšanas termiņa. Jo vairāk indosamentu ir uz pārvedu vekseļa, jo tā drošība ir lielāka.

* indosaments (latīniski: *in* - uz + *dorsum* - mugura) uzraksts dokumenta otrā pusē, kas apliecina tā pāriešanu citas personas rokās.

Indosamentu raksta vekseļa otrā pusē, bet, ja vietas nepietiek, tad uz pievienotas lapas. Tādā gadījumā uzrakstam ir jāsākas uz iepriekšējās lapas, bet jāturpinās uz nākamās lapas (VL 13.pants, *Noteikumu* 13.2.punkts).

Indosamentam ir jābūt bez nosacījumiem. Katrs indosamentam pievienotais nosacījums ir uzskatāms par neierakstītu. Daļu no vekseļa indosēt nevar, tāds indosaments nav spēkā.

1.33. Vekseli var indosēt arī uz uzrādītāju. Tad gatavo blanko indosamentu *(VL). Lai tāds indosaments būtu spēkā, tas ir jāraksta vekseļa otrā pusē vai uz tam pievienotas lapas (VL 13.p.).

1.34. Indosamentu veidi:

a) *Pilnais indosaments* - indosatārs iegūst patstāvīgu kreditora statusu un īpašuma tiesības uz vekseli (tratu).

b) *Nepilnais indosaments*:

i) Ja indosamentā ir atzīme *vērtība iekasēšanai, iekasēšanai, uz prokuras* (pilnvara, uzdevums) pamata vai cita atzīme, kas izteic pilnvarojumu, indosamenta tālāk nodošana ir ierobežota ar šāda paša rakstura atzīmi. Tas nozīmē, ka vekseļa turētājs, neskatoties uz šo piezīmi, var izlietot visas no vekseļa izrietošās tiesības, bet, nododot to tālāk, viņam indosamentā ir jāieraksta tāda pati atzīme.

Indosamentā izteiktais pilnvarojums neizbeidzas līdz ar pilnvarotā nāvi vai rīcības spējas zaudēšanu (VL 18.p.) - atšķirībā no vispārējiem *Civillikuma* principiem pilnvarojumā.

ii) *Ķīlas indosaments*. Ķīlas indosamentu lieto, lai nodrošinātu kādu citu saistību. Indosamentā ieraksta *vērtība nodrošināšanai, vērtība ķīlā* vai citu atzīmi, kas izteic iekļājumu. Pārvedu vekseļa turētājs var izlietot visas no tratas izrietošās tiesības, bet viņa taisītais indosaments ir spēkā tikai kā uzdevuma indosaments.

iii) *Blanko indosaments*. Tas ir indosaments uz uzrādītāju, neierakstot tratas saņēmēja (indosatāra) vārdu, un tas izpaužas tikai indosanta parakstā tratas otrā pusē.

iv) Indosaments ar uzrakstu *ne orderam* (ne uzdevumā). Tas nozīmē, ka, ja vekseļa devējs ir iespraudis pārvedu vekselī vārdus *ne orderam*, vai arī kādu līdzīgu atzīmi, tad vekseli nedrīkst dot tālāk. Šis indosaments tā taisītāju atbrīvo no atbildības apmaksāt vekseli personām, kam tas tālāk ir indosēts.

Tātad, ja, neņemot vērā aizliegumu, vekselis tomēr tiek nodots tālāk, tad tas jāuzskata par parastu parāda cesiju, saskaņā ar *Civillikumu*, nevis pēc VL normām.

v) *Pēcindosaments*. Indosaments, kas ir taisīts pēc maksāšanas termiņa iestāšanās. Iespējami divi atšķirīgi varianti:

- izrakstīts pēc maksāšanas termiņa iestāšanās;
- izrakstīts pēc protesta akta taisīšanas vai pēc protestam paredzētā laika iestāšanās termiņa. Ja indosaments ir taisīts pirms protesta akta taisīšanas, tam ir tādas pašas sekas, kā tam, kas ir taisīts pirms maksāšanas termiņa iestāšanās.

*blanko indosaments (itāļiski: *blanko* - balts) - uzraksts, kurā nav uzrādīts vekseļa saņēmējs, bet tikai ir vekseļa devēja paraksts.

Ja indosaments ir taisīts pēc protesta, rezultāts ir prasības tiesība par izrakstītās summas iegūšanu parastās cesijas ceļā.

- 1.35. Visām kredītiestādēm ir atļauta arī **vekseļu diskontēšana**. Diskontēšana ir vekseļa pirkšana vai pārdošana pirms tā samaksas termiņa notecēšanas, atskaitot no vekseļa nominālās summas zināmu procentu par laiku, kas atlicis līdz vekseļa samaksas termiņam.
- 1.36. Latvijas Bankas padome 1993.gada 27.janvāra lēmumā Nr.3/4 noteica vekseļu diskontēšanas vispārējo kārtību. Tajā noteikts, ka visām kredītiestādēm ir tiesības pieņemt vekseļus diskontam un inkasācijai no jebkuras fiziskas vai juridiskas personas. Tas darāms klienta kredīta limita ietvaros. Savukārt šo kredīta limitu nosaka kredītiestādes kredītkomiteja. Ja diskontētājam vai klientam bankā nav apstiprināta kredīta limita, tad vekseli var diskontēt ar rakstisku kredītkomitejas apstiprinājumu. Kārtība paredz, ka vekseli var diskontēt, ja tā samaksas termiņš nav garāks par 180 dienām no diskontēšanas dienas. Par operācijām ar vekseļiem banka var ņemt komisijas maksu. Diskontēto vekseli banka var pārdot naudas tirgū vai izlietot kā nodrošinājumu darījumiem.

Tomēr, nopērkot vekseli, banka zaudē prasības tiesības pret tā pārdevēju, ja indosamentā bankai ir ierakstīts *bez regresa pret mani* (VL 15.panta 1.daļa, *Noteikumu* 13.9.punkts).

Samaksa, rīcība nesamaksāšanas gadījumā, protests

- 1.37. Samaksas termiņu veidi:
- pie uzrādīšanas;
 - noteiktā laikā pēc uzrādīšanas;
 - noteiktā laikā pēc izrakstīšanas;
 - noteiktā dienā.
- 1.38. *Maksāšanas termiņš pie uzrādīšanas*. Pārvedu vekselis ir jāmaksā, to uzrādot. Tas jāuzrāda samaksai viena gada laikā pēc tā izrakstīšanas. Vekseļa izdevējs var šo laiku saīsināt vai pagarināt, toties indosants - tikai saīsināt (VL 34.pants).
- Vekseļa izdevējs var arī noteikt, ka vekselis nav uzrādāms samaksai pirms noteiktā termiņa iestāšanās. Tādā gadījumā uzrādīšanas laiku skaita no pieminētā termiņa.
- 1.39. Ja pārvedu vekselim nosaka maksāšanas termiņu *noteiktā laikā pēc uzrādīšanas*, datums, no kura sāk skaitīt maksāšanas termiņu, ir vekseļa pieņemšanas vai protesta datums.
- 1.40. *Maksāšanas termiņš, kas noteikts uz vienu vai vairākiem mēnešiem pēc vekseļa izrakstīšanas vai uzrādīšanas*, iestājas tā mēneša attiecīgajā dienā, kurā ir izdarāma samaksa. Ja attiecīgā mēnesī tādas dienas nav, termiņš iestājas mēneša pēdējā dienā. Ja termiņš ir noteikts mēneša sākumā, vidū vai beigās, ar šiem termiņiem ir jāsaprot mēneša pirmā, piecpadsmitā vai pēdējā diena. Izteiciens "pusmēnesis" nozīmē piecpadsmit dienas.
- 1.41. *Noteiktā dienā maksājams pārvedu vekselis*. Neskaidrības varētu rasties tikai gadījumā, ja izrakstīšanas un maksāšanas vietās ir dažādi kalendāri. Ja kalendārie termiņi nesakrīt, maksāšanu veic, pamatojoties uz maksāšanas vietā lietojamo kalendāru.

1.42. *Samaksas kārtība:*

- a) pārvedu vekseļa pieņemšana;
- b) vekseļa uzrādīšana samaksai.

Tā kā vekseļa kustīgās dabas dēļ parādnieks nevar zināt, pie kā atrodas vekselis, lai saņemtu samaksu, tā vispirms ir jāpieprasa no parādnieka.

Lai varētu pieprasīt vekseļa parādu, vekselis ir jāuzrāda. Ir divi vekseļu uzrādīšanas veidi:

- i) uzrādīšana pieņemšanai (akceptam);
- ii) uzrādīšana samaksai - šāds uzrādīšanas veids ir iespējams tikai vienkāršajam vekselim.

Pārvedu vekseļa pieņemšana

1.43. Pārvedu vekseļa (tratas) pieņemšana nozīmē, ka maksātājs (trasāts) kļūst par vekseļa tiešo parādnieku brīdī, kad viņš apņemas samaksāt vekseli, t.i., pieņem to.

Pārvedu vekseļa devējs (trasants) kļūst atbildīgs par parāda nomaksāšanu gadījumā, ja maksātājs atsakās vekseli pieņemt.

Nevar pieņemt pārvedu vekseli, kuru tā devējs ir aizliedzis uzrādīt pieņemšanai pirms noteikta termiņa.

1.44. Toties ir gadījumi, kad, savukārt, nevar aizliegt uzrādīt pārvedu vekseli pieņemšanai. Tie ir gadījumi, kad pārvedu vekselis ir maksājams:

- a) trešās personas dzīves vietā;
- b) vietā, kas nav maksātāja dzīves vieta;
- c) noteiktā laikā pēc uzrādīšanas (VL 22.pants).

1.45. Vekseļa devējs var arī vekseli speciāli paredzēt, ka tas ir uzrādāms pieņemšanai, nosakot vai nenosakot laiku.

1.46. Pieņemot vekseli, maksātājs nedrīkst paredzēt nekādus nosacījumus. Pieņemšanu raksta uz vekseļa un izteic ar vārdu *pieņemts* vai līdzīgu vārdu, un maksātāja parakstu. Arī vienkārši maksātājam parakstoties pārvedu vekseļa priekšpusē, vekselis tiek uzskatīts par pieņemtu. Pārvedu vekseļa pieņemšanas kārtību paredz VL 25.pants.

1.47. Taisot pieņemšanas uzrakstu, vēlams atzīmēt datumu, pretējā gadījumā tratas turētājam tas jākonstatē ar protestu (protestu var noformēt pie notāra, skat. nodaļu *Protests*). Ja savlaicīgi (divu darba dienu laikā) minētais datums netiek noprotēts, tad iespējams pazaudēt prasības tiesības uz vekseļa summas samaksu pret indosantiem un vekseļa devēju.

1.48. Maksātājs var ierobežot vekseļa pieņemšanu vienīgi ar tā summas daļu (VL 26.pants). Tādā gadījumā par šās summas tiešo parādnieku kļūst trasāts. Nepieņemtā summa ir protestējama.

1.49. Pieņemot tratu, maksātājs apņemas pats bez ierunām samaksāt vekseli.

Ja maksātājs savu pieņemšanas uzrakstu izsvītro, pieņemšana jāuzskata par noraidītu un tā jāprotestē.

Ja pārvedu vekselis jāmaksā vietā, kas nav maksātāja dzīves vieta, parasti to uzdod samaksāt trešajai personai - bankai.

1.50. Diemžēl, iespējama ir arī vekseļa nepieņemšana. Tā var izpausties noraidījumā, izsvītrojot savu pieņemšanas uzrakstu, klusēšanā, vekseļa nosūtīšanā atpakaļ tās turētājam vai tieši nepieņemot. Likumā ir noteikts, ka vekseļa turētājam nav jāatstāj pie maksātāja pieņemšanai uzrādītais vekselis. Vekselis ir uzrādāms arī tad, ja maksātājs to pieprasa izdarīt vēlreiz nākamajā dienā pēc pirmās uzrādīšanas.

Tratas nepieņemšanas gadījumā ir izdarāms protests.

Vekseļa uzrādīšana samaksai

1.51. Vienkāršā vekseļa uzrādīšanas jēga ir tā, ka pie tās, taisot atzīmi par uzrādīšanu, sāk tecēt vekseļa maksāšanas termiņš (VL 78.pants). Vienkāršo vekseli uzrāda VL 25.pantā paredzētā kārtībā. Ja vekseļa devējs atsakās taisīt atzīmi par vekseļa uzrādīšanas dienu, tas jākonstatē ar protestu. Tādā gadījumā noteiktais laiks sāk tecēt pēc protesta dienas.

Samaksa

1.52. Samaksai vekselis ir jāuzrāda vai nu maksāšanas termiņa iestāšanās dienā, vai vienā no divām pēc tam sekojošajām darba dienām.

Samaksājot vekseli, maksātājs var prasīt, lai viņam to atdod ar turētāja apliecinājumu par samaksu.

1.53. Samaksa ir pierādāma tikai dokumentāli. Ja šādas atzīmes par samaksu uz vekseļa nav, turētājs, iegūstot vekseli ļaunprātīgi, varēs piedzīt summu vēlreiz.

1.54. Izdarot samaksu, vekseļa devējam ir jāpārbauda visu indosantu nepārtrauktība, lai netiktu samaksāts vekseļa valdītājam, kam nav tiesības prasīt samaksu. Tā persona, kurai ir tiesības prasīt, ir norādīta uz vekseļa, izņemot blanko indosamenta gadījumus.

Vekseļa saistība izbeidzas tikai pēc samaksas termiņa iestāšanās un, protams, pēc samaksas.

1.55. Samaksāt var arī daļu no pieprasītās summas. Vekseļa turētājs nevar atteikties saņemt daļu samaksas, ja iestājies maksāšanas termiņš. Arī daļas samaksas gadījumā maksātājam jāprasa, lai to atzīmē uz vekseļa un izdod kvīti par naudas saņemšanu. (VL 39.pants).

1.56. Ja pārvedu vekseli, kas maksājams noteiktā dienā vai noteiktā laikā pēc izrakstīšanas vai uzrādīšanas, tā turētājs neuzrāda samaksai, tad katram parādniekam ir tiesība iemaksāt samaksas summu bankā, kurā ir vekseļa turētāja konts, kā depozītu uz vekseļa turētāja risku par summas saglabāšanu. Ar šādu iemaksu atbildīgā persona atbrīvo sevi no atbildības par zaudējumu atlīdzību vekseļa turētājam par laikā nesamaksāto vekseli, kas pats nav savlaicīgi pieprasījis samaksu. VL 85.pants paredz, ka vekseli var samaksāt arī notāram.

*Vekseļa turētāja tiesības un rīcība vekseļa nesamaksas gadījumā. Regress**

1.57. Pārvedu vekseļa nepieņemšanas un nesamaksāšanas dēļ vekseļa turētājam - kredītoram rodas regresa tiesības pret parādniekiem divos gadījumos:

- a) ja maksāšanas termiņam iestājoties, vekselis netiek samaksāts;
- b) ja pirms maksāšanas termiņa iestāšanās:
 - i) maksātājs pilnīgi vai daļēji noraida vekseļa pieņemšanu;
 - ii) maksātājs ir kļuvis maksātnespējīgs, neatkarīgi no tā, vai viņš ir pieņēmis vai nav pieņēmis vekseli;
 - iii) maksātājs ir pārtraucis maksājumus;
 - iv) nav gūti panākumi, vērsot piedziņu uz maksātāja mantu.

1.58. No teiktā redzams, ka likumā ir paredzēts viss, lai pēc iespējas ātrāk un efektīvāk tiktu aizsargātas vekseļa turētāja intereses vekseļa devēja maksātnespējas tuvošanās gadījumā. Savas regresa tiesības vekseļa turētājs var izmantot pret visām uz vekseļa atbildīgām personām - indosantiem, pārvedu vekseļa devēju, galvotājiem, ja tādi ir, un citām personām. Šeit redzams, ka, jo vairāk ir uz vekseļa pamata atbildīgās personas, jo lielāka ir vekseļa turētāja drošība attiecībā uz savas naudas atgūšanu.

Vekselis rada situāciju, kurā kredītoram bez tiešā parādnieka ir vairāki netiešie parādnieki, kuru skaits līdz ar vekseļa kustību palielinās.

1.59. Galvenais priekšnoteikums regresa tiesību realizēšanai ir vekseļa protests. Ja tiešais parādnieks vekseli laikā samaksā, atkrīt arī indosantu atbildība.

Regresa prasības vajadzība rodas tikai tajā gadījumā, ja tiešais parādnieks nav samaksājis.

1.60. Visi, kas tratu ir izrakstījuši, pieņēmuši, indosējuši vai uzņēmušies galvojumu, atbild solidāri** un neatkarīgi no kārtības, kādā šīs personas ir uzņēmušās saistību uz tratas pamata.

1.61. *Regresāts* (persona, kas ir atbildīga regresa prasības gadījumā), maksājot regresa summu, var prasīt atdot viņam vekseli ar protesta aktu un kvīti par summas samaksu. Tāpat arī katrs indosants, kas izpircis tratu, var izvītrot savu paša un sekojošos indosamentus.

1.62. Tam, kas ir samaksājis vekseli (bieži tā ir banka), arī ir tiesības prasīt no atbildību nesošajām personām:

- a) pilnu summu, ko tas ir samaksājis;
- b) 6% gadā no šīs summas, skaitot no tratas izpirkšanas dienas;

* regress - prasība, ko persona, kas izdarījusi maksājumu otrai personai, iesniedz tai (trešajai) personai, kuras vainas dēļ maksājums ir izdarīts.

** solidāri - (*Civillikuma* 1682.pants) jebkuru kopparādnieku jeb solidāri saistīto var piespiest izpildīt visu saistību.

- c) savus izdevumus, saistītus ar tratas samaksu;
 - d) atlīdzību 1/3% apmērā no tratas summas (VL 49.pants).
- 1.63. Tas, kam ir regresa tiesības, savu prasījumu var apmierināt ar jauna pārvedu vekseļa (regresa tratas) palīdzību, izrakstot to uz vienu no sev atbildīgajām personām. VL 50.pants paredz, ka regresa trata bez parāda, procentiem un citiem izdevumiem ietver arī īpašu starpnieka atlīdzību un valsts nodevu par regresa tratu.
- 1.64. Vekseļa turētāja regresa tiesības pret indosantiem, maksātāju un pārējām vekseļa saistībā atbildīgām personām zūd pēc tā laika posma notecēšanas, kas noteikts:
- a) vekseļa uzrādīšanai, kas maksājams pie uzrādīšanas vai noteiktā laikā pēc uzrādīšanas;
 - b) protesta izdarīšanai pārvedu vekseļa nepieņemšanas vai nesamaksas dēļ;
 - d) vekseļa uzrādīšanai samaksai - ja vekseli ir atzīme *bez izdevumiem*, vekseļa turētājs zaudē savas tiesības pret indosantiem, vekseļa devēju un pārējām vekseļa saistībā atbildīgām personām, izņemot vekseļa pieņēmēju (VL 53.pants).
- 1.65. Vekseļa turētājs, kas tratu neuzrāda pieņemšanai vekseļa devēja noteiktā laikā, zaudē regresa tiesību vekseļa nepieņemšanas un tāpat arī nesamaksas gadījumā.

Tāpat regresa tiesības zūd līdz ar vekseļa savlaicīgu nenoprotestēšanu. Tomēr vekseļa spēks nezūd, zūd tikai regresa tiesība. Nepārvaramu šķēršļu laiks, kuru dēļ vekseli nevar uzrādīt, pagarina tā uzrādīšanas termiņu. Par šādiem gadījumiem nekavējoties ir jāpaziņo savam tiešajam indosantam.

Protests

- 1.66. Protests ir likumā noteikts publisks akts, ar kuru vekseļa turētājs realizē regresa tiesību pret saviem parādniekiem. Tāpat, ja vekseļa turētājam rodas sarežģījumi samaksas saņemšanā pret savlaicīgi uzrādītu vekseli, tam, lai realizētu savas regresa tiesības, tas ir jākonstatē ar protestu. Protestu izdara tratas nepieņemšanas vai nesamaksas gadījumā.
- 1.67. **Protesta mērķis ir:**
- a) konstatēt vekseļa vai tā dublikāta vai noraksta neakceptēšanu (nepieņemšanu);
 - b) konstatēt uzrādīšanas nepieņemšanu (atzīmes neizdarīšanu) vienkāršā vekseli ar maksāšanas termiņu pēc uzrādīšanas;
 - c) konstatēt vekseļa nesamaksāšanu;
 - d) konstatēt citus faktus.
- 1.68. Ja vekselis vienu reizi jau ir noprotēts šī vekseļa nepieņemšanas gadījumā, otru reizi šī vekseļa nesamaksas gadījumā protests nav izdarāms, jo protests nepieņemšanas dēļ atsabina vekseļa turētāju no tā uzrādīšanas samaksai, kā arī no protesta nesamaksas dēļ. (VL 44.p.).

Protestēšanas kārtība

- 1.69. Protestu izdara notārs. Notāram vekselis ir jāpieņem ne tikai no vekseļa turētāja, bet arī no viņa likumīgā pārstāvja. Pilnvarā ir jānorāda, ka tā ir paredzēta tieši vekseļa iesniegšanai protestam.

Notārs sastāda protesta aktu, ja vekseļa saistība nav nokārtota. Pirms protesta akta sastādīšanas notāram, kam vekselis ir iesniegts protesta izdarīšanai, ir jāauzaiņnaviskas personas, uz kurām vekselis attiecas, ierasties un izpildīt savas saistības. VL 80.pants paredz, ka par protestētiem vekseliem notāram ir jāsniedz ziņas Latvijas Bankai.

- 1.70. Vekselis ir jāiesniedz notāram ne vēlāk kā vienu dienu pēc pēdējās dienas, kas ir bijusi paredzēta vekseļa uzrādīšanai. Ja maksāšanas termiņa pēdējā diena iekrīt brīvdienā, vekselis ir jāiesniedz notāram ne vēlāk, kā nākamajā darba dienā.

Protests nesamaksas dēļ ir jāizdara pie notāra vienā no divām maksāšanas termiņam sekojošām darba dienām (VL 44.panta 4.daļa).

- 1.71. Kā jau teikts, protests nepieņemšanas dēļ atbrīvo vekseļa turētāju no tā uzrādīšanas samaksai un no protesta nesamaksas dēļ.

- 1.72. Gan vienkāršais vekselis, gan trata ar maksāšanas termiņu pie uzrādīšanas jāuzrāda samaksai viena gada laikā un līdz ar to arī jāprotestē viena gada laikā.

- 1.73. *Nenoprotestējot vekseli:*

- a) indosanti un indosantu galvotāji atbrīvojas no atbildības vekseļa sakarā, jo vekseļa turētājam pret viņiem zūd regresa prasības tiesība;
- b) ar nenoprotestētu vekseli nevar vērst bezstrīdus piedziņu.

Vekseļa nenoprotestēšanas gadījumā vienīgi tiešais vekseļa parādnieks paliek atbildīgs par vekseļa samaksu parastā parādu piedziņas kārtībā - sniedzot prasību tiesā, kas ievērojami pagarina laiku līdz reālai piedziņai.

- 1.74. VL 46.pants paredz, ka uz tratas vai vienkāršā vekseļa var izdarīt atzīmi *bez protesta, vai bez izdevumiem* un parakstīt to. Tas nozīmē, ka vekseļa devējs, indosants vai galvnieks tratas turētāju atbrīvo no pienākuma protestēt vekseli tā nepieņemšanas vai nesamaksas dēļ. Tomēr, ja vekseļa turētājs neievēro uzrādīšanas vai paziņošanas termiņu, tas strīdus gadījumā ir jāpierāda trasantam vai indosantam (jebkuram, kas ceļ savus iebildumus pret tratas turētāju un negrib maksāt).

Tātad VL 46.pants dod iespēju realizēt regresa tiesību, nenoprotestējot vekseli.

- 1.75. *Noteikumos* ir vekseļu protestu aktu paraugi. Savukārt VL 81.pants konkrēti nosaka, kas ir jānorāda protesta aktā. VL 82.pants nosaka, kur un kādā veidā izpildāms ir protesta akta uzraksts. Protesta aktu raksta arī uz vekseļa noraksta.

- 1.76. Ja izpildījums pēc vekseļa pieprasāms no vairākām personām vai vairākas reizes no vienas personas, pietiek ar vienu protesta aktu.

Ja vekseli samaksā notāram, tas šo summu nogulda depozītā.

Papildus protesta aktam, notārs savā reģistrā ieraksta arī atzīmi par vekseļa saturu (summu, termiņus, izrakstīšanas vietu utt.).

Vekseli, čeki, maksājumu kartes

1.77. Visas ierunas, kas paredzētas VL, izņemot ierunu par vekseļa ārējās formas un satura defektiem, ir ceļamas tiesā, bet ne pie notāra.

Notāram nav jāpieņem protestam vekseli ar ārējiem defektiem.

Puse, kas iebilst protesta aktam, savus iebildumus var sniegt tiesā, prasot atzīt protesta izdarīšanu par nederīgu.

1.78. Arī vekseļa devējam, kam nav pienākuma izdarīt protestu, 4 darba dienu laikā pēc tratas uzrādīšanas dienas ir jāpaziņo par tratas nepieņemšanu vai nesamaksu savam tiešajam indosantam un arī trasantam. Divu darba dienu laikā no šī paziņojuma saņemšanas katram indosantam ir pienākums informēt savu priekšgājēju, norādot iepriekšējo paziņotāju vārdus un adreses. Ja adrese ir nesalasāma, vai tās nav, tad paziņojums ir nosūtāms priekšgājējam.

Ja kāds nav nosūtījis paziņojumu augstākminētajā laika periodā, viņš vēl nav zaudējis regresa tiesību, bet tikai atbild par zaudējumiem, kas ir radušies viņa neuzmanības dēļ. Viņa atbildība nepārsniedz tratas summu. Paziņošana ir obligāta.

1.79. Ir tikai divi gadījumi, kad protesta aktu var taisīt uz vekseļa noraksta:

- a) ja ir izdarīts protests par to, ka persona, pie kuras atrodas vekseļa oriģināls, to neatdod;
- b) ja ir izdarīts protests par to, ka pārvedu vekselis ir akceptēts tikai par norādītās summas daļu (VL 83.pants).

Vekseļu turētāju un indosātu atbildība un tiesības

Atbildības izbeigšanās, atbildības veidi, iebildumu tiesības

1.80. Izdodot vekseli, vekseļdevējs uzņemas atbildību par vekseļa samaksu. Katrs jauns paraksts uz vekseļa rada parakstītāja atbildību uz vekseli pamata. Ja paraksts ir viltots vai dots izdomātas personas vārdā, vai citu iemeslu dēļ nav saistošs parakstītājam, pārējo parakstītāju atbildību tas neietekmē.

1.81. Vekseļa pieņemšana samaksai rada maksātāja atbildību par vekseļa samaksu pareizajam vekseļa turētājam, jo samaksa nepareizajam (ļauticīgajam - zaglim, krāpniekam vai vienkārši nejaušam atradējam vekseļa uz uzrādītāju gadījumā) vekseļa turētājam maksātāju neatbrīvo no atbildības pret īsto vekseļa turētāju.

Vekseļa nozaudēšanas vai nozagšanas gadījumā vekseļa turētājam nekavējoties ir jāgriežas tiesā ar lūgumu to anulēt.

1.82. Pieteikums ir iesniedzams rajona (pilsētas) tiesā, ņemot vērā vekseli norādīto maksāšanas vietu. Tiesnesis *Latvijas Vēstnesī* publicē lēmumu par aizliegumu izdarīt maksāšanu pēc šāda vekseļa. Ieinteresētās personas pieteikumu var apstrīdēt. Ja pieteikums ir pamatots, tiesnesis izraksta lēmumu par vekseļa anulēšanu, uz kura pamata neviena atbildīgā persona nevar izvairīties no vekseļa izpildes, kā arī ļauticīgais ieguvējs nevar iedzīvoties, saņemot samaksu par vekseli (VL 89.-91.pants, Cīvilprocesa kodeksa 278.pants). Tas nozīmē, ka arī šāds lēmums dod vekseļa turētājam tiesības piedzīt viņam pienākošos samaksu, pamatojoties uz vekseli.

1.83. Diemžēl ir neiespējami noteikt, vai persona, kas ir iesniegusi vekseli uz uzrādītāju, ir īstais vekseļa turētājs. Lai izvairītos no iespējamās krāpšanas, maksātājam no vekseļa iesniedzēja ir jāpieprasa pase un jāatzīmē personas identifikācijas dati - personas kods, pases numurs, dzīves vieta. Tiesā, kur ir iesniedzams pieteikums par vekseļa anulēšanu, jāpārbauda, vai nav iesniegts šāds pieteikums. Maksātājs nepareizu samaksu no tās saņēmēja var atgūt, tikai saskaņā ar *Civillikuma* noteikumiem iesniedzot prasību tiesā, jo šajā gadījumā *VL* paredzētā bezstrīdus ātrā parāda piedziņa nedarbojas.

Tas īpaši jāievēro tieši bankas darbiniekiem, jo maksātāji galvenokārt ir bankas.

Vekseļa devēja atbildības izbeigšanās

1.84. Atbildība izbeidzas līdz ar:

- a) vekseļa summas *samaksu* vekseļa turētājam vai
- b) *noilgumu* - termiņu, kura laikā pienācīgi neizlietotās vekseļa turētāja un citu ar vekseli saistīto personu saistību tiesības izbeidzas (*Civillikuma* 1893.pants). *VL* ir paredzēti atšķirīgi noilguma termiņi dažādu darbību izdarīšanai (skat. *Noilguma termiņi vekseltiesībās*).

1.85. Atbildību veidi:

- a) daļas atbildība;
- b) galvnieka atbildība;
- c) starpnieka atbildība;
- d) pilnvarnieka atbildība;
- e) kreditora atbildība.

1.86. *Daļas atbildību* drīkst uzņemties trasāti, akceptējot tratu vai izdarot samaksu, kā arī galvnieki. Indosants vekseli tālāk indosēt var tikai par pilnu summu.

Ja ir vairāki vekseļa devēji (te domāts gadījums, kad vekseli vienlaicīgi izdod un paraksta divas vai vairākas personas), tad atbildība par vekseļa samaksu ir pilna, bet ne daļēja. Tas nozīmē, ka no jebkura vekseļa devēja vekseļa turētājs vai persona, kas samaksājusi vekseļa turētājam, var pieprasīt samaksāt visu vekseļa summu (iestājas solidārā atbildība). Vienam no vekseļa devējiem, samaksājot vekseli, pret pārējiem rodas saistības, kuras regulē *Civillikuma* noteikumi, jo tās vairs nav vekseļa saistības. Arī te *VL* vairs nedarbojas - vekseltiesiskā atbildība beidzas līdz ar vekseļa saistību izpildījumu.

1.87. *Galvnieka atbildība*. Vekseļa galvnieks atbild tādā pašā veidā, kā tas, par kuru galvojums dots. Samaksājot tratu, galvnieks iegūst visas no vekseļa izrietošās tiesības pret personu, par kuru viņš ir galvojis, kā arī pret tiem, kas, savukārt, ir atbildīgi šai personai uz vekseļa pamata.

1.88. *Starpnieka atbildība*. Starpnieks ir trešā persona, kas tiek piesaistīti vekseļa samaksai vai akceptam ar iepriekšēju norādi vai vēlāku atļauju, ja samaksu vai akceptu ir atteikusies izdarīt persona, kam tas ir jādara, pamatojoties uz vekseli.

1.89. *Pilnvarnieka atbildība*. *VL* 8.pants nosaka pilnvarnieka atbildību vekselisaistībās, t.i., tās personas atbildību, kas ir parakstījusi vekseli citas personas vietā (piemēram, izpildot mutisku lūgumu), kaut arī tai nav bijušas attiecīgas pilnvaras. Šajā gadījumā pilnvarnieks pats ir atbildīgs uz vekseļa pamata.

1.90. *Kreditora atbildība.* Kreditora atbildība iestājas galvenokārt VL procesuālo noteikumu neizpildes vai ignorēšanas gadījumā; tas var radīt zaudējumus uz vekseļa pamata atbildīgajām personām.

Iebildumu tiesības

1.91. Iebildumu tiesības pret vekseļa turētāju ir paredzētas VL 16. un 17.pantā tikai tajos gadījumos, kad pašreizējais turētājs, kas savu tiesību uz vekseli var pierādīt ar nepārtrauktu indosamentu rindu, to ir ieguvis ļaunticīgi, vai pieļaujot rupju neuzmanību (nozadzis, atradis, izkrāpis u.c.).

Arī VL 17.pants paredz iespēju iebildumus izteikt tikai tad, kad pašreizējais vekseļa turētājs, iegūstot vekseli, apzināti ir rīkojies ļaunā nolūkā attiecībā uz parādnieku. Tas ir tāpēc, ka personas, pret kurām ir celta prasība uz vekseļa pamata, pret tā turētāju nevar aizstāvēties ar iebildumiem, kas pamatojas uz viņu personiskajām attiecībām ar vekseļa devēju vai ar iepriekšējiem vekseļa turētājiem.

Šie jautājumi ir jāatrisina parastā procesa kārtībā tiesā.

Galvojums, starpniecība, noilguma termiņi

Galvojums

1.92. Vekseltiesiskais galvojums (avals) no civiltiesiskā galvojuma atšķiras ar to, ka šim galvojumam juridisks spēks ir pat tad, ja pati nodrošinātā saistība kaut kādu iemeslu dēļ vairs nav spēkā (atšķirībā no *Civillikuma* 1694.panta, kas paredz, ka galvojumam ir nepieciešams spēkā esošs galvenais parāds).

Vekseļa galvojums tiek ņemts galvenokārt tādēļ, lai vekseļa turētājam būtu papildu nodrošinājums vekseļa samaksai.

1.93. Vekseļa galvojuma devējam ir jābūt vekselspējīgam (t.i., jābūt rīcībspējīgai personai), kā jebkuram citam vekseļa parakstītājam. Vekseļa galvotāja atbildība zūd tikai tajā gadījumā, ja vekselim ir formas trūkumi, t.i., ja dokumentu nevar uzskatīt par vekseli, jo nav ievērotas VL 1., 2., 75. un 76.panta prasības.

Galvnieka atbildība ir vienāda ar galvojuma ņēmēja atbildību. Tomēr ir iespējams galvot arī par daļu no vekseļa summas, kā paredzēts VL 70.panta 1.daļā.

1.94. Samaksājot pārvedu vekseli, galvnieks iegūst visas no vekseļa izrietošās tiesības prasībai pret personu, par kuru viņš galvojis, kā arī pret pārējām personām, kas, savukārt, ir atbildīgas galvojuma saņēmējam uz vekseļa pamata.

1.95. Vekseļa galvojums ir jānoformē saskaņā ar VL 30.panta noteikumiem. To var ierakstīt uz paša pārvedu vekseļa vai uz tam piemetinātas lapas, atzīmējot kā *galvnieks*, vai izdarot citu, līdzīgu atzīmi un parakstoties. Galvniekam ir jāparakstās vekseļa priekšpusē, izņemot gadījumus, kad parakstu dod pārvedu vekseļa devējs vai maksātājs. Galvojumā jānorāda, kam par labu galvojums tiek dots. Ja tas nav atzīmēts, tiek uzskatīts, ka galvojums ir dots par vekseļa devēju. VL neprasa uzrādīt galvojuma došanas datumu.

Starpniecība

- 1.96. Starpniecības (intervencijas*) mērķis ir novērst regresu vekseļa samaksas piespiedu piedzīšanas gadījumā, pasargājot vekselšaistību dalībniekus no tā, ka ilgajā regresa piedziņas laikā vekseļa galvenais parādnieks varētu kļūt maksātspējīgs.
- 1.97. Starpniecība ir trešās personas piesaistīšana vekseļa samaksai vai pieņemšanai, ko norāda vekseļa devējs, indosants vai galvinieks, un kas samaksās gadījumā, ja samaksu vai pieņemšanu ir atteikusies izdarīt persona, kam tas ir jādara uz vekseļa pamata.
- 1.98. Ja kāda persona ir uzņēmusies starpniecību, tās pienākums ir divu darba dienu laikā informēt to personu, kuras labā ir veikta starpniecība.

Neierakstītu starpniecību, vekseļa turētājs var noraidīt vekseļa nepieņemšanas gadījumā. Ja viņš starpniecību pieņem, viņš zaudē regresa tiesību pret to personu, kuras labā starpniecība ir notikusi.

Starpniecība vekseļa ir pieņemšanā jāatzīmē uz vekseļa, un starpniekam ir jāparakstās, norādot, kā labā starpniecība ir dibināta. (VL 57.p.).

- 1.99. Starpniecība vekseļa samaksā ir iespējama visos gadījumos, kad vekseļa turētājs var izlietot regresa tiesību. Ja vekseļa turētājs noraida starpnieka piedāvāto samaksu, tas zaudē regresa tiesību pret tām personām, kas ar šo samaksu būtu atbrīvoti no atbildības.
- 1.100. Ja uz vekseļa nav norādīts, kā labā ir dibināta starpniecība vai izdarīta samaksa, tiek uzskatīts, ka tas ir noticis vekseļa devēja labā.
- 1.101. Starpnieks, samaksājot vekseli, iegūst visas no vekseļa izrietošās tiesības pret personu, kuras vietā vekselis ir samaksāts, kā arī pret personām, kas viņam ir atbildīgas uz vekseļa pamata.

Vienīgā iespēja, kādas nav starpniekam, ir vekseļa indosēšana (nodošana tālāk citai personai) no jauna.

Noilguma termiņi vekseltiesībās

- 1.102. Prasības noilgums pret vekseļa pieņēmēju ir trīs gadi pēc maksāšanas termiņa iestāšanās. Pret indosantiem un vekseļa devēju - tikai viens gads no vekseļa turētāja savlaicīgi izdarītā protesta dienas (VL 70.p.).
- 1.103. Prasībām indosantu starpā noilgums iestājas sešu mēnešu laikā no tās dienas, kad indosants ir samaksājis vekseli vai kad pret viņu pašu ir celta prasība.
- 1.104. Ja vekseļa turētājs cieš zaudējumus noilguma iestāšanās dēļ, uz vekseļa pamata atbildīgā persona (pārvedu vekseļa devējs, tā pieņēmējs vai vienkāršā vekseļa devējs) tomēr ir atbildīga vekseļa turētājam tādā apmērā, kādā tā ir netaisni iedzīvojusies uz vekseļa turētāja rēķina. Šāda prasība (prasība par

* intervencija - (latīniski - *interventus*) iejaukšanās

iedzīvojuma atmaksu) noilgst triju gadu laikā pēc tam, kad ir izbeigusies saistība uz vekseļa pamata (VL 88.pants). Pret indosantiem, kuru saistības ir izbeigušās, šāda prasība nav iespējama.

1.105. Prasību par iedzīvojuma atmaksu nevar piedzīt bezstrīdus piedziņas paātrinātājā kārtībā, bet tā ir jāizskata tiesā, pamatojoties uz vispārējām *Civilprocesa* normām, tomēr, piemērojot nevis *Civillikuma*, bet gan *Vekseļu likuma* noteikumus.

Noilguma apturēšanu VL nepieļauj, taču noilguma pārtraukuma gadījumos radušās sekas neietekmē citas uz vekseļa pamata atbildīgās personas.

2. ČEKI

Čeku jēdziens

2.1. Vienlaikus ar *Vekseļu likumu* tika atjaunots arī 1938.gada 27.septembra *Čeku likums*.

Atjaunotais *Čeku likums* stājās spēkā ar 1992.gada 1.oktobri. Tā kā 1938.gada likuma teksts nav izmainīts, tad tā normās ir nedaudz arhaisma, kas, savukārt, ir jāņem vērā iztulkojot atbilstoši pašreizējiem apstākļiem.

2.2. **Čeks** ir bankai izrakstīts akts, kurā ir dots uzdevums izmaksāt noteiktu summu čekā norādītajai personai. Arī čeks, tāpat kā vekselis, saskaņā ar likumu *Par vērtspapīriem*, neatbilst vērtspapīra definīcijai un nevar būt par publiskas apgrozības objektu dažu čekam iztrūkstošo īpašību dēļ. Piemēram, tāpat kā vekselis, tas nav obligāti numurējams un reģistrējams noteiktā iestādē - *Latvijas Centrālajā depozitārijā*, tas nav emitējams, un tam ir daudzi citi trūkumi.

Čeku likumā ir noteikti nepieciešamie rekvizīti, kas izrakstītajam dokumentam dod čeka spēku. Ja uz čeka trūkst kāda no *Čeku likuma* (turpmāk tekstā ČL) 1. un 2.pantā minētajām sastāvdaļām, čeks nav spēkā.

2.3. Čeka dalībnieki ir

- a) trasāts un
- b) trasants.

2.4. **Trasāts** ir persona, kam ir uzaicinājums (uzdevums) maksāt - banka.

2.5. **Trasants** ir persona, kas izsniedz čeku, savai bankai uzdodot maksāt noteiktu summu kādai citai personai.

2.6. Atšķirībā no vekseļa, kas tiek izrakstīts neatkarīgi no vekseļa izrakstītāja mantas atrašanās vietas un to vērtību veida, kas šo vekseli sedz, čeks ir izrakstāms tikai uz konkrētu banku. *Obligāts nosacījums* čekam ir tas, ka starp čeka devēju un attiecīgo banku eksistē vienošanās par to, ka čeka devējam ir tiesības rīkoties ar vērtībām, kas glabājas bankā. Vienošanās var būt izsacīta noteikti vai arī klusējot (ČL 3.panta 1.daļa).

- 2.7. Čekam noteikti ir jābūt izrakstītam uz banku, kurā atrodas čeka devēja vērtības. Ja dokuments nav izrakstīts uz banku, tad tas nav spēkā arī tajā gadījumā, kad tas ir nosaukts par čeku (ČL 3.panta 2.daļa). Ar to ir jāsaprot, ka čeks ir dokuments, ar kuru var rīkoties tikai bankas klients, kam ir bankā noguldītas vērtības.
- 2.8. Čeku var nodot tālāk ar indosamentu*.
- 2.9. Čeku, atšķirībā no vekseļa, nevar pieņemt (izdarīt apstiprinājumu, ka čeks tiks samaksāts). Tomēr, ja bankas darbinieks ir ierakstījis čekā apstiprinājuma atzīmi, bankai ir pienākums samaksāt čeku arī tajā gadījumā, ja čeka devējs kļuvis maksātnespējīgs. Apstiprinājuma saistība beidzas, ja čeku neuzrāda samaksai 8 dienu laikā no tā izrakstīšanas brīža.

Čeku forma, veidi

- 2.10. ČL 1.pantā ir noteikti obligātie rekvizīti, kas ir jānorāda čekā:
- apzīmējums, kas izteic, ka akts ir čeks, šim apzīmējumam ir jābūt tajā pašā valodā, kādā ir uzrakstīts akts;
 - beznosacījuma uzdevums maksāt noteiktu naudas summu;
 - maksātāja (trasāta) vārds;
 - maksāšanas vieta;
 - izrakstīšanas laiks un vieta;
 - čeka devēja (trasanta) paraksts.

Tātad, ja uz izrakstītā dokumenta trūkst kāds no minētajiem rekvizītiem, tas nav uzskatāms par čeku.

- 2.11. Daudzas Latvijas bankas, saskaņā ar ČL un izveidojušos praksi, kā arī pamatojoties uz ārvalstu banku pieredzi, ir sagatavojušas un apstiprinājušas savus čeku izrakstīšanas noteikumus. Tās pasūta iespiešanai neaizpildītas čeku grāmatiņas izsniegšanai saviem klientiem. Ja bankā ir apstiprināti čeku izrakstīšanas noteikumi, ar tiem pret parakstu ir jāiepazīstina katrs bankas klients. Pretējā gadījumā starp banku un klientu var rasties domstarpības čeka aizpildīšanas sakarā par čekā ierakstīto rekvizītu pareizību un atbilstību likumam. Ja klients ar šiem noteikumiem nav iepazīstināts, bankai ir jāņem vērā klienta aizpildītā čeka ieraksti, ja tie nav pretrunā ar ČL, bet tikai nesaskan ar bankas noteikumiem.
- 2.12. Nav pieļaujama procentu noteikšana čekā (atšķirībā no vekseļa tiesībām). Katra čekā norādītā procentu atzīme ir jāuzskata par neierakstītu (ČL 7.p.).
- 2.13. Ar burtiem uzrakstītā summa uz čeka ir noteicošā, ja atšķiras ar cipariem un burtiem uzrakstītās summas.
- 2.14. Ja uz čeka ir paraksti, kas nerada saistības parakstītājiem (viltoti, izdomāti, u.c.), pārējo parakstītāju saistības tomēr paliek spēkā.

* indosaments - (latīniski: *in - uz + dorsum - mugura*) uzraksts dokumenta otrā pusē, kas apliecina tā pāriešanu citas personas rokās.

Ja kāda persona ir parakstījusi čeku citas personas vietā bez attiecīga pilnvarojuma, šī persona ir atbildīga par čeku tāpat, kā tad, ja pati būtu parakstījusi čeku.

Čeku veidi

2.15. Čeku var izrakstīt:

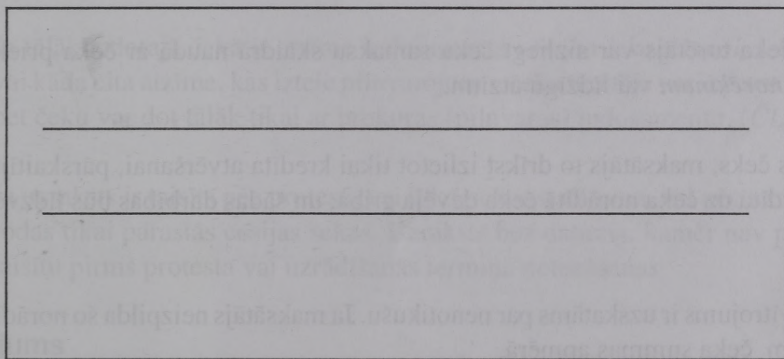
- noteiktai personai ar tiešu atzīmi *orderam* vai bez šādas atzīmes;
- noteiktai personai ar atzīmi *ne orderam* vai līdzīgu atzīmi;
- uzrādītājam (ČL 5.pants).

Čeks var būt čeka devēja *paša orderam*, un to var izrakstīt uz trešās personas kontu. Trešajai personai ir jābūt bankai.

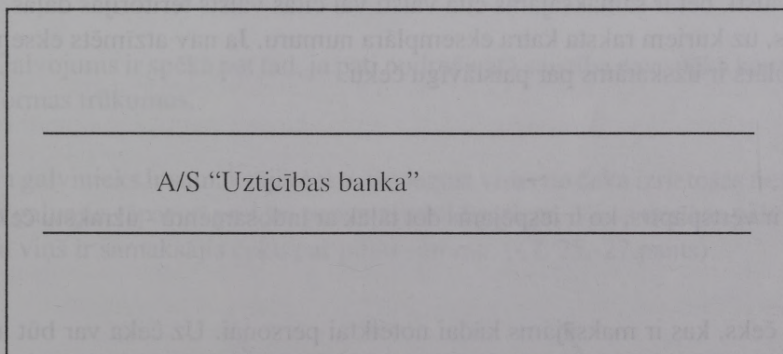
Svītrotais čeks

2.16. Čeka devējs vai turētājs var čeku svītrot. Tādā gadījumā iestājas noteiktas sekas.

Atšķir vispārīgo un speciālo svītrojumu. Svītrojums tiek izdarīts ar divām paralēlām līnijām čeka priekšpusē.

vispārīgais svītrojums

speciālais svītrojums

- a) Vispārīgs svītrojums ir svītrojums, ja šo divu līniju starpā nav nekādas atzīmes vai ir atzīme: *banka* (ČL - bankieris).

Vispārīgi svītrotu čeku maksātājs var samaksāt tikai bankai vai savam klientam.

Svītrotu čeku banka var saņemt tikai no sava klienta vai citas bankas un samaksu var prasīt tikai viņu labā.

- b) Speciālā svītrojumā līniju starpā ir atzīmēts bankas nosaukums (ČL - bankiera vārds).

Speciāli svītrotu čeku maksātājs var samaksāt tikai apzīmētajai bankai, bet, ja apzīmētā banka pati ir maksātāja, tad tikai savam klientam. Tomēr čekā norādītā banka var uzticēt čeka iekasēšanu arī citai bankai.

2.17. Vispārīgu svītrojumu var pārvērst speciālā, taču ne otrādi.

2.18. Izsvītrojums vai bankas vārda izsvītrošana ir jāuzskata par nenotikušu.

Ja banka rīkojas pretēji minētajiem noteikumiem, tā atbild par zaudējumiem čeka summas apmērā. Tātad bankas darbiniekiem ir jārīkojas ļoti precīzi un uzmanīgi, lai viņu nevīžības dēļ bankai nerastos zaudējumi, pieņemot samaksai vai samaksājot čekus, kuru teksts un saturs nav pietiekami pārbaudīts, un attiecīgajam darbiniekam nav pilnīgas pārliecības par čeka īstumu un pareizību.

Norēķinu čeks

2.19. Čeka devējs vai jebkurš čeka turētājs var aizliegt čeka samaksu skaidrā naudā ar čeka priekšpusē šķērsām uzrakstītu atzīmi *norēķinam* vai līdzīgu atzīmi.

Ja ir saņemts šādiapzīmēts čeks, maksātājs to drīkst izlietot tikai kredīta atvēršanai, pārskaitījumam vai ieskaitam. Tā tiks izpildīta uz čeka norādītā čeka devēja griba, un šādas darbības būs līdzvērtīgas čeka samaksai.

Arī atzīmes *norēķinam* izsvītrojums ir uzskatāms par nenotikušu. Ja maksātājs neizpilda šo norādījumu, tas atbild par zaudējumiem čeka summas apmērā.

Čeka dublikāti

2.20. Ja čeks ir izrakstīts vienā valstī, bet ir samaksājams citā valstī vai citās valsts teritorijas daļās, to var izdot vairākos eksemplāros, uz kuriem raksta katra eksemplāra numuru. Ja nav atzīmēts eksemplāra numurs, katrs čeka eksemplārs ir uzskatāms par patstāvīgu čeku.

Tālāknodešanas noteikumi

2.21. Kā jau iepriekš teikts, čeks ir vērtspapīrs, ko ir iespējams dot tālāk ar indosamentu - uzrakstu čeka otrā pusē.

2.22. Tālāk dodams ir tikai tāds čeks, kas ir maksājams kādai noteiktai personai. Uz čeka var būt atzīme *orderam*, taču šāda atzīme var arī nebūt.

2.23. Ja uz čeka ir atzīme *ne orderam*, vai līdzīga atzīme, čeku drīkst dot tālāk tikai parastās cesijas ceļā un ar tās sekām (ČL 14.panta 2.daļā). Tātad šajā gadījumā iestājas civiltiesiskās saistības, atbilstoši

Civillikuma normām par cesiju, tomēr citās ar čeku saistītās attiecībās (piemēram, uzrādīšanas vai regresa prasības termiņi) darbojas ČL normas.

2.24. Indosamentu var taisīt jebkuras personas labā. Tas var būt arī čeka devēja vai jebkuras citas uz čeka pamata atbildīgas personas labā. To var rakstīt arī uz čekam pievienotas lapas.

Indosamentā var arī nenorādīt jauno čekaņēmēju, un tikai parakstīties. Tas ir *blanko indosaments**.

2.25. Tāpat kā čeks, arī indosaments nedrīkst ietvert nekādus nosacījumus.

2.26. Čeka indosamentu, atšķirībā no vekseļa indosamenta, saskaņā ar ČL var rakstīt arī uz čeka priekšpuses, izņemot, ja tas ir blanko indosaments (uz uzrādītāju). Indosaments uz uzrādītāju ir spēkā tikai tad, ja tas ir rakstīts čeka otrā pusē vai uz čekam pievienotas lapas.

Indosamenta uz uzrādītāju gadījumā čeka turētājs var aizpildīt čeku uz sava vai citas personas vārda, indosēt čeku no jauna (tāpat uz uzrādītāju vai arī uz citas personas vārdu), dot čeku tālāk, neaizpildot to (ČL 17.pants).

2.27. Indosants (persona, kas ir taisījusi tālākdošanas uzrakstu) atbild par čeka samaksu. Ja indosants ir aizliedzis taisīt jaunu indosamentu, viņš nav atbildīgs tām personām, kam čeks pēc tam ir indosēts. Viņš ir atbildīgs tikai paša norādītajai personai.

2.28. Ja tālāknodotajā čekā ir atzīme indosamentā *vērtība iekasēšanai, iekasēšanai, uz prokuras pamata*, vai kāda cita atzīme, kas izteic pilnvarojumu, čeka turētājs var izlietot visas no čeka izrietošās tiesības, bet čeku var dot tālāk tikai ar prokuras (pilnvaras) indosamentu. (ČL 23.pants).

2.29. Ja uzraksts ir taisīts pēc protesta vai līdzīga konstatējuma, vai pēc uzrādīšanas laika notecēšanas, tam rodas tikai parastās cesijas sekas. Uzraksts bez datuma, kamēr nav pierādīts pretējais, jāuzskata par taisītu pirms protesta vai uzrādīšanas termiņa notecēšanas.

Galvojums

2.30. Čeka samaksu var nodrošināt ar pilnu vai daļēju galvojumu par čeka summas samaksu.

2.31. Galvojumu var dot jebkura trešā persona, izņemot maksātāju.

Galvojums ir spēkā pat tad, ja pati nodrošinātā saistība nav spēkā kaut kādu iemeslu dēļ, izņemot tikai formas trūkumus.

2.32. Ja galvnieks ir samaksājis čeku, tas iegūst visas no čeka izrietošās tiesības pret personu, par kuru viņš ir galvojis, tāpat arī pret šai personai atbildīgajiem. Visas tiesības galvnieks iegūst tikai tajā gadījumā, ja viņš ir samaksājis čeku par pilnu summu. (ČL 25.-27.pants).

* blanko indosaments - uzraksts čeka otrā pusē, kurā nav norādīts naudas saņēmējs, bet ir tikai čeka devēja paraksts.

Samaksa

- 2.33. Čeks ir jāsamaksā pie uzrādīšanas. Nekāda pretēja rakstura atzīme uz čeka nav derīga.
- Ja čeku uzrāda samaksai pirms dienas, kas ir apzīmēta par izrakstīšanas datumu, čeks ir jāsamaksā uzrādīšanas dienā.
- 2.34. Likumā ir noteikti stingri termiņi čeku uzrādīšanai samaksai.
- vienā un tajā pašā valstī izrakstīts čeks ir jāuzrāda samaksai 8 dienu laikā;
 - ja čeks ir izrakstīts vienā valstī, bet maksājams citā, šis termiņš ir atkarīgs no tā, vai abas (izrakstīšanas un maksāšanas) valstis atrodas vienā vai dažādās pasaules daļās.
- 2.35. Ja izrakstīšanas un maksāšanas valstis atrodas vienā pasaules daļā, termiņš ir 20 dienas, ja dažādās - 70 dienas.
- Izņēmums ir Vidusjūras piekrastes valstīs izrakstītie čeki, kas ir maksājami Eiropā un otrādi - tie samaksājami tādā pašā termiņā, kā vienā pasaules daļā izrakstītie čeki.
- 2.36. Tātad, ja čeks ir izrakstīts un maksājams Latvijā, tas ir jāuzrāda samaksai 8 dienu laikā. Minētie termiņi sāk tecēt no dienas, kad čeks ir izrakstīts.
- 2.37. Čeku var uzrādīt un protestēt tikai darba dienā. Ja termiņa pēdējā diena ir oficiāla brīvdiena, šis laiks ir jāpagarina līdz nākamajai darba dienai. Rēķinot kopējo termiņu, tajā tiek ieskaitītas laika tecējumā iekrītošās brīvdienas (par šo dienu skaitu termiņš nepagarinās). Uz nākamo darba dienu tiek pārnesta tikai viena - uzrādīšanas diena, ja tā iekrīt brīvdienā.
- 2.38. Likumā ir minēts arī Norēķināšanās birojs. Čeka uzrādīšana šajā birojā ir līdzvērtīga tā uzrādīšanai samaksai. Saskaņā ar likumu finansu ministram ir jānosaka, kas var tikt uzskatīts par Norēķināšanās biroju, taču līdz šim tāda institūcija Latvijā vēl nav izveidota.
- 2.39. Čeka atsauksana ir iespējama tikai pēc uzrādīšanas laika notecēšanas. Ja čeks nav atsaukts, maksātājs var čeku samaksāt arī pēc uzrādīšanas laika notecēšanas (ČL 32.pants).
- 2.40. Samaksājot čeku, maksātājs var prasīt, lai viņam to atdod ar naudas saņēmēja atzīmi par samaksu. Bankai, samaksājot čeku, šī iespēja ir jāizmanto un čeks jāpatur.
- 2.41. Maksājot uz indosēta ček pamata, rūpīgi jāpārlicinās par indosamentu rindas nepārtrauktību. Indosantu parakstu īstums čeka pieņēmējam nav jāpārbauda. Tas interesē čeka saņēmēju, kas saņem čeku no kārtējā indosanta.
- 2.42. Ja čeks ir izrakstīts tādā valūtā, kas nav apgrozībā attiecīgajā valstī, to var samaksāt vietējā valūtā pēc maksāšanas dienas kursa. Ja čeku maksā nevis pie uzrādīšanas, bet vēlāk, samaksas saņēmējs var izvēlēties čeka summas pārrēķināšanai vai nu uzrādīšanas, vai maksāšanas dienas kursu.

Arī čeka devējs var čekā norādīt pārrēķināšanas kursu.

2.43. Čeka devējs var arī noteikt, ka samaksa ir izdarāma noteiktā valūtā. Tādos gadījumos čeku nevar maksāt vietējā valūtā (ČL 36.pants).

Rīcība čeka nesamaksāšanas gadījumā

Protests, čeka devēja atbildība, regress

2.44. Lai varētu attiecīgi rīkoties čeka nesamaksāšanas gadījumā, vispirms ir jākonstatē atteikšanās no čeka samaksas. To var konstatēt:

- a) ar publisku aktu (protestu);
- b) ar datētu maksātāja paziņojumu uz čeka, atzīmējot arī uzrādīšanas dienu;
- c) ar datētu Norēķināšanās biroja paziņojumu, ka čeks ir iesniegts laikā, bet tomēr nav samaksāts.

2.45. Ja čeks ir uzrādīts laikā, bet nav samaksāts un atteikšanās no samaksas ir konstatēta, čeka turētājam ir regresa* tiesība pret indosantiem, čeka devēju un citām uz čeka pamata atbildīgām personām.

2.46. Protests vai līdzīgs konstatējums ir izdarāms, tiklīdz ir iztecējis uzrādīšanas termiņš.

Ja čeks ir uzrādīts termiņa pēdējā dienā, protestu var izdarīt nākamajā darba dienā.

2.47. Obligāts nosacījums pie čeka nesamaksāšanas ir tas, ka čeka turētājam četru darba dienu laikā pēc protesta vai līdzīga konstatējuma izdarīšanas ir jāpaziņo savam priekšgājējam vai čeka devējam par čeka nesamaksāšanu. Savukārt, katram indosantam šāds paziņojums iepriekšējam indosantam ir jānosūta divu dienu laikā. Paziņojumu var izdarīt jebkurā formā, tikai ir jābūt pierādījumiem par paziņojuma izdarīšanu (piemēram, pasta kvīts).

Paziņojumā ir jānorāda iepriekšējo paziņotāju vārdi un adreses.

2.48. Tāds pats paziņojums ir jānosūta gan tam, par ko galvots, gan arī galvniekam - abiem vienlaicīgi.

Ja uz čeka ir norādīta nesalasāma adrese, paziņojumu nosūta šī indosamenta tiešajam priekšgājējam.

2.49. Ja paziņojums nav nosūtīts paredzētajā laikā, regresa tiesība vēl saglabājas, bet paziņotājs atbild par zaudējumiem, kas radušies sakarā ar viņa neuzmanību. Zaudējumu atlīdzība nepārsniedz čeka summu.

Ja atteikšanās samaksāt ir izdarīta ar protestu, paziņošanas pienākums ir jāveic notāram.

2.50. Uz čeka var būt arī uzraksts *bez izdevumiem* vai *bez protesta*. Šādi apzīmēts čeks nesamaksāšanas gadījumā nav ne jānoprotē, ne arī kādā citā veidā jākonstatē nesamaksāšana. Tomēr šādu uzrakstu esamība neatbrīvo no pienākuma paziņot priekšgājējiem.

Termiņa nokavējums ir jāpierāda tam, kas ceļ iebildumus pret čeka turētāju.

* regress - prasība, ko persona, kas ir samaksājusi otrai personai, iesniedz trešajai personai, kuras vainas dēļ maksājums ir ticis izdarīts.

Visas personas, kas ir atbildīgas par samaksu uz čeka pamata (čeka izrakstītājs, tālākdevējs) ir solidāras attiecībā pret čeka turētāja prasību.

- 2.51. Čeka turētājs, kas bieži vien var būt arī banka, var celt prasību pret visiem atbildīgajiem kopā, vai pret katru atsevišķi, neievērojot secību, kādā tie ir uzņēmušies atbildību par čeku.

Tam, kas čeku izpircis, ir tādas pašas prasības tiesības, kā čeka turētājam.

- 2.52. Čeka izpircējs var pieprasīt:

- a) pilnu summu, ko tas samaksājis;
- b) 6% no šās summas kopš čeka izpiršanas dienas;
- c) savu izdevumu segšanu;
- d) atlīdzību 1/3 % apmērā no čeka summas.

- 2.53. Ja kāda no atbildīgajām personām čeku ir samaksājusi, tā ir tiesīga pieprasīt sev čeku ar protestu vai līdzīgu konstatējumu uz tā un kvīti par samaksu.

- 2.54. Nepārvaramas varas gadījums pagarina čeka uzrādīšanas vai protesta izdarīšanas termiņu. Par nepārvaramas varas apstākļiem čeka turētājam ir jāpaziņo savam tiešajam indosantam (priekšgājējam) un jāatzīmē datums. Ja šādi apstākļi ilgst vairāk par 15 dienām kopš paziņojuma dienas, var izlietot regresa prasību, neuzrādot čeku un neizdarot protestu.

- 2.55. Regresa prasība noilgst 6 mēnešu laikā no uzrādīšanas laika notecēšanas. Noilgumu nevar apturēt. Ja čeks nav samaksāts tāpēc, ka maksātājam nepietiek čeka devēja vērtību, ar ko samaksāt, čeka devējs ir atbildīgs par zaudējumu nodarīšanu un šādai prasībai ir 1 gada noilgums pēc čeka izrakstīšanas (ČL 66.pants).

- 2.56. Ja čeka devēja saistība ir izbeigusies ar noilgumu vai arī tādēļ, ka nav izdarītas nepieciešamās darbības parāda piedziņai, čeka devējs tomēr ir atbildīgs čeka turētājam, jo viņš ir netaisni iedzīvojis uz čeka turētāja rēķina. Šādu atbildību netaisnas iedzīvošanās gadījumā paredz ČL 65.pants. Atbildīgs par netaisnu iedzīvošanos ir tikai čeka devējs, nevis indosanti.

Nozuduši, nozagti vai iznīcināti čeki

- 2.57. Ja čeks ir nozudis, vai ir aizdomas, ka tas varētu būt nozagts vai iznīcināts, čeka turētājam vai personai, kurai čeks ir bijis nodots glabāšanā vai kā citādi uzticēts, pēc čeka pazušanas konstatēšanas nekavējoties ir jāgriežas rajona (pilsētas) tiesā pēc čekā norādītās maksāšanas vietas.

- 2.58. Nozudušus, nozagtus vai iznīcinātus čekus var atzīt par anulētiem Civilprocesa kodeksa 33.nodaļā noteiktā uzaicinājuma kārtībā.

- 2.59. Pēc pieteikuma pieņemšanas tiesnesis pieņem lēmumu par aizliegumu izmaksāt naudu personai, kam tā ir jāsaņem uz čeka pamata, kā arī publicē *Latvijas Vēstnesī* uzaicinājumu čeka turētājam 2 mēnešu laikā pieteikt tiesības uz čeku uz iesniedzēja rēķina. Par uzaicinājumu jāpaziņo, ciktāl tas iespējams, visām čekā minētajām personām.

- 2.60. Ja čeka turētājs savas tiesības uz čeku minētājā termiņā pierāda, tiesa atstāj bez izskatīšanas iesniegumu par tā anulēšanu. Čeka turētājs var pieprasīt piedzīt no iesniedzēja ciestos zaudējumus, kas viņam radušies, tiesai nosakot aizliegumu čeku apmaksāt.

Savukārt, ja divu mēnešu laikā neviens neatsaucas uz sludinājumu, tiesa atzīst čeku par anulētu. Spriedums par čeka anulēšanu ir pamats jauna dokumenta izsniegšanai anulētā vietā.

- 2.61. Ja pieteikums par čeka nozaudēšanu ir bijis nepatiess, bet īstais čeka turētājs savas tiesības uz čeku nav varējis pieteikt tiesas noteiktā laikā, un čeks ir anulēts, viņam, saskaņā ar Civilprocesa kodeksa 285.pantu, ir tiesības iesniegt prasību par netaisnu iedzīvošanos (*Civillikuma* 2369.pants) pret personu, kas ir izmantojusi tiesības uz anulētā dokumenta pamata.

Tāpēc bankai, pieņemot čeku, ir vēlams pārliecināties tiesā, vai nav iesniegts pieteikums čeka anulēšanai.

Grozījumi čeka tekstā

- 2.62. Attiecībā uz grozījumiem čeka tekstā, ir jāievēro šādi nosacījumi:

Ja grozījumi ir izdarīti, tad tās personas, kas čeku ir parakstījušas pēc grozījumu izdarīšanas, atbild saskaņā ar grozīto čeka tekstu, bet tās, kas ir parakstījuši čeku pirms grozījumu izdarīšanas, atbild saskaņā ar iepriekšējo, negrozīto čeka tekstu.

Konfliktnormas

- 2.63. Čeka saistības sekas nosaka tās valsts likumi, kuras teritorijā čeks ir parakstīts (*ČL* 74.pants).
- 2.64. Laika posmu regresa prasību izlietošanai visām uz čeka pamata saistītām personām nosaka čeka izrakstīšanas vietas likums. *ČL* 76.pants nosauc attiecības, ko nosaka tās valsts likums, kur čeks maksājams:
- vai čeks jāmaksā pie uzrādīšanas, vai noteiktā laikā pēc uzrādīšanas;
 - uzrādīšanas laiku;
 - vai čeku var pieņemt, apliecināt, apstiprināt, vai apskatīt, un kādas ir šo atzīmju sekas;
 - vai čeka turētājs var pieprasīt daļas samaksu un vai viņam ir pienākums to pieņemt;
 - vai čeku var svītrot vai taisīt atzīmi *tikai norēķinam* vai līdzīgu atzīmi, un kādas ir svītrojuma vai norēķina atzīmes, vai līdzīgu atzīmju sekas;
 - vai čeka turētājam ir tiesības uz īpašu kārtību čeka segšanā, un kāda ir šī kārtība;
 - vai čeka devējs var atsaukt čeku, vai iebilst pret tā samaksu;
 - pasākumi, kas jāveic, ja čeks ir nozaudēts vai nozagts;
 - vai regresa prasības realizēšanai pret par čeka samaksu atbildīgām personām ir lietojams protests vai kāds cits līdzeklis.
- 2.65. Protesta formu un laiku protesta celšanai, tāpat arī citas darbības, kas nepieciešamas, lai izlietotu vai paturētu čeka tiesības, nosaka likums, kas ir spēkā tās valsts teritorijā, kurā ir izdarāms protests vai citas darbības (*ČL* 77.pants).

3. MAKSĀJUMU KARTES

Maksājumu kartes jēdziens un būtība

- 3.1. Maksājumu karte ir elektronisks bezskaidras naudas norēķinu līdzeklis, kas darbojas gan lokāli - tikai Latvijā, gan arī plašākā, starptautiskā mērogā - Eiropā un visā pasaulē.
- 3.2. Maksājumu kartes izmantošana ir elektronisks norēķinu paņēmieni, ko realizē bankas klients, saņemot pakalpojumus vai preces, nelietojot skaidru naudu un neizmantojot dokumentus (maksājumu uzdevumus, vai vērtspapīrus - čekus, vekselus). Tas ir visērtākais un visātrākais norēķinu veids.
- 3.3. Latvijas likumos un tiem pakārtotajos normatīvos dokumentos nav minētas maksājumu kartes. Vienīgi kredītiestādes un citas iestādes, kas izdod maksājumu kartes, ir izstrādājušas savus īpašus maksājumu karšu lietošanas noteikumus. Izdodot maksājumu karti, izdevējiestāde, parasti tā ir banka, ar savu klientu noslēdz līgumu par kartes apkalpošanu un tās lietošanas noteikumiem. Ņemot vērā likumdošanas vakuumu šai sfērā, līguma noteikumiem ir jābūt sīki izstrādātiem.
- 3.4. **Kartes izmantošana ir paņēmieni, kā bankas klients nodod bankai savu uzdevumu izdarīt konkrētu maksājumu.** Tālāk bankas un klienta attiecības veidojas, pamatojoties uz principiem, kādi tiek izmantoti, apkalpojot kontus un piešķirot kredītus (kreditkartes gadījumā). Tā, noslēdzot līgumu par kartes izdošanu, klients vienlaikus ar banku - kartes izdevēju, saskaņā ar *Civillikumu*, ir noslēdzis gan pilnvarojuma līgumu (konta apkalpošanas līgums), gan līgumu par maksājumu kartes, kā bankas īpašuma, lietošanu. Kā jau teicām, ja tiek izsniegta kreditkarte, līgums par kartes izdošanu ietver arī kredīta (aizdevuma) līgumu.
- 3.5. Ja banka dažādu tehnisku nepilnību dēļ nepilda kartes lietošanas noteikumus un klients nesaņem viņam pienākošos pakalpojumus, un tādēļ cieš zaudējumus, viņš no bankas var pieprasīt šo zaudējumu atlīdzināšanu, atbilstoši *Civillikuma* normām un bankas saistībām, kas izriet no noslēgtā karšu izdošanas līguma noteikumiem. Ja banka klientam radušos zaudējumus atsakās labprātīgi atlīdzināt, klientam ir iespējas un tiesības griezties ar prasību tiesā par šo zaudējumu piespiedu piedzišanu no bankas.
- 3.6. Diemžēl, klients var ciest zaudējumus arī tad, ja pie to rašanās nav vainīga banka (piemēram, klients cieš zaudējumus tādēļ, ka attiecīgajā tirdzniecības vai pakalpojumu punktā vienīgais cilvēks, kas prot rīkoties ar kartes pieņemšanas iekārtu, ir izgājis vai paņēmis brīvdienu, un klientam ir jāgaida vai arī viņš vispār nevar saņemt gribēto pakalpojumu). Par šādām neērtībām vai zaudējumiem kartes izdevējs neuzņemas atbildību, jo vainīgā persona ir tirgotājs. Tirgotājam nav tieša līguma ar klientu, un tāpēc klientam ir visai sarežģīti pierādīt tirgotāja atbildību par zaudējumu nodarīšanu klientam, ja tādi ir radušies minētajā situācijā.
- 3.7. Tomēr no juridiskā aspekta raugoties, maksājumu kartes būtība neaprobežojas ar attiecībām "banka-klients", jo, lietojot karti, klients automātiski stājas attiecībās ar tām iestādēm, kurās viņš iegādājas preces vai pakalpojumus, izmantojot karti. Lai nodrošinātu šādas attiecības, maksājumu kartes izdevējs (banka) slēdz līgumus ar starptautiskām organizācijām, kas apkalpo starptautisko karšu sistēmu (*VISA, Europay International* u.c.). Saskaņā ar šādiem līgumiem, banka vai cita maksājumu kartes izdevējiestāde kļūst par attiecīgās organizācijas biedru, par to maksājot arī biedru, iestāšanās u.c. maksas, kā arī procentus par katras kartes izmantošanu.
- 3.8. Savukārt sistēmai ir jādarbojas arī tirdzniecības un pakalpojumu sniedzēju uzņēmumos, tādēļ starptautiskām organizācijām arī ar tiem ir noslēgti maksājumu karšu apkalpošanas līgumi, saskaņā ar kuriem tirgotāji pieņem kartes, pircējiem norēķinoties par precēm vai pakalpojumiem.

- 3.9. Lai varētu tehniski apstrādāt maksājumu kartes, ir nepieciešami karšu apstrādes starptautiskie centri, kas ir saistīti ar bankām, veikaljiem un citiem apstrādes centriem. Starp tiem, bankām un starptautiskajām karšu izdevējorganizācijām arī ir noslēgti savstarpēji līgumi.
- 3.10. Latvijā šobrīd ir izveidoti divi karšu darījumu datu apstrādes centri - *als BankServisa Centrs* un *Saules bankas Centrs*. Ar tiem kartes izdevēji (vietējās bankas) noslēdz apkalpošanas līgumus. Šie centri darbojas kā starpnieki starp klientu, kartes izdevēju un līdzīgiem karšu darījumu datu apstrādes centriem citās valstīs, kas pieņem, apkopo un pārraida informāciju. Centru galvenā funkcija ir informācijas saņemšana, uzkrāšana un nodošana tālāk.
- 3.11. Savstarpējās attiecības starp banku, klientu, starptautiskās kartes organizāciju, kartes apstrādes centru, tirdzniecības punktiem vai pakalpojumu sniedzējiem veidojas, neslēdzot rakstveida līgumus, bet no juridiskā viedokļa tās var atšifrēt šādi:
- Klients, norēķinoties par pirkumu veikalā, izmanto kādā no bankām izņemtu maksājumu karti. Tātad viņš noslēdz mutisku pirkuma līgumu, kurā ir iekļauta pārdevēja piekrišana norēķinus par precēm veikt ar karti. Pārdevēja piekrišana pieņem samaksai karti pamatojas uz iepriekš noslēgtu rakstisku vienošanos par attiecīgā veida kartes apkalpošanu, kas ir noslēgta ar kartes izdevēju - banku. Par katru kartes veidu tirgotājam ir noslēgta atsevišķa vienošanās, kurā ir paredzēts, ka tirgotājs no klientiem pieņem maksājumu karti samaksai par precēm, nodrošina kartes tehnisko apstrādi (*autorizāciju** u.c.) un veic citas darbības. Katras kartes apkalpošanai ir atšķirīgi noteikumi, kas ir atkarīgi no kartes veida (kreditkarte vai debetkarte).
 - Ja pirkuma cena pārsniedz autorizācijas limitu (parasti veikala darbinieki karti nepārbauda, ja pirkuma vērtība nepārsniedz \$100), pārdevējs veic kartes autorizāciju, sazinoties ar karšu apstrādes centru, kur tiek noskaidrota klienta maksātspēja, kā arī tas, vai karte nav iekļauta *stop* sarakstā (nozagtās, nozaudētās u.c. kartes, par kurām ir paziņots bankai vai apstrādes centram). Šajā brīdī parādās jauns attiecību dalībnieks - maksājumu karšu apstrādes centrs, kam, saskaņā ar rakstiski noslēgtajiem līgumiem ar bankām, ir pienākums rūpēties par saņemtās informācijas ātru apstrādi un nodošanu pieprasītājam (minētajā gadījumā - veikalam).
 - Ja viss ir kārtībā, klients saņem precī vai pakalpojumu, kvītis par pirkumiem tiek atdotas klientam, tirgotājam un apstrādes centram, un pirkuma - pārdevuma vai pakalpojuma mutiski noslēgtais līgums ir izpildīts. Ja autorizācijas rezultāts debetkartes gadījumā ir negatīvs, klientam prece netiek izsniegta, ja viņš par to nevar norēķināties skaidrā naudā.
 - Karšu darījumu apstrādes centrs no tirgotāja saņemtās kvītis nosūta maksātājbankai, kas, savukārt, pārskaita veikalam pienākošos summu par klienta izdarītajiem pirkumiem. Banka atskaita no šīs summas komisiju un maksu apstrādes centram un starptautiskajai karšu sistēmas organizācijai, ar kuru bankai arī ir noslēgts rakstisks līgums.
 - Banka noņem no klienta kartes konta pirkuma samaksai nepieciešamo summu un, ja tā ir kreditkarte, procentus par kredīta lietošanu, kas ir paredzēti līgumā starp klientu un banku par kartes izdošanu.

*autorizācija - klienta bankas konta stāvokļa pārbaude.

3.12. Latvijā ir atšķirīgi maksājumu karšu piemērošanas un izveidošanas principi:

- a) bankas vietējā karte - tikai bankas tirdzniecības punktos;
- b) Latvijā esošai starptautiskai maksājumu karšu sistēmai pievienota karte;
- c) banka pati iesaistās starptautiskā karšu sistēmā, parasti *EC/MC* vai *VISA Electron*.

Līgums par kartes izdošanu

3.13. Klients, kas vēlas lietot maksājumu karti, noslēdz ar banku līgumu par kartes izsniegšanu, kurā ir paredzēti vairāki abām līguma slēdzējpusēm svarīgi noteikumi:

- a) izsmeļošas ziņas par klientu;
- b) kartes nodrošinājums - klients savu karti parasti nodrošina ar viņam bankā esošo līdzekļu kontu;
- c) klientam atļautā kartes konta kredīta summa;
- d) tiešā pārskaitījuma instrukcija - klients pilnvaro banku papildināt savas kartes kontu maksājumu cikla beigās līdz minimālajai bilancei no sava konta bankā par norādīto summu.

3.14. Līguma tekstā ir jāparedz arī kartes lietošanas noteikumi.

Noteikumos parasti ir paredzēts, ka karte ir bankas īpašums, ko tā ir izdevusi kartes lietotājam. Katra karte ir individuāla un tai nav dublikāta. Klients līgumā var paredzēt arī savas kartes papildu lietotāju, ko viņš pilnvaro rīkoties ar saviem līdzekļiem, izmantojot karti. Tad banka izdod vēl vienu karti ar papildu lietotāja vārdu. Par visiem izdevumiem no papildu lietotāja kartes atbild klients. Uz katras kartes ir klienta vārds, paraksts, un tajā ir iestrādāts neredzams personas identifikācijas numurs (PIN), kas aizstāj klienta parakstu, izņemot naudu no skaidras naudas automātiem.

3.15. Klients apņemas turēt slepenībā PIN, nekavējoties ziņot bankai par kartes nozaudēšanu, nozagšanu, vai arī tad, ja ir radušās aizdomas, ka PIN ir kļuvis zināms nepiederošai personai.

Klients ir atbildīgs bankai par visiem ar karti veiktajiem maksājumiem. Viņš apņemas nepārsniegt atļautā kredīta summu.

Līgumā par kartes lietošanu parasti ir iestrādāti arī klienta apdrošināšanas noteikumi.

3.16. *Stop* sarakstā ievieto ne tikai nozagtās vai nozaudētās kartes, bet arī tās, kuru konts ir pārtērēts. Kad klients kartes kontu papildina, banka to no *stop* saraksta izņem.

Katrai kartei ir derīguma termiņš, kas ir uzrādīts uz kartes. Karte ir derīga līdz uzrādītā mēneša pēdējai dienai (to ieskaitot). Izbeidzoties kartes derīguma termiņam, līgums tiek pagarināts un banka klientam izdod jaunu maksājumu karti. Nederīgā karte ir jāatdod atpakaļ bankai.

Maksājumu karšu lietošanas sfēra

3.17. Latvijā maksājumu kartes sāka ieviest 1991./92.gadā - gandrīz vienlaicīgi ar privāto banku rašanos.

3.18. Pasaulē pirmās maksājumu kartes sāka izlaist ASV, Čikāgā ap 1955.gadu. Visvecākās kartes ir amerikāņu *Diners Club (DC)*. Tā ir elitāra karte, pašreiz ļoti izplatīta Somijā. Šīs kartes īpašnieka ienākumiem ir jāsasniedz vismaz \$10.000 mēnesī.

Atšķirībā no Eiropas, Amerikas u.c., Latvijas maksājumu karšu vēsture ir ļoti īsa. Šobrīd Latvijā ir lietojamas parastās, starptautiskās, lokālās un pakalpojumu kartes. Diemžēl, banku krīzes rezultātā karšu sistēmas attīstība Latvijā tika iedragāta, un tikai 1996.gadā tā atkal sāka atdzimt.

- 3.19. **Starptautiskās maksājumu kartes** izmanto visā pasaulē konkrētas starptautiskas norēķinu sistēmas ietvaros. Šīs kartes ir nepieciešamas cilvēkiem, kas daudz ceļo.
- 3.20. **Lokālās jeb vietējās kartes** izmanto, lai norēķinātos par pirkumiem attiecīgās valsts tirdzniecības punktos; tās parasti izmanto tikai vienas valsts iekšējā tirgū samaksai par precēm vietējā valūtā.
- 3.21. **Pakalpojumu kartes** - tās ir paredzētas lietošanai attiecīgā valstī, piemēram, samaksai par telefona sarunām, degvielas uzpildīšanu, ķīmiskās tīrītavas pakalpojumiem, ārstēšanos u.c.
- 3.22. Pasaulē jau ir radušās maksājumu kartes konkurentes - tā saucamās čipkartes un smartkartes (*chip card, smart card*), kurās ir ieprogrammētas visas ziņas par klienta kontu. Šīs kartes ir izdevīgākas, jo neprasa bankas aizdevumu, kā arī autorizēšanu. Kartes īpašnieks var redzēt visus savus izdevumus un kartes atlikumu. Viņam ir ērtāk plānot savus izdevumus.

Šādu karšu darbības pamatā ir pilnīgi cita programma, nekā maksājumu kartēm. Jauno karšu ieviešana prasa esošās maksājumu karšu sistēmas pārveidi, un tam ir nepieciešami lieli ieguldījumi. Iespējams, ka nākotnē visa pasaule pāries uz čipkaršu vai līdzīgu karšu sistēmu drošības apsvērumu dēļ.

Maksājumu karšu veidi

- 3.23. Ir trīs veidu kartes: kredītkarte, debetkarte un kredīt/debetkarte.
 - a) **Debetkarte** ļauj klientam izmantot tikai savā bankas kontā esošos līdzekļus. Klientam izdarot pirkumu, summa no konta tiek noņemta uzreiz, autorizējot (pārbaudot klienta bankas konta stāvokli un saņemot apstiprinājumu no bankas) karti veikalā. Banka ar klientu šajā gadījumā ir noslēgusi līgumu par konta apkalpošanu, izmantojot karti maksāšanas uzdevuma novadīšanai līdz bankai. Klients par bankas pakalpojumiem maksā noteiktu summu.

Klientam šī ir visneizdevīgākā karte, jo autorizēšanas process prasa papildu laiku un, ja klients atrodas citā valstī, nevis tajā, kur ir viņa bankas konts, laika starpības dēļ var rasties nepatīkami sarežģījumi. Var gadīties, ka karte netiek autorizēta, un pirkums paliek nenomaksāts. Tas var radīt arī morāla rakstura nepatīkšanas, jo lietotājs, par kura kartes legalitāti netiek saņemta pozitīva atbilde, rada pamatotas aizdomas tirdzniecības darbiniekos. Toties no bankas viedokļa raugoties, šī ir visdrošākā karte.
 - b) **Kredīt-/debetkarte:** klients izmanto savā kontā esošos līdzekļus samaksai par pirkumiem, bet viņš ir tiesīgs to darīt arī uz bankas rēķina (aizņēmums) noteikta limita ietvaros, ja klienta kontā ir beigušies līdzekļi. Par bankas aizdotiem līdzekļiem klients maksā procentus. Kartes izdošanas līguma ietvaros klientam ar banku ir noslēgts arī aizdevuma līgums.
 - c) **Kredītkarte:** tā ir visērtākā klientam un visnedrošākā - bankai. Saskaņā ar šās kartes lietošanas noteikumiem, banka samaksā uz kredīta par visiem klienta pirkumiem, un noteikta laika perioda beigās nosūta klientam rēķinu ar iztērēto summu un kredīta lietošanas procentiem. Arī šajā gadījumā bankai ar klientu kartes lietošanas līguma ietvaros ir noslēgts aizdevuma līgums. Šo karšu lietotāji ar banku vienojas par noteiktā periodā iztērējamo naudas summas apjomu, kuru vēlamā nepārsniegt.
- 3.24. Bankai ir arī iespēja automātiski papildināt klienta kartes kontu no klienta norēķinu konta, ja ir noslēgta attiecīga vienošanās ar klientu (respektīvi, ja klients ir parakstījis bankas maksājumu kartes lietošanas

noteikumus, kuros tas ir paredzēts). Šajā gadījumā klients pilnvaro banku veikt maksājumus kartes kontā no sava parastā bankas konta.

- 3.25. Pasaulē ir dažādi maksājumu karšu veidi. Ir kartes, ko izdod banka kopā ar kādu firmu, lai šo karšu īpašnieki varētu izmantot firmas atlaides, iegādājoties tās produkciju.
- 3.26. Vēl ir speciālas kartes, ko izdod kādai noteiktai organizācijai. Tādu karti izdod banka. Šo karšu īpašnieki saņem papildu maksājumus no bankas, ko banka piešķir no attiecīgās organizācijas darījumu rezultātā gūtās bankas peļņas.

Ir arī veikalu vai veikalu grupu izdotas kartes. Ar šādām kartēm veikalu vadība veido pastāvīgo klientu datu bāzi un izmanto atlaides preču apgrozības palielināšanai.

- 3.27. Visizplatītākās maksājumu kartes pasaulē ir *VISA* karte (45%), *Eurocard/Master Card - EC/MC* (37%) un Amerikā *American Express* (16%). Pārējās kartes izdod dažādas citas kompānijas.

Maksājumu karšu tirgus Latvijā. Uzticība. Nedrošība

Starptautiskās maksājumu kartes Latvijā

- 3.28. 1995.gadā Latvijā par vairāk nekā 1/3 samazinājās darījumu apjoms ar maksājumu kartēm, jo savu darbību pārtrauca 3 aktīvākās sabiedrības karšu biznesā - *Banka Baltija*, *Latvijas Depozītu banka* un *Bonus Card*. Līdz ar to stipri samazinājās maksājumu karšu prestižs un to tirgus. Abas minētās bankas bija starptautiskās organizācijas *Europay* biedri.

Šobrīd Latvijā lieto *VISA* - 35%, *Diners Club* - 5%, *EC/MC* - 45%, vietējās kartes 10%, ir apgrozībā ceļojumu čeki un nedaudz arī *American Express* kartes.

- 3.28. 1996.gadā Latvijā bija apmēram 550 tirdzniecības vietas *EC/MC* karšu apkalpošanai un ap 400 vietām *VISA* karšu apkalpošanai. Kopā visa veida maksājumu karšu apkalpošanu Latvijā veica apmēram 800 vietās.

Lokālās maksājumu kartes Latvijā

- 3.29. Diemžēl, maksājumu kartes vēl nav kļuvušas par sabiedrības lielākās daļas ikdienas lietošanai nepieciešamu priekšmetu. Iemesli tam ir šādi: iedzīvotāju zemā pirktspēja, kartes apkalpot spējīgo tirdzniecības punktu mazā izplatība (sevišķi ārpus Rīgas).

Tomēr attīstoties un intensificējoties Latvijas ekonomikai un izmantotajai tehnoloģijai, ar laiku ir gaidāms ievērojams maksājumu karšu lietošanas pieaugums arī Latvijā.

Uzticība. Nedrošība

- 3.30. Banku izdotās kartes Latvijā var atšķirt arī pēc banku attieksmes pret savu klientu uzticamību:
- debetkartes parasti izsniedz lietošanai fiziskām personām;
 - klasiskās kredītkartes piešķir fiziskām personām ikdienas lietošanai ar nelielu lietošanas limitu;

- c) biznesa jeb dienesta (sudraba) kartes izmanto darījumu cilvēki, kas bieži brauc komandējumos uz citām valstīm; ar šīm kartēm banka dod klientam limitētu kredītu, kā arī nodrošina dažādus apdrošināšanas veidus - veselības, bagāžas u.c.;
 - d) prestiža (zelta) karte klientam izmaksā dārgāk, bet tai ir daudzas papildu priekšrocības, salīdzinot ar iepriekšminētajām kartēm (piemēram, bezlimita kreditēšana, atlaides, iegādājoties preces, vienkāršota viesnīcas pakalpojumu samaksa, preču apdrošināšana, bankas apmaksāti telefona sakari starp klientu un banku).
- 3.31. Protams, lieki atzīmēt, ka prestiža kartes tiek izsniegtas tikai pastāvīgiem, ilggadīgiem, uzticamiem bankas klientiem ar ievērojamiem naudas līdzekļiem.
- 3.32. Uzticība maksājumu kartēm Latvijā zuda pēc jau pieminētās banku krīzes un tikai nedaudz sāk atkal atjaunoties. Visā pasaulē (un no tā nebūs pasargāta arī Latvija) pieaug viltoto karšu skaits.
- 3.33. Tāpat kā citur, Latvijā ir problēmas ar negodīgiem klientiem, kas, ieguldot bankā, piemēram Ls 1000, saņēmuši parasto bankas debetkarti par šo summu, aizbrauc uz ārzemēm un iepērk tur, izmantojot karti, lielu skaitu preču, nepārsniedzot viena pirkuma autorizācijas limitu - \$100. Izdarot tādus pirkumus daudzas reizes dažādos veikalos, šie klienti savas debetkartes limitu pārsniedz vairākus 10 reižu. Nenorēķinoties ar banku par pārsniegto, bankā ieguldītās summas limitu, viņi rada ievērojamus zaudējumus. Parasti piedzīt tiesas ceļā no šādiem klientiem zaudējumus nav iespējams tādēļ, ka viņi ir maksātnespējīgi. Ir tikai iespēja tikai sodīt viņus Krimināllikumā paredzētā kārtībā par krāpšanu.
- 3.34. Izdodot maksājumu karti, banka atrodas riskantākā, neaizsargātākā situācijā, nekā klients, ņemot vērā augstāk aprakstītās negodīgo klientu iespējas. Banka nav nodrošināta pret iespējamām klienta blēdībām ar karti un ļaunprātīgu naudas izkrāpšanu.
- 3.35. Maksājumu kartes nedrošības novēršanai bankās ir jāpastiprina prasības pret klientu nodrošinājumu kartes izsniegšanas gadījumā. Jāpieprasa noguldīt bankā depozītu vai iesniegt galvojumu. Bet šāda banku attieksme traucē lielai daļai godīgu cilvēku izmantot kredītkarti.

Kartes pretendenta novērtējums

- 3.36. Ārzemēs ir izstrādāti dažādi kritēriji klienta novērtēšanai. Bet katrs šāds novērtējums ir piemērojams tikai attiecīgajā valstī, jo visur ir atšķirīgi apstākļi, iedzīvotāju dzīves līmenis, parašas, tradīcijas, pat cilvēku psiholoģija. Izdodamo karšu drošībai Latvijā bankas izstrādā īpašus, tikai Latvijas apstākļiem piemērotus karšu lietotāju pretendentu kritērijus.

PIEZĪMĒM

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

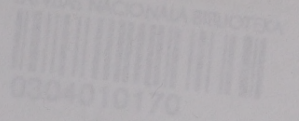
...kārt, kas ir šīs grāmatas pamatā...

PIEZĪMĒM

PIEZĪMĒM

PIEZĪMĒM

PIEZĪMĒM

PIEZĪMĒM

Banka likumdošana Latvijā

Latvijas Republikas Valsts prezidents Valdis Krīštophss
1994. gada 12. jūlija likums Nr. 13 "Par banku likumdošanu"
1994. gada 12. jūlija likums Nr. 14 "Par banku likumdošanu"

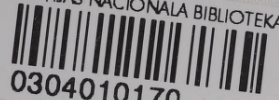
PIEZĪMĒM

Banku likumdošana Latvijā

Grāmata iznākusi sadarbībā ar izdevniecību "Juventa".
Formāts 60 x 84/8. 12 iespiedloksnes.
A/s "Preses nams" tipogrāfija, Balasta dambi 3, Rīgā LV 1081

24
**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304010170

97-6
138

NIPPON

603998965 S

1000

2

1000

日本銀行券

千円

日本銀行

BD 354089 C

1000

NORGES BANK